

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

IEVA ŽENTELYTĖ
(BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA)

Programos valstybinis kodas 621M90011

SUĖMIMO SKYRIMO IR TAIKYMO PROBLEMOS IR JŲ SPRENDIMAI:
GEROJI EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBIŲ PRAKTIKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Raimundas Jurka

Vilnius, 2015

Turinys

ĮVADAS	3
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	7
1. KONSTITUCINIS SUĖMIMO MODELIS	8
1.1 Suėmimas kaip išimtinė procesinės prievartos priemonė	8
1.2 Pusiausvyra tarp viešojo intereso ir asmens teisių ir laisvių suvaržymo	20
2. SUĖMIMO REGLAMENTAVIMO DISKUSINIAI ASPEKTAI	26
2.1 Teisės skųsti suėmimą pagrindinės reglamentavimo problemos	26
2.2. Kardomosios priemonės keitimo (tikslingumo) diskusiniai aspektai	35
2.3 Suėmimo terminų adekvatumo faktinėms bylos aplinkybėms vertinimas	39
3. SUĖMIMO NUOSTATŲ TAIKYMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI	46
3.1 Proceso vengimas kaip suėmimo pagrindas	47
3.2 Trukdymas procesui kaip suėmimo pagrindas	57
3.3 Nusikalstamų veikų užkardymas kaip suėmimo prielaida	59
IŠVADOS	65
PASIŪLYMŲ DĖL BPK 130 IR 131 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO IR PAPILDYMO NAUJOMIS DALIMIS PROJEKTO LYGINAMASIS VARIANTAS	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS	68
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA	78
ABSTRACT IN ENGLISH	79
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	80
SUMMARY IN ENGLISH	81
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	83

IVADAS

Suėmimas yra griežčiausia kardomoji priemonė procesinių prievartos priemonių sistemoje, pasižyminti nekalto asmens laisvės atėmimu¹. Šios priemonės ribas nustato nekaltumo prezumpcijos², nepagrįstai didelės prievartos uždraudimo teisinėje valstybėje (proporciningumo)³, kraštutinės išeities (lot. *ultima ratio, ultimum remedium*)⁴ principai.⁵ Reglamentavimas ar taikymas, neatitinkantis minėtų principų, varžo suimto asmens Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – ir Konstitucijoje), Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – ir EŽTK) bei kt. teisės aktuose garantuojamas teises ir laisves labiau nei reikalinga siekiant Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 119 ir 122 straipsniuose numatytų tikslų, neatitinka baudžiamojo proceso paskirties greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamą veiką, tinkamai pritaikyti įstatymą ir surasti tiesą⁶ ne bet kokia kaina, o visų pirma „ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves“ (BPK 1 straipsnis).

Tiriamoji problema. Darbe tiriami BPK suėmimo reglamentavimo ir taikymo probleminiai aspektai bei, vadovaujantis Europos Sąjungos (toliau – ir ES) valstybių patirtimi, ieškoma sprendimo būdų. Iki šiol mokslininkams nepavyko rasti efektyvaus dažno suėmimo taikymo problemos sprendimo, todėl darbe bus tiriama, ar galiojantis BPK reglamentavimas yra optimalus suėmimą ribojančių principų ir žmogaus teisių užtikrinimo kontekste ir kaip turėtų būti tobulinamas? Ar teismų praktikoje suėmimas taikomas tik išimtiniais atvejais ir jei ne, kokie būdai padėtų tai užtikrinti?

Aktualumas. Europos Tarybos Space I pateikti statistiniai duomenys⁷ atskleidžia kasmet dažnėjantį suėmimo Lietuvoje sankcionavimą. Nors skaičiai, atsieti nuo konkrečios bylos duomenų, savaime nereiškia nepagrįsto suėmimo taikymo atvejų, dažnas disponavimas griežčiausia kardomąja priemone kelia teisininkų⁸, žmogaus teisių apsauga besirūpinančių

¹ Goda, G. *Kardomasis kalinimas ir žmogaus teisių apsauga (lyginamoji teisinė analizė)*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (S 01). Vilnius: Vilniaus universitetas, 1995, p. 10.

² *Ibid.*, p. 18.

³ *Ibid.*, p. 20.

⁴ Jurka, R.; Gušauskienė, M. Suėmimo atitikties *ultimum remedium* principui diskusiniai klausimai. *Teisės problemos*. 2009, 2(64): 65.

⁵ Dėl ribotos darbo apimties *ultima ratio* principo prigimties ir savarankiškumo klausimai nebus analizuojami.

⁶ Panomariovas, A.; Ramanauskas, R. Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė. *Jurisprudencija*. 2005, 75(67): 51.

⁷ Council of Europe Annual Penal Statistics. Annual reports [interaktyvus]. Strasbourg, 2008-2013 [žiūrėta 2015-02-17]. <<http://www3.unil.ch/wpmu/space/space-i/annual-reports/>>.

⁸ Portalo „Slaptai.lt“ informacija. Ne visuomet pagrįstai taikomos griežčiausios kardomosios priemonės. „Slaptai.lt“ [interaktyvus]. Vilnius, 2012 [žiūrėta 2015-02-17]. <<http://slaptai.lt/index.php/gyvenimo-skandalai/132-advokatu-tribuna/6742-profesorius-dr-raimundas-jurka-lietuvoje-ne-visuomet-pagrįstai-taikomos-griežčiausios-kardomosios-priemones.html>>.

organizacijų susirūpinimą⁹. Suimtųjų skaičius taip pat daro tiesioginę įtaką¹⁰ kalnimo įstaigų perpildymo problemai, kuri moksliniuose darbuose įvardijama kaip „deganti“ Europos problema¹¹. 2013 - 2014 m. laikotarpiu Lietuva pirmavo tarp ES valstybių pagal kalnimų asmenų skaičių 100 000 gyventojų¹².

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – ir LAT) neformuoja vienodos suėmimo taikymo praktikos, nes šios nutartys kasacine tvarka neskundžiamos. Po Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išaiškavimo¹³ LAT buvo susiaurinta galimybė vienodinti teismų praktiką nutarimais, todėl 2004 m. Senato nutarimas suėmimo klausimais¹⁴ neteko privalomumo. Tuo tarpu aukštesniųjų teismų praktikoje pastebima suėmimo sąlygos (BPK 122 straipsnio 7 dalis) sutapatnimo su suėmimo pagrindais (BPK 122 straipsnio 1 dalis) atveju, kurie formuoja BPK nenumatyto, privalomo suėmimo taikymą, taip pat nevienodos praktikos suėmimo keitimo, duomenų pakankamumo suėmimui skirti klausimais.

Naujumas. Suėmimas nedažnai tampa Lietuvos mokslininkų tyrinėjimų objektu¹⁵. Daugiausiai buvo tirtas arba reglamentavimo, arba taikymo srityse, todėl reikalingas kompleksinis suėmimo reglamentavimo ir praktinio taikymo tyrimas. Trūksta mokslinių žinių dėl suėmimo atitikties *ultima ratio* principui, keitimo švelnesne kardomąja priemone galimybių, dėl suėmimo, skiriamo apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu, apskundimo.

Tiriamos problemos ištyrimo lygis. Kardamosios priemonės suėmimo probleminiai klausimai buvo nedaug tirti Lietuvos teisės mokslininkų. Didelę reikšmę baudžiamojo proceso mokslui dėl suėmimo reglamentavimo tinkamumo žmogaus teisių apsaugos kontekstu turėjo G. Godos 1995 m. disertacinis tyrimas¹⁶, 2009 m. R. Jurkos, M. Gušauskienės suėmimo reglamentavimo tyrimas iki tol nenagrinėtu *ultima ratio* ir suėmimo skyrimo apkaltinamuoju

⁹ Žmogaus teisių stebėjimo instituto 2013 m. tyrimo „Suėmimas: policijos, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo teisėjų požiūris“ ataskaita [interaktyvus]. Vilnius, 2013 [žiūrėta 2014-11-20]. <http://www.hrmi.lt/uploaded/Documents/Suemimas%20-%20praktiku%20poziuris_LT_Galutinis.pdf>.

¹⁰ Nevera, A. Imposition and extension of detention: standards of the European Court of Human Rights and Lithuania's practice. *Administratīvā un Kriminālā Justīcija*. 2013, 3(64): 48.; Losis, E. Prievartos priemonių raidos tendencijos baudžiamajame procese. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2014, p. 418; Morgenstern, C. Pre-trial/remand detention in Europe: facts and figures and the need for common minimum standards. *ERA Forum*. 2009(9): 527.

¹¹ Voyatzis, P. Alternative measures to detention in the European Court of Human Rights' case law. *European criminal law review*. 2014, 4(2): 169.

¹² Council of Europe Annual Penal Statistics. Prison Stock on 01 Jan. 2013 & 2014 2013-2014 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-12]. <<http://www3.unil.ch/wpmu/space/space-i/prison-stock-2013-2014/>>.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 50 „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą. Teismų praktika, Nr. 22, p. 311-318.

¹⁵ Nevera, A., *supra note* 10, p. 48.

¹⁶ Goda, G., *supra note* 1, p. 1-138.

teismo nuosprendžiu aspektais¹⁷. Reglamentavimo klausimai 2009 m. taip pat nagrinėti R. Lideikos¹⁸, Lietuvos teisės instituto mokslininkų kolektyvo¹⁹, P. Ancelio²⁰, o taikymas - 2006 m. R. Jurkos²¹, 2010 m. E. Losio²², 2013 m. A. Neveros²³ moksliniuose darbuose.

Baigiamojo darbo reikšmė. Tiriamajame darbe išaiškėjo, jog sankcionuojant suėmimą ne visada kruopščiai nustatomas viešojo intereso ir teisės į laisvę santykis, pasitaiko formalus, suėmimo skyrimui reikšmingų aplinkybių vertinimo, nevienodos teismų praktikos dėl suėmimo keitimo švelnesne kardomąja priemone, sąlygų išvedimo iš suėmimo skyrimo pagrindų atvejų. Pastebėtas suėmimo apskundimo tvarkos, terminų reglamentavimo tobulinimo poreikis. Gauti tyrimo rezultatai reikšmingi praktiniu aspektu, kadangi jie galėtų būti naudingi teisės taikytojams ir tobulinant BPK reglamentavimą.

Tyrimo tikslas - apibendrinant Lietuvos ir kt. ES valstybių mokslo, EŽTT ir Lietuvos Respublikos teismų patirtį, kompleksiškai išnagrinėti suėmimo reglamentavimo ir taikymo teismų praktikoje silpnąsias vietas bei trūkumus, sudarančius sąlygas perteklinio suėmimo praktikavimui bei išsiaiškinti galimus sprendimus. Dėl ribotos apimties darbe bus analizuojamos Vokietijos, Prancūzijos, Nyderlandų, Suomijos, Slovėnijos, Rumunijos, Latvijos, Lenkijos, Portugalijos, Ispanijos teisės aktų nuostatos.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti konstitucinio suėmimo modelio sampratą ir reikšmę suėmimo sankcionavimo procese.
2. Įvertinti suėmimo reglamentavimą apskundimo, terminų trukmės, keitimo švelnesne kardomąja priemone aspektais.
3. Išanalizuoti suėmimo taikymo teismų praktikoje problemas ir pasiūlyti tinkamiausius sprendimo būdus, padedančius realizuoti suėmimą kaip išimtinę priemonę.

Tyrimo objektas – tai suėmimo reglamentavimo ir taikymo teismo praktikoje problemos.

Tyrimo dalykas – tai teisės aktų nuostatos, teismų praktika, teisės mokslo doktrina, analizuota suėmimo pagrindų taikymo, keitimo švelnesne kardomąja priemone, apskundimo, terminų trukmės aspektais.

¹⁷ Jurka, R.; Gušauskienė, M., *supra note* 4, p. 62-80.

¹⁸ Lideika, R. Problema – suėmimo taikymo pagrįstumas. *Lietuvos advokatūra*. 2009, Nr. 2(31): 19-20.

¹⁹ Bikelis S.; Gutauskas A., *et al.* *Suėmimo skyrimo ir taikymo pagrįstumas Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2009.

²⁰ Ancelis P. *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

²¹ Jurka, R. Kardomųjų priemonių skyrimo klaidos. *Teisės žinios (žurnalo „Justitia“ priedas)*, 2006 m. Nr. 4 (17).

²² Losis, E. *Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (S 01). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

²³ Nevera, A., *supra note* 10, p. 48-58.

Tyrimo hipotezė. Suėmimo tiek reglamentavimas, tiek šios priemonės praktinis taikymas neatitinka teisės į teisingą teismą tiek, kiek tai susiję su apskundimu, terminų trukme, keitimo švelnesne kardomąja priemone tvarka.

Ginamieji teiginiai:

1. Suėmimas yra išimtinė kardomoji priemonė, kurios taikymas yra konstituciškai pagrįstas tik įrodžius švelnesnių kardomųjų priemonių neefektyvumą.
2. Reglamentavimas, proporcingai ribojantis suėmimo trukmę, užtikrinantis aukštesniojo teismo procesines galimybes suėmimą keisti alternatyvia kardomąja priemone, taip pat teisę skųsti prokuroro nutarimą dėl suėmimo keitimo, atitiktų *ultima ratio* principą.
3. Suėmimo sankcionavimui reikšmingų aplinkybių formalus vertinamas daro įtaką pertekliniam šios kardamosios priemonės praktikavimui.

Tyrimo metodika. Tiriamojo darbo temai atskleisti ir išnagrinėti buvo naudojami šie pagrindiniai teoriniai tyrimo metodai:

1. Sisteminės tyrimo analizės metodas buvo pasitelktas atskleidžiant aukštesniojo teismo kompetenciją dėl suėmimo keitimo, prokuroro nutarimo dėl suėmimo keitimo apskundimo probleminius aspektus, sistemiškai aiškinant BPK nuostatų turinį.
2. Bylų ir dokumentų analizės metodas buvo naudotas analizuojant Lietuvos ir kt. ES valstybių teisės aktus, EŽTT, Lietuvos Respublikos teismų praktiką suėmimo sankcionavimo klausimais.
3. Lyginimo metodas naudotas lyginant mokslininkų pozicijas, EŽTT ir Lietuvos Respublikos teismų praktiką dėl suėmimo reglamentavimo ir taikymo, analizuojant ES valstybių teisės aktus, siekiant pamatyti reglamentavimo netobulumą bei rasti pažangesnį kai kurių klausimų reglamentavimo būdą.
4. Apibendrinimo metodas naudotas apibendrinant išanalizuotą ir panaudotą mokslinę literatūrą, teisės aktų nuostatas, teismų sprendimus, taip pat darant galutines išvadas.

Pagrindinis darbe taikytas empirinis mokslinio tyrimo metodas yra dokumentų analizės metodas, naudotas analizuojant teismų nutartis dėl suėmimo sankcionavimo (išanalizuota apie 300 nutarčių), Europos Tarybos Space I pateiktus statistinius duomenis.

Tyrimo struktūra. Tiriamąjį darbą sudaro: įvadas, trys dėstomosios dalys ir išvados. Pirmoje dalyje analizuojami suėmimo išimtinumo, pusiausvyros tarp viešojo intereso ir teisės į laisvę, duomenų pakankamumo suėmimui skirti vertinimo klausimai. Antroje dalyje tiriamas BPK numatyto suėmimo reglamentavimo optimalumas šios kardamosios priemonės ribas nustatančių principų, žmogaus teisių apsaugos kontekste bei, vadovaujantis aukščiau minėtų ES valstybių patirtimi, ieškoma BPK tobulinimo galimybių. Trečioje dalyje analizuojamos suėmimo nuostatų taikymo Lietuvos teismų praktikoje probleminiai aspektai.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ES – Europos Sąjunga

EŽTK – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

LApT – Lietuvos apeliacinis teismas

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas

Konstitucija – Lietuvos Respublikos Konstitucija

LRKT – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

1. KONSTITUCINIS SUĖMIMO MODELIS

1.1 Suėmimas kaip išimtinė procesinės prievartos priemonė

Pagal LRKT jurisprudenciją, suėmimas yra viena iš laisvės ribojimų rūšių, taikomų baudžiamajame procese²⁴. Suėmimas varžo laisvę, kurią kiekvienam asmeniui garantuoja tiek nacionalinių, tiek tarptautinių teisės aktų nuostatos, pvz. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 9 straipsnis, Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 3 straipsnis, EŽTK 5 straipsnis, Konstitucijos 20 straipsnis, BPK 44 straipsnio 1 dalis ir kt. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, priimtos kaip idealo, kurio turi siekti visos valstybės, preambulėje skelbiama, jog tautos vėl patvirtino savo tikėjimą žmogaus teisėmis ir laisvėmis kaip teisingumo, laisvės ir taikos pasaulyje pagrindą. Neatsitiktinai „Žmogaus teisės kartais net pavadinamos „naująja mūsų dienų religija“²⁵.

Teisė į laisvę nėra absoliuti, kadangi „<...> *asmens neliečiamybė nustato kitų asmenų laisvės ribas, t. y. pastarųjų elgesys leistinas tiek, kiek jis nepadaro žalos kitų asmenų asmens neliečiamybei*“²⁶. Nusikalstamos veikos pagal Konstituciją laikomos socialiniu blogiu, jomis itin šiurkščiai pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, nukenčia valstybės interesai²⁷. Nusikalstamumas skatina visuomenės ir jos piliečių nesaugumo jausmą, nusikaltimų baimę²⁸. Tad kuo sunkesnės bei sudėtingesnės nusikalstamos veikos tiriamos, tuo griežtesnių prievartos priemonių panaudojimas gali būti pateisinamas. Kita vertus, kuo griežtesnė prievartos priemonė taikoma, tuo preciziškiau turi būti vertinami priemonės skyrimo (pratęsimo) pagrindai, sąlygos ir būtinybė. Kadangi suėmimas - sunkiausia procesinės prievartos forma, sprendžiant jos skyrimo, pratęsimo klausimus, itin kruopščiai turėtų būti vertinami skyrimo pagrindai, sąlygos bei būtinybė taikyti būtent šią priemonę.

Siekiant nepažeisti žmogaus teisių ir laisvių bei neriboti jų labiau nei reikalinga proceso tikslams pasiekti, mokslo doktrinoje, LRKT ir EŽTK jurisprudencijoje yra išaiškinti tam tikri principai, kuriais saistomas suėmimo kaip kardomosios priemonės sankcionavimas, t. y. suėmimo skyrimas, šios priemonės termino pratęsimas, suėmimo panaikinimas. Tiek suėmimo

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 15-402.

²⁵ Jarašiūnas, E. Konstitucinė kontrolė: keletas minčių apie žmogaus teisių apsaugos matmenį. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*. 2009, Nr. 4(16): 162 (cituota iš: Vrabie, G. *Etudes de droit constitutionnel*. Iasi: Institutul European, 2003, p. 13.).

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 39-1105.

²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 1-7.

²⁸ Michailovič, I. *Viktimologijos raida ir perspektyvos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 50.

reglamentavimas, tiek šios priemonės taikymas turi būti paremtas *ultima ratio* principu, žyminčiu suėmimo išimtinumą, konstituciniais nekaltumo prezumpcijos, asmens teisės į gynybą, teisės į teisingą procesą, teisės į procesą per kuo trumpiausią laiką, proporcingumo ir kt. Konstitucijoje, EŽTK ir kt. teisės aktuose įtvirtintais principais. Taigi, konstitucinis suėmimo modelis apima konstitucinėje bei EŽTT jurisprudencijoje išaiškintus principus, kuriais yra saistomas suėmimo skyrimas, pratęsimas ir panaikinimas. Jis yra tarsi etalonas, koks turėtų būti suėmimas, kad taikant šią priemonę būtų pasiekti tiek procesiniai tikslai, tiek užtikrinta maksimali žmogaus teisių apsauga.

Nors šiai temai atskleisti galėtų būti naudinga daugelio žmogaus teises įtvirtinančių teisės aktų analizė, vis dėlto, magistro baigiamajame darbe dėl ribotos apimties bus analizuojami keli žmogaus teisių apsaugos kontekstu svarbūs šaltiniai – Konstitucija ir EŽTK. Kaip jau išaiškinta konstitucinėje jurisprudencijoje, EŽTK „<...> yra ypatingas tarptautinės teisės šaltinis, kurio tikslas kitoks nei daugumos kitų tarptautinės teisės aktų. Šis tikslas yra visuotinis – siekti, kad Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje skelbiamos teisės būtų visuotinai ir veiksmingai pripažįstamos ir kad jų būtų laikomasi ginant ir toliau įgyvendinant žmogaus teises ir pagrindines laisves. Šiuo, tai yra tikslo, požiūriu Konvencija atlieka tokią pat funkciją kaip ir konstitucinės žmogaus teisių garantijos, nes Konstitucija įtvirtina šias garantijas šalyje, o Konvencija – tarptautiniu lygiu“.²⁹ Tad sutiktina su autoriumi G. Goda, pasak kurio EŽTK yra „Europos baudžiamojo proceso Konstitucija“ bei nacionalinės teisės reformų variklis³⁰.

Pradedant diskutuoti suėmimo probleminiais klausimais, svarbu suprasti kardomosios priemonės suėmimo išimtinumą. Labai taikliai šią idėją perteikia Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 9 straipsnio 3 dalies nuostata, skelbianti jog „Teisminio nagrinėjimo laukiančių asmenų laikymas nelaisvėje neturi būti įprastas dalykas <...>“³¹. Kardomosios priemonės suėmimo išimtinumas yra atskleistas baudžiamojo proceso teisės mokslo doktrinoje, akcentuojamas EŽTT jurisprudencijoje. Verta paminėti, jog nors LRKT nėra tiesiogiai tyręs suėmimo nuostatų atitikties Konstitucijai, LRKT doktrinoje gausu reikšmingų suėmimo reglamentavimui ir taikymui išaiškinamų, atskleista žmogaus teisių ir laisvių ribojimo konstitucinė doktrina.

Jei pažvelgtume į kitų ES valstybių konstitucijas, pamatytume, jog kai kuriose iš jų suėmimo klausimai reglamentuojami gana detalčiai, pvz., reglamentuojama maksimali suėmimo trukmė baudžiamojo proceso metu. Įdomius pastebėjimus maksimalios suėmimo trukmės reglamentavimo konstitucijose klausimu yra išsakę M. Gialuz ir P. Spagnolo. Autoriai minėtu

²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 9-199.

³⁰ Goda, G., *supra note* 1, p. 10.

³¹ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3288.

kriterijumi išskiria valstybes, į tris grupes, kuriose: 1) maksimali suėmimo trukmė yra reglamentuota konstitucijoje (pvz., Rumunija, Slovėnija, Graikija); 2) konstitucijos numato imperatyvą įstatymų leidėjui ordinarinėje teisėje sureguliuoti suėmimo trukmę (pvz., Italija); 3) valstybes, kurių konstitucijoje apie maksimalią suėmimo trukmę baudžiamojo proceso metu nėra užsiminta, todėl šis klausimas – ordinarinės baudžiamojo proceso teisės klausimas³².

Viena vertus, valstybių siekis konstituciniu lygmeniu reguliuoti suėmimo trukmę yra suprantamas. Nors šios kardamosios priemonės esmę išreiškiantis požymis yra laisvės atėmimas³³, suėmimas riboja gerokai platesnį spektrą asmens teisių. Suimtas asmuo yra socialiai izoliuotas, o suėmimui besitęsiant ilgą laiką, tai gali tapti skausminga patirtimi suimtojo šeimai ir profesinei karjerai³⁴. Atsižvelgiant į tai, suėmimo trukmės reguliavimas pačioje konstitucijoje yra tarsi saugiklis, užtikrinantis, kad suėmimas nesitęstų nepateisinamai ilgai. Kita vertus, ne toks detalus suėmimo reglamentavimas konstitucijoje (pvz., tokiu atveju, kai konstitucija nereglementuoja maksimalios suėmimo trukmės) neturėtų reikšti, jog toje valstybėje suėmimo klausimai yra ne tokie svarbūs ar reikšmingi. Konstitucijoje yra įtvirtinami pagrindiniai principai ir normos, kurie yra teisės kūrimo ir įgyvenimo pagrindas³⁵. Manytina, jog aukščiausioje konstitucinėje teisėje nėra būtinybės išsamiai reglamentuoti suėmimo sankcionavimo, trukmės ir pan. klausimus, kadangi tam visiškai pakanka ordinarinės baudžiamojo proceso teisės. Konstitucija, kaip aukščiausios juridinės galios teisės aktas, pasižymi stabilumo požymiu, kadangi yra keičiama ypatinga tvarka. Konstitucija nėra kodeksų kodeksas, todėl detalus tų klausimų, kurie galėtų būti ordinarinės teisės reguliavimo dalyku, įtvirtinimas Konstitucijoje, apsunkintų jos tekstą, o dėl ypatingos keitimo tvarkos taptų sudėtingiau priimti pakeitimus. Manytina, jog šiuo metu Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso teisėje esanti situacija, kai Konstitucija nustato pagrindinius suėmimo principus, o detaliau suėmimo klausimai reglamentuojami BPK, yra priimtina.

Sprendžiant, kuriai iš aukščiau minėtų grupių būtų galima priskirti Lietuvos valstybę, derėtų atkreipti dėmesį, jog Konstitucijoje *expressis verbis* suėmimo trukmė nėra reglamentuota. Maksimalią suėmimo trukmę baudžiamajame procese ikiteisminio tyrimo metu nustato BPK 127 straipsnio 2 dalis, kuri numato aštuoniolikos ir dvylikos mėnesių nepilnamečių atveju ilgiausius suėmimo terminus. Teisminio nagrinėjimo metu maksimali suėmimo trukmė nenustatyta (BPK 127 straipsnio 9 dalis).

Vis dėlto, nederėtų skubėti Lietuvos valstybę priskirti trečiajai grupei. Konstituciją galime suvokti siaurąja prasme kaip aukščiausios juridinės galios teisės norminį aktą. Kita vertus,

³² Gialuz M.; Spagnolo P. Reasonable length of pre-trial detention: rigid or flexible time limits? A study on Italy from a European perspective. *European criminal law review*. 2013, 3(2): p. 221.

³³ Goda, G, *supra note* 1, p. 10.

³⁴ Nevera, A., *supra note* 10, p. 48.

³⁵ Baublys, L.; Beinoravičius, D., *et al.* Teisės teorijos įvadas. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. *Liber amicorum prof. dr. E. Jarašiūnui – 60*. Vilnius: Leidykla MES, 2012, p. 331.

ši teisės aktą galime suvokti ir plačiau. Konstitucija turi kumuliatyviai aiškinamą pobūdį, t. y. kaip eksplicitinių ir implicitinių teisės normų ir principų (rašytinis aspektas) bei principų, susiformavusių evoliucionuojant visuomenės sąmonėje ir visuomeniniuose santykiuose (nerašytinis aspektas), visumą³⁶. Taigi, nors LRKT nutarimai nėra teisės norminiai aktai, o yra teisės taikymo ir aiškinimo aktai, jų galią galima prilyginti Konstitucijai, jei ją suvokiame ne tik kaip teisės norminį aktą, o kaip „gyvąją“ Konstituciją, kurios sudėtine dalimi yra LRKT nutarimai³⁷. LRKT yra konstatavęs, jog „Šios kardamosios priemonės skyrimą, jos trukmę, suimtojo ir jo gynėjo teisę apskusti nutartį paskirti kardomąjį kalinimą (suėmimą) arba nutartį pratęsti kardomojo kalinimo (suėmimo) terminą bei kitas su kardomuoju kalinimu (aut. past. suėmimu) susijusias aplinkybes reglamentuoja įstatymas“³⁸. Klausimas, kuriai iš paminėtų grupių galėtume priskirti Lietuvos valstybę, yra diskusinis, tačiau į Konstituciją žvelgiant ne tik į kaip aukščiausios juridinės galios teisės norminį aktą, bet kartu ir kaip į „gyvąją“ Konstituciją, manytina, jog Lietuvą galima būti priskirti prie antrosios grupės valstybių.

Minėta, jog konstitucinis suėmimo modelis apima tam tikrus principus, kurių laikymasis padeda užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, išvengti jų pažeidimų ar nepagrįstų ribojimų. Vienas iš tokių yra suėmimo išimtinumo principas, t. y. suėmimas turi būti taikomas prieš tai atidžiai įvertinus alternatyvių kardomųjų priemonių neefektyvumą. EŽTT praktikoje akcentuojamas duomenų pakankamumo reikalavimas. Suėmimas gali būti skiriamas tik turint pakankamai duomenų, pagrindžiančių pagrįstą teismo manymą, jog asmuo galimai padarė nusikalstamą veiką. Taigi, verta atskleisti, kaip suėmimo sankcionavimui reikšmingi principai aiškinami mokslo doktrinoje ir EŽTT bei LRKT jurisprudencijoje.

Suėmimas taikomas juridiskai nekaltam asmeniui, kuris turi teisę būti paleistas baudžiamojo proceso metu, todėl baudžiamojo proceso teisės mokslo doktrinoje suėmimas laikomas išimtimi iš normos būti laisvam³⁹. Ši priemonė turėtų būti taikoma tik kraštutiniu atveju. *Ultima ratio, ultimum remedium* arba paskutinės išeities principas – tai vienas iš suėmimo ribas nustatančių principų, kuris riboja per daug griežtą asmens teisių ir laisvių varžymą bei reikalauja, kad suėmimas, kaip sunkiausia ir griežčiausia procesinės prievartos forma, būtų taikomas kaip paskutinė ir vienintelė įmanoma forma, kai kitos priemonės yra nepakankamos ir neveiksmingos pasiekti kardamosioms priemonėms keliamus tikslus⁴⁰. Moksle pateikiamas suėmimo kaip *ultima ratio* supratimas, tarsi įpareigoja prieš sankcionuojant, įvertinti švelnesnių priemonių taikymo galimybę, t. y. taikyti alternatyvas.

³⁶ Baublys, L.; Beinoravičius, D., *et al.*, *supra note 35*, p. 329.

³⁷ *Ibid.*, p. 330.

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra note 24*.

³⁹ Gialuz M.; Spagnolo P., *supra note 32*, p. 220.

⁴⁰ Jurka, R.; Gušauskienė, M., *supra note 4*, p. 65-66.

Įdomius pastebėjimus dėl suėmimo išimtinumo pateikia P. Voyatzis. Autorius įžvelgia, jog EŽTT dviem priemonėmis, t. y. pozityviosios pareigos ir *pilotinių EŽTT sprendimų* mechanizmo (angl. *pilot judgments*) pagalba, kildina pareigą valstybėms taikyti alternatyvias suėmimui priemones.

P. Voyatzis nurodo, jog valstybės, prisiėmusios įsipareigojimus užtikrinti EŽTK garantuojamas teises ir laisves, turi ne tik negatyvią pareigą susilaikyti nuo šių teisių pažeidimo ar nepagrįsto jų varžymo. Svarbi ir pozityvioji pareiga aktyviai veikti, imtis priemonių, tame tarpe ir teisėkūros srityje, kad šios teisės būtų veiksmingai užtikrintos.⁴¹

Kalbant apie Lietuvos gebėjimą laikytis pozityviosios pareigos, nederėtų nepastebėti įstatymo leidėjo iniciatyvos papildyti BPK nauja kardomąja priemone. Lietuvos Respublikos Seimas 2013 m. liepos 2 d. BPK pakeitimo ir papildymo įstatymu⁴² įtvirtino naują BPK 131(1) straipsnį „Intensyvi priežiūra“ ir išreiškė valią nuo 2015 m. sausio 1 d. jį taikyti, todėl iki šiol ir taip išsamus kardomųjų priemonių sąrašas pasipildė dar viena kardomąja priemone. Verta atkreipti dėmesį, jog rengiant šį BPK pataisos projektą Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijoje buvo diskutuojama intensyvios priežiūros savarankiškumo klausimu. Vienos grupės atstovai teigė, jog intensyvi priežiūra yra savarankiška kardomoji priemonė. Kitos grupės atstovai intensyvią priežiūrą laikė tik kitų kardomųjų priemonių efektyvumo užtikrinimo vienu iš elementų. Trečiosios grupės atstovai laikėsi tarpinės pozicijos, t. y. teigė, jog intensyvi priežiūra yra tiek kaip savarankiška priemonė, tiek ir kaip priemonė, kuria padedama užtikrinti švelnesnių nei suėmimas priemonių efektyvų vykdymą ir laikymąsi. Galiausiai buvo prieita prie išvados intensyvią priežiūrą įtvirtinti kaip savarankišką priemonę.

E. Losis, remdamasis užsienio šalių patirtimi, intensyvią priežiūrą apibūdina kaip progresyvią procesinės prievartos priemonės formą, kurios taikymas mažiau varžo asmens teises ir tinkamai pakeičia griežčiausios kardomosios priemonės suėmimo taikymą⁴³. Pritartina, jog antroje vietoje po suėmimo pagal griežtumą BPK įtvirtinta intensyvios priežiūros kardomoji priemonė turėtų būti mažiau asmens teises nei suėmimas varžanti suėmimo alternatyva. Visgi, susirūpinimą kelia aiškinamajame rašte įstatymo leidėjo išsakytos mintys, jog intensyvi priežiūra „<...> galėtų tapti alternatyva kitoms kardomosioms priemonėms, kurios skiriamos, kai nėra suėmimo pagrindų ir sąlygų“⁴⁴. Manytina, jog šį įstatymo leidėjo žingsnį būtų galima vertinti kaip

⁴¹ Voyatzis, P., *supra note* 11, p. 171.

⁴² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 71, 75, 120, 121, 126, 132, 139, 179, 183, 218, 219, 233, 236, 261, 273, 279, 285, 286, 317, 319, 426, 427, 428, 429, 432 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 131-1, 430-1 straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 75-3769.

⁴³ Losis, E., *supra note* 10, p. 423-424, 427.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 71, 75, 82, 120, 121, 126, 132, 139, 167, 179, 183, 218, 219, 233, 236, 261, 273, 279, 285, 286, 317, 319, 407, 426, 427, 428, 429, 432 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 91, 1311, 4301 straipsniais įstatymo projekto ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo

pažangų, jei intensyvi priežiūra būtų taikoma kaip alternatyva suėmimui, o ne kitoms kardomosioms priemonėms. Kuriai (kurioms) kardomosioms priemonėms intensyvi priežiūra taps alternatyva, yra žmogaus teisių apsaugos požiūriu reikšmingas klausimas, į kurį atsakymą laikui bėgant rasime teismų praktikoje.

Antrasis elementas, kurio pagalba EŽTT plėtoja alternatyvų suėmimui taikymo idėją, yra jau minėti *pilotiniai sprendimai*. Tai – tam tikros kategorijos sprendimai, kuriuos priimdamas EŽTT nagrinėja peticiją platesniu aspektu nei nurodo pareiškėjas ir fiksuoja sistemine – struktūrinę valstybės narės teisinės sistemos problemą, kuri reiškiasi pasikartojančiais EŽTK pažeidimais. Taip pat šiais sprendimais EŽTT įtvirtina atsakingai valstybei pareigą imtis tam tikrų priemonių teisėkūroje sisteminei problemai išspręsti. P. Voyatzis nuomone, šiame kontekste alternatyvių priemonių taikymas suėmimui yra sisteminės – struktūrinės kalnimo įstaigų perpildymo problemos sprendimas, kuris turėtų būti sprendžiamas dviem būdais: 1) taikant alternatyvias bausmes laisvės atėmimui, 2) ribojant kardomosios priemonės suėmimo taikymą.⁴⁵

Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo EŽTT 2014 m. veiklos ataskaitos duomenimis⁴⁶ byloje prieš Lietuvą EŽTT šiuo metu dar nėra priėmęs nė vieno sprendimo, kuriame būtų pripažintas struktūrinis - sisteminis EŽTK pažeidimas ir dėl kurių būtų taikomas pilotinių sprendimų mechanizmas. Vis dėlto, verta prisiminti, kad Lietuva yra pralaimėjusi bylas dėl ilgos suėmimo trukmės bei pažeidusi EŽTK 5 straipsnį (*Jėčius v. Lietuva, Stašaitis v. Lietuva* ir kt.), todėl *ultima ratio* principo neatitinkančio suėmimo taikymas yra dėmesio verta problema.

EŽTT buvo tiesiogiai konstatuota, jog svarstant suėmimo sankcionavimą, pirmenybė turėtų būti teikiama asmens paleidimui į laisvę⁴⁷. Vienas iš pavyzdžių, kuriame EŽTT siekė patikrinti, kaip valstybės laikosi šio imperatyvo, t. y. ar valstybės narės siekė nustatyti suėmimui alternatyvias priemones norint užtikrinti kaltinamojo dalyvavimą baudžiamajame procese, yra byla *Idalov v. Rusija*⁴⁸. Šioje byloje buvo konstatuotas EŽTK 5 straipsnio 3 dalies pažeidimas, kadangi teisėsaugos institucijos ne kartą pratęsė suėmimą, nesvarsčiusios alternatyvų. Nacionalinės teisminės institucijos neatsižvelgė į reikšmingas aplinkybes, t. y. kad kaltinamasis turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, šeimą ir niekada nebuvo slėpęsis nuo teisingumo. Verta paminėti ir *Bolech v. Switzerland*⁴⁹, kurioje pareiškėjas skundėsi, kad teismas nesvarstė elektroninio monitoringo kaip alternatyvos suėmimui taikymo. Šioje byloje nebuvo konstatuotas

641 straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-10]. <<http://www.infolex.lt/ta/272745>>.

⁴⁵ Voyatzis, P., *supra* note 11, p. 172.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme 2014 m. veiklos ataskaita [interaktyvus]. Vilnius, 2015 [žiūrėta 2015-03-13]. <http://lrsv-atstovas-eztt.lt/uploads/Vyriausybes_atstovo_EZTT_Ataskaita_uz_2014.pdf>.

⁴⁷ *McKay v. the United Kingdom* [GC], No. 543/03, ECtHR 2006; *Estrikh v. Latvia*, No. 73819/01, ECtHR 2007 - III.

⁴⁸ *Idalov v. Russia* [GC], No. 5826/03, ECHR 2012.

⁴⁹ *Bolech v. Switzerland*, No. 30138/12, ECtHR 2013.

EŽTK pažeidimas, kadangi elektroninio monitoringo taikymas tuo metu faktiškai nebuvo galimas. Manytina, kad galimybės taikyti pareiškėjo nurodytą priemonę nebuvimas sąlygojo tai, kad EŽTK nebuvo pažeista, kadangi alternatyvių priemonių suėmimui nesvarstymas, kaip minėta, gali sukelti EŽTK 5 straipsnio pažeidimą.

Diskutuojant apie suėmimo išimtinumą, tenka pripažinti, jog LRKT jurisprudencijoje nerastume tiesioginių išaiškinimų, jog suėmimas yra *ultima ratio*, taip pat jog privaloma taikyti suėmimui alternatyvias priemones. Tuo tarpu paminėtina, jog kai kurių ES valstybių konstitucijose akcentuojamas suėmimo išimtumas ir numatoma pareiga suėmimą taikyti tik tada, kai švelnesnės kardomosios priemonės yra neveiksmingos (pvz., Portugalijos Respublikos Konstitucijoje⁵⁰). Vis dėlto, nesuklystumėme suėmimą pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją laikdami išimtinę kardomąją priemonę.

Konstitucijos 20 straipsnio 2 dalis įtvirtina asmens sulaikymo ir suėmimo teisėtumo principą: „*asmeniui neturi būti laisvė atimta kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokios yra numatytos įstatyme*“⁵¹. Ši nuostata gina asmenis nuo neteisėto sulaikymo ar suėmimo. LRKT yra konstatavęs, jog asmens, kaltinamo nusikaltimo padarymu, teisių bei laisvių apsauga yra baudžiamojo proceso tikslas, nemažiau svarbus už tikslą ginti visuomenę nuo nusikalstamų veikų⁵². Išaiškinta, jog baudžiamajame procese būtina vengti nepagrįsto asmenų, galimai padariusių nusikalstamas veikas, teisių ir laisvių suvaržymo⁵³. Kadangi suėmimas yra viena iš asmens laisvės baudžiamajame procese suvaržymo formų, itin reikšminga šiam klausimui yra žmogaus teisių ir laisvių ribojimo konstitucinė doktrina. Pagal Konstituciją žmogaus teisės ir laisvės gali būti ribojamos laikantis šių sąlygų: 1) asmens teisės ir laisvės ribojamos įstatymu; 2) ribojimai yra būtini demokratiniame visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves, Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, konstituciškai svarbius tikslus; 3) ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; 4) laikomasi konstitucinio proporcingumo principo⁵⁴.

Proporcingumo principas savo reikalavimais artimas *ultima ratio* principui. Galimi proporcingumo principo pažeidimai pagal konstitucinę jurisprudenciją gali būti įvertinami

⁵⁰ Portugalijos Respublikos Konstitucija. 1974 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-18]. <<http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/crpen.html>>

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra note 24*.

⁵² *Ibid.*

⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra note 53*.

atsakius neigiamai į bent vieną iš šių klausimų: 1) ar įstatyme numatytos priemonės atitinka teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus; 2) ar šios priemonės yra būtinos minėtiems tikslams pasiekti; 3) ar šios priemonės nevaržo asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti⁵⁵.

Taigi, suėmimo kaip griežčiausios procesinės prievartos formos išimtumas pagal Konstituciją galėtų būti aiškinamas vadovaujantis proporcingumo principu ir vertinant, ar suėmimas yra būtina priemonė BPK 119 straipsnyje numatytiems tikslams pasiekti, ar nevaržo suimto asmens teisių labiau nei reikalinga kardomosioms priemonėms keliamiems tikslams pasiekti. Žinoma, konstitucinėje jurisprudencijoje išaiškinti principai turėtų atsispindėti suėmimo reglamentavime ir taikyme.

Nors visi asmenys turi teisę į laisvę, ji gali būti ribojama sankcionuojant suėmimą, jei yra pakankamai duomenų, pagrindžiančių teismo manymą, jog asmuo galimai padarė nusikalstamą veiką (BPK 122 straipsnio 1 dalis). Duomenų pakankamumas dėl galimai padarytos nusikalstamos veikos yra būtina sąlyga bet kuriai kardomajai priemonei skirti, tačiau duomenų pakankamumo lygmuo turėtų būti aukščiausias kalbant apie griežčiausios kardomosios priemonės suėmimo sankcionavimą. EŽTT praktikoje duomenų pakankamumas yra vertinamas kaip *conditio sine qua non*, t. y. privaloma sąlyga suėmimui skirti⁵⁶. Lietuvos teismų praktikoje teismai neretai nurodo, jog „*Duomenų pakankamumo kriterijus yra vertinamasis, todėl skiriant kardomąją priemonę ar pratęsiant jos terminą, nebūtina turėti tiek duomenų, kiek jų reikia priimant apkaltinamąjį nuosprendį*“⁵⁷. Duomenų pakankamumo lygis pradiniame baudžiamosios bylos etape ir tolimesniame etape, sprendžiant suėmimo skyrimo ir pratęsimo klausimus, pagal EŽTT praktiką neturėtų būti vertinamas vienodai. Teisminės valdžios institucijos turi pareigą garantuoti, kad asmens suėmimas neviršytų protingo termino. Praėjus tam tikram laiko tarpui pagrįstas manymas, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, nebėra pakankamas suėmimo tęsimui. Toks duomenų kiekis, kuris proceso pradžioje suformavo teismo pagrįstą manymą, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, bėgant laikui, ypatingai ilgo kalinimo atvejais, tampa nebepakankamu suėmimui tęsti. Tokiais atvejais, tęsdamas suėmimo taikymą, teismas turėtų pademonstruoti ypatingą stropumą, nustatydamas, ar konkrečius atveju vis dar egzistuoja viešasis interesas, kuris nusveria asmens teisę į laisvę.⁵⁸

Lietuvos teismų praktikoje minėtu klausimu pastebimos dvi kryptys. Viena vertus, teismai sprendžia, jog teismo nagrinėjimo metu nesant įstatyme nustatytam maksimaliam

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra note 27*.

⁵⁶ Goda, G. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Registrų centras. 2011, p. 228.

⁵⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-74/2014; 2014 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-92/2014 ir kt.

⁵⁸ *Letellier v. France*, No. 12369/86, ECtHR 1991.

suėmimo terminui, taip pat įstatymui neribojant kardomosios priemonės suėmimo pratėsimų skaičiaus, taip pat nustatius suėmimo pagrindą, visa tai leidžia laikyti asmenį suimtą net ir praėjus iš esmės nemažai laiko⁵⁹.

Kita vertus, LAPT praktikoje akcentuojamas negalimumas tęsti suėmimo formaliais pagrindais. Išaiškinta, jog ilgą laiką laikant asmenį suėmime, tolesnis pačios griežčiausios kardomosios priemonės – suėmimo termino tęsimas gali būti vertinamas kaip EŽTK 5 straipsnio 3 dalies nuostatų, numatančių teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką bei teisę būti paleistam proceso metu, pažeidimas, o padarius ne smurtinio pobūdžio nusikalstamas veikas, net gali suponuoti išankstinę teismo nuomonę dėl asmens kaltumo padarius inkriminuojamas nusikalstamas veikas ir jo nubaudimo. Pagrįstas manymas, jog kaltinamasis, būdamas laisvėje gali bandyti bėgti (slėptis) bei daryti naujus nusikaltimus, jog yra įtariamas (kaltinamas) sunkių nusikalstamų veikų padarymu ir dėl to jam gresia griežta įstatymo sankcijoje numatyta laisvės atėmimo bausmė, nuolat tęsiant pačios griežčiausios kardomosios priemonės – suėmimo terminą, vadovaujantis EŽTT praktika (*Letellier prieš Prancūziją; Clooth prieš Belgiją; Miuler prieš Prancūziją; Jėčius prieš Lietuvą; Ilijkov prieš Bulgariją; Bykov prieš Rusiją*), tampa nebepakankamas net ir neišnykus formaliui suėmimo pratėsimui pagrindui. Kuo ilgiau asmuo yra laikomas suėmime, tuo kruopščiau turi būti tikrinami ne tik įrodymai, pagrindžiantys asmeniui pareikštus įtarimus bei kaltinimus, bet ir konkretūs faktai, įrodantys būtinybę tokį asmenį laikyti suimtą.⁶⁰

Apibendrinant dvi paminėtas LAPT praktikos kryptis konstitucinio suėmimo modelio kontekste, abejonių kelia, ar pozicija, pateisinanti ilgai trunkantį asmens suėmimą minėtais motyvais, yra pagrįsta. Iš tiesų, EŽTK ir BPK nenumato maksimalios suėmimo trukmės teismo nagrinėjimo metu, maksimalaus suėmimo termino pratėsimų skaičiaus, tačiau net ir formaliai egzistuojant suėmimo pagrindui, tai savaime neturėtų būti ilgalaikio suėmimo pateisinimas. Sprendžiant besitęsiančio suėmimo teisėtumo ir būtinumo klausimus, turėtų būti siekiama kiekvienu konkrečiu atveju kruopščiai įvertinti faktines bylos aplinkybes, būtinybę taikyti suėmimą, alternatyvų taikymo galimybę. Gali būti taip, jog maksimalaus suėmimo termino teismo nagrinėjimo metu nustatymas pats savaime besitęsiančio suėmimo teisėtumo ir pagrįstumo problemos net ir neišspręstų. Sąlyginai trumpas terminas, kuriam suėmus asmenį reiktų paleisti, nors būtinybė taikyti suėmimą nebūtų išnykusi, galėtų pakenkti sklandžiam teismui nagrinėjimui. Ganėtinai ilgas terminas leistų suėmimą teisėtai taikyti ilgą laikotarpį, tačiau net ir toks terminas neturėtų paneigti asmens teisės būti paleistam baudžiamojo proceso

⁵⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-353/2014; 2014 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-371/2014 ir kt.

⁶⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. kovo 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-84/2014; 2014 m. liepos 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-287/2014 ir kt.

metu ir pareigos teismui, užtikrinant šią teisę, svarstyti ar vis dar egzistuoja suėmimo taikymo būtinybė. Tikriausiai tai viena priežasčių, kodėl EŽTT jurisprudencijoje nėra tiksliai apibrėžta, koks suėmimo terminas yra „protingas“, „tinkamas“ ir pan., kadangi tai klausimas, kuris turi būti įvertinamas individualiai kiekvienoje byloje atsižvelgiant į bylos aplinkybes, kaltinamojo elgesį, teisėsaugos institucijų veiksmus ir kt. reikšmingų aplinkybių visumą. Juk kiekviena byla savo aplinkybėmis yra unikali.

Manytina, jog konstitucinį suėmimo modelį labiau atitinka antroji LApT praktikoje išryškėjusi kryptis, kai sprendžiant suėmimo termino pratęsimo klausimus, ne tik nustatomas formalus šios priemonės taikymo pagrindas, tačiau kartu įvertinama, ar ilgą laiką besitęsiantis suėmimas vis dar yra suderinamas su teise būti paleistam baudžiamojo proceso metu, nekaltumo prezumpcija bei teise į procesą per kuo trumpiausią laiką. Tiek suėmimo skyrimo, tiek ir jo termino pratęsimo atvejais turėtų būti taip pat atidžiai ir griežtai vertinamos suėmimo sankcionavimui reikšmingos faktinės aplinkybės, pagrindai ir sąlygos, taip pat griežčiausios kardomosios priemonės sankcionavimo būtinybė, alternatyvių priemonių skyrimo galimybė, kadangi, įtariamojo (kaltinamojo) laisvė yra taisyklė, suėmimas – jos išimtis.

Minėta, jog duomenų pakankamumas dėl galimai padarytos nusikalstamos veikos yra būtina sąlyga suėmimui skirti, tačiau tenka pripažinti, jog klausimas, kaip apskritai teismo nutartyje jis turėtų būti išreikštas, šiuo metu moksle yra neatsakytas. Nagrinėjant teismo nutartį dėl suėmimo sankcionavimo, nesunku pastebėti, jog duomenų pakankamumas dažnai motyvuojamas iš esmės labai paprastai, t. y. konstatuojant, kad tokių duomenų pakanka. Šiuo klausimu reikšmingas pastabas yra išsakęs A. Nevera. Anot autoriaus, subjektas, kuris turi įvertinti duomenų pakankumą, yra išimtinai teismas, kuris daugeliu atveju apsiriboja trumpu teiginiu, kad nevertina duomenų įrodomosios vertės. Dėl to suėmimo skyrimas tampa didžiąja dalimi priklausomas nuo prokuroro valios. Mokslininkas mano, jog tokia praktika galimai neatitinka EŽTT standartų bei pažeidžia BPK 121 straipsnio 2 dalį. Kita vertus, A. Nevera pastebi, jog lieka atviras klausimas, kokia apimtimi teismas tuos duomenis turėtų vertinti.⁶¹ Juk teismai sankcionuodami suėmimą nesprenžia suimtojo kaltės klausimo, nevertina įrodymų, o vertina tik faktinius duomenis, kurie leidžia pagrįstai manyti, kad kaltinamasis galėjo padaryti inkriminuojamas nusikalstamas veikas⁶².

Manytina, jog ikiteisminio tyrimo teisėjas turėtų vertinti ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis (pabrėžtina, jog dar ne įrodymus iki tol, kol, vadovaudamasis laisvu įrodymu vertinimo principu, įstatymo BPK nustatyta tvarka šių duomenų neprižino įrodymais bylą

⁶¹ Nevera, A., *supra note* 10, p. 49-50.

⁶² Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-242/2014; 2014 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-243/2014 ir kt.

nagrinėjantis teismas), kurie formuoja teismo pagrįstą manymą, jog asmuo galimai padarė nusikalstamą veiką, ribota apimtimi, neliečiant kaltės klausimo, t. y. teismas turėtų atlikti preliminarų tokių duomenų vertinimą. Autorė linkusi pritarti Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2010 m. birželio 14 d. nutartyje išdėstytai pozicijai.

Byloje buvo sprendžiamas įtariamųjų kardomosios priemonės suėmimo sankcionavimo klausimas, manant, jog įtariamieji gali trukdyti procesui. Prokuroro pareiškime nurodyta, jog 2010 m. sausio 6 d., Vilniuje, pramogų ir laisvalaikio centre „Forum Palace“ įtariamieji tarėsi, kiek skirti lėšų tyrimą atliekančių pareigūnų papirkimui. 2010 m. sausio 7 d. tarnybiniame pranešime nurodoma, kad esama operatyvinės (*aut. past. nuo Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo įsigaliojimo – kriminalinės žvalgybos informacija*) informacijos apie tokį pokalbį. Ikiteisminio tyrimo teisėjas sprendė, jog ikiteisminio tyrimo medžiagoje nėra įstatymo nustatyta tvarka užfiksuoto šio turinio pokalbio ir teismas negali remtis vien tik tarnybiniu pranešimu, nes įstatymo nustatyta tvarka nėra gauto pirminio šios informacijos šaltinio, nežinomas pokalbio turinys ir ar jis iš viso vyko. Teismas konstatavo, jog „Šios aplinkybės nepagrįstos įstatymo nustatyta tvarka gautais duomenimis“.⁶³

Manytina, jog ikiteisminio tyrimo teisėjas, sprenddamas suėmimo sankcionavimo klausimus duomenų, kad asmuo galimai padarė nusikalstamą veiką, aspektu, turėtų preliminariai vertinti surinktus duomenis, nespėdamas asmens kaltės klausimo. Tai padėtų labiau užtikrinti konstitucinį teisingo bylos nagrinėjimo principą, kuriuo saistomas suėmimo modelis. „Teisingo bylos nagrinėjimo principo esmė – užtikrinti, kad baudžiamajame procese kiekvienas asmuo, priskiriamas šių teisinių santykių sričiai, būtų saugus“⁶⁴. Kažin, ar galėtų jaustis saugus valstybėje asmuo, kurio kaltumui nesant įrodytam įstatymų nustatyta tvarka, jo laisvė yra suvaržoma duomenų, kurių, pvz., teisėtumu ir patikimumu nėra įsitikinta, pagrindu.

Tęsiant šią temą, svarbu pabrėžti, jog ikiteisminio tyrimo stadijoje galioja specialusis principas – ikiteisminio tyrimo duomenų slaptumo principas. Ikiteisminio tyrimo duomenys yra neskelbtini. Iki bylos nagrinėjimo teisme šie duomenys gali būti paskelbti tik prokuroro leidimu ir tik tiek, kiek pripažįstama leistina (BPK 177 straipsnio 1 dalis). Nors įtariamasis ar jo gynėjas ikiteisminio tyrimo stadijoje turi teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga (BPK 21 straipsnio 4 dalis), vis dėlto, šioje baudžiamojo proceso stadijoje rungimosi principas nėra įgyvendinamas visa apimtimi. Tokiai išvadai padaryti turi reikšmės BPK 7 straipsnio 2 dalies nuostata, kuri lygias teises teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, pateikti prašymus, ginčyti kitos šalies argumentus ir pareikšti savo nuomonę visais klausimais, kylančiais nagrinėjant bylą ir turinčiais reikšmės jos teisingam išsprendimui, kaltinimo ir gynybos šalims suteikia bylą

⁶³ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2010 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Its-86-497/2010.

⁶⁴ Jurka, R.; Ažubalytė, R., et. al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 58.

nagrinėjimo teisme metu. Atsižvelgiant į tai, logiškai atrodo BPK 181 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta prokuroro teisė neleisti proceso dalyviams susipažinti su visais ikiteisminio tyrimo duomenimis ar jų dalimi, taip pat neleisti daryti ikiteisminio tyrimo medžiagos kopijas ar išrašus, jei toks susipažinimas, prokuroro manymu, galėtų pakenkti ikiteisminio tyrimo sėkmei. Todėl sunkiai įsivaizduojama situacija, jei ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartyje dėl suėmimo privalėtų atskleisti absoliučiai visus prokuroro surinktus duomenis, kurie formuoja teismo pagrįstą manymą, jog asmuo padarė nusikalstamą veiką. Tai ne tik galėtų pakenkti ikiteisminio tyrimo sėkmei, bet ir pažeisti asmens nekaltumo prezumpciją, teisę į privatų gyvenimą⁶⁵.

Nors rungimosi principas stipriausiai išreikštas teismo nagrinėjimo stadijoje, jo apraiškų yra ir ikiteisminio tyrimo stadijoje, pvz., pats kardomosios priemonės suėmimo skyrimo procesas yra rungtyniškas⁶⁶. Vis dėlto, jei sprendžiant asmens suėmimo klausimą, prokuroras atsisakytų pateikti gynėjui susipažinti su tam tikra medžiaga, o teismas gynėjui nežinomus jo ginamąjį kaltinančius duomenis vertintų, panašu, jog asmens teisė į gynybą būtų iš esmės apsunkinama. Juk gynėjas negali ginčyti to, ko nežino.

Teismų praktikoje yra buvę situacijų, kai ikiteisminio tyrimo teisėjas, sankcionuojant suėmimo klausimus, nevertino tų duomenų, su kuriais prokurorai neleido susipažinti gynėjams ir vertino tik tuos duomenis, su kuriais buvo leista susipažinti įtariamiesiems ir gynėjams. Kadangi, prokurorų atskirta medžiaga buvo esminė sprendžiant suėmimo klausimą, ikiteisminio tyrimo teisėjas minėtoje situacijoje sprendė, kad prokuroras įstatymų nustatyta tvarka nepateikė duomenų apie suėmimo sankcionavimui reikšmingas aplinkybes.⁶⁷ Iš esmės galėtume teigti, jog teismas siekė visiškai įgyvendinti rungimosi principą kardomosios priemonės sankcionavimo procese. „Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje rungimosi principas suprantamas kaip kaltinimo ir gynybos šalių galimybė žinoti ir komentuoti kitos šalies pateiktus įrodymus bei argumentus.“⁶⁸ Objektyvumo dėlei derėtų paminėti, jog minėta teismo nutartis buvo panaikinta aukštesniojo teismo, tačiau tai lėmė procesinės priežastys, t. y. aukštesnysis teismas nepasisakė, ar žemesnysis teismas teisingai taikė įstatymą, sprendžiant suėmimo klausimą vertindamas tik tuos duomenis, su kuriais teisę turėjo susipažinti gynėjai bei įtariamieji. Aukštesniojo ir žemesniojo teismo nutartys dar bus analizuojamos antrajame magistro baigiamojo darbo skyriuje. Viena vertus, jei pritartume tokiai praktikai, tektų pripažinti, jog ikiteisminio tyrimo duomenų slaptumo principas būtų galimai pažeidžiamas, kadangi jei BPK 181 straipsnio 1 dalis leidžia prokurorui vardan ikiteisminio tyrimo sėkmės neleisti gynybos šaliai susipažinti su tam tikrais ikiteisminio

⁶⁵ Goda, G., *et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I dalis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 453.

⁶⁶ Jurka, R.; Ažubalytė, R., *et. al., supra note 64*, p. 123.

⁶⁷ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo nutartis, *supra note 63*.

⁶⁸ Jurka, R.; Ažubalytė R., *et. al., supra note 64*, p. 116.

tyrimo duomenimis, norint kad suėmimas būtų paskirtas, tokius duomenis faktiškai būtų privaloma pateikti. Kita vertus, gynėjui nežinant suėmimo skyrimui reikšmingų duomenų, t. y. tų duomenų, kuriuos prokuroras atskiria ir jais grindžia suėmimo pagrindų bei sąlygų buvimą, o teismui tokius duomenis vertinant, pasunkėja asmens teisės į gynybą įgyvendinimas.

Taigi, suėmimo reglamentavimas ir taikymas praktikoje yra saistomas konstitucinių ir baudžiamojo proceso principų. Būtent šiuos suėmimo sankcionavimui, t. y. skyrimui, panaikinimui, termino tęsimui, reikšmingus principus talpina konstitucinis suėmimo modelis. Vadovaujantis LRKT, EŽTT jurisprudencija, mokslo doktrina, galima teigti, jog suėmimo sankcionavimas turi būti paremtas išimtinumo (*ultima ratio*) principu. Išimtinumo principas suponuoja išvadą, jog suėmimo taikymas yra konstituciškai pagrįstas tik įrodžius švelnesnių kardomųjų priemonių neefektyvumą ir turint patikimų duomenų, pagrindžiančių manymą, jog asmuo galimai padarė nusikalstamą veiką. Ši kardomoji priemonė turėtų būti skiriama, panaikinama ar jos terminas tęsiamas tik pamatinių nekaltumo prezumpcijos, kraštutinės priemonės, proporcingumo, teisingo bylos nagrinėjimo principų ir teisės būti paleistam baudžiamojo proceso metu kontekste.

1.2 Pusiausvyra tarp viešojo intereso ir asmens teisių ir laisvių suvaržymo

Pirmajame poskyryje, vadovaujantis įvairiais teisės šaltiniais, atskleistas vienas iš suėmimo modelį saistančių principų – išimtinumo (*ultima ratio*) principas, kuris kompetentingoms valdžios institucijoms suponuoja pareigą taikyti suėmimui alternatyvias priemones. Verta prisiminti, jog LApT, kaip aukštesnysis teismas (BPK 16 straipsnis), yra konstatavęs nederamą alternatyvų suėmimui svarstymą teismų praktikoje⁶⁹. Autorė mano, jog siekiant, kad alternatyvios suėmimui kardomosios priemonės praktikoje realiai būtų taikomos, svarbu rasti priežastis ir kliūtis, trukdančias taikyti švelnesnes už suėmimą kardomasias priemones bei galimus situacijos sprendimus.

Sankcionuojant suėmimą neišvengiamai kaskart konkuruoja dvi teisės vertybės: viešasis interesas ir asmens teisė į laisvę, teisė būti paleistam baudžiamojo proceso metu. Kelti klausimą, kuri iš jų yra svarbesnė, kažin, ar būtų tikslinga, kadangi šios vertybės mokslo doktrinoje yra laikomos vienodai svarbiomis⁷⁰. Teismui, sprendžiančiam suėmimo sankcionavimo klausimą, neabejotinai teks pasirinkti, kuri vertybė nusvers kitą vertybę, t. y. ar asmuo bus suimtas, ar paleistas į laisvę. Pasirinkimui įvykdyti būtina vertybes „pasverti“, t. y. įvertinti, rasti tarp jų

⁶⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-201/2014.

⁷⁰ Kalmthout, A. M.; Knapen, M. M.; Morgenstern, C. *Pre-trial detention in the European Union*. The Netherlands: Wolf Legal Publishers, 2009, p. 408.

pusiausvyrą, pagal konkrečios bylos duomenis ieškoti šių vertybių balanso ir nuspręsti, kodėl ir kuriai iš jų bus teikiamas pirmumas.

Lietuvos Respublikos teismų praktikoje pasitaiko atveju, kai viešajam interesui tarsi teikiamas pirmumas asmens teisės į laisvę atžvilgiu, šį interesą suvokiant kaip svarbesnę vertybę. Tokią išvadą leidžia daryti teismų nutartyse skirti suėmimą nurodomi argumentai: „*viešojo intereso apsauga, nepaisant nekaltumo prezumpcijos, nusveria laisvės gerbimo taisyklę*“⁷¹; „<...> *viešojo intereso apsauga turi prioritetą prieš asmens laisvės gerbimą, viešasis interesas išsamiai ir visapusiškai ištirti nusikalstamas veikas, nubausti kaltuosius asmenis yra neabejotinai svarbesnis, suteikiantis pagrindą ilgesnį laiką taikyti griežčiausią kardomąją priemonę – suėmimą*“⁷²; „*Aukštesniojo teismo nuomone, apygardos teismas išsamiai vertino bylos duomenis, turinčius įtakos kardamosios priemonės – suėmimo terminui pratęsti ir laikėsi formuojamos teismų praktikos, kad viešojo intereso apsauga nusveria laisvės gerbimo taisyklę*“⁷³.

Vertybių pusiausvyros paieškos klausimu yra pasisakyta LRKT ir EŽTT jurisprudencijoje. Pagal LRKT išaiškinimus, „*Nekaltumo prezumpcija – tai pamatinis teisingumo vykdymo baudžiamųjų bylų procese principas, viena svarbiausių žmogaus teisių ir laisvių garantijų*“⁷⁴. „*Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad bendrų interesų apsauga demokratinėje teisinėje valstybėje negali paneigti konkrečios žmogaus teisės ar laisvės apskritai, kad nustatyti ir taikomi apribojimai neturi pažeisti atitinkamos žmogaus teisės esmės*“⁷⁵. Dar daugiau, minėta, kad EŽTT yra konstatavęs, jog svarstant suėmimo sankcionavimą, pirmenybė turėtų būti teikiama asmens paleidimui į laisvę⁷⁶.

EŽTT jurisprudencijoje galėtume rasti išaiškinimų, kuriuose konstatuota, jog viešajam interesui (angl. *a genuine public interest*) gali būti teikiamas prioritetas asmens teisės į laisvę atžvilgiu, tačiau tokiais atvejais teisminės valdžios institucijos turi pareigą, atsižvelgdamos į nekaltumo prezumpciją, patikrinti visus už ir prieš argumentus, kodėl toks interesas atitinkamu atveju yra. Taip pat kompetentingos valdžios institucijos turi pareigą pateikti išsamius

⁷¹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-353/2014, 2014 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-400/2014, 2014 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-402/2014 ir kt.

⁷² Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-395/2014.

⁷³ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-170/2014.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo 19 straipsnio 8 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. balandžio 10 d. nutarimu Nr. 436 „Dėl ginklų ir šaudmenų apyvartą reglamentuojančių taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų Medžioklinių ginklų apyvartos taisyklių 14.9 ir 57.2 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 33 – 1108.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 29-1196.

⁷⁶ *McKay v. the United Kingdom* [GC], No. 543/03, ECtHR 2006; *Estrikh v. Latvia*, No. 73819/01, ECtHR 2007 - III.

paiškinimus, kokios byloje nustatytos reikšmingos aplinkybės ir kaip sąlygoja tai, kad viešasis interesas konkrečiu atveju nusveria asmens teisę į laisvę bei pagrindžia suėmimo skyrimą ar pratęsimą. Teismo nutarties motyvai šiuo aspektu neturėtų būti lakoniški, vienodi ar abstraktaus pobūdžio.⁷⁷ Atsižvelgiant į minėtus išaiškinimus, manytina, jog teismas kiekvienu atveju, atsižvelgdamas į faktines bylos aplinkybes, turėtų nuolat ieškoti pusiausvyros tarp asmens teisės į laisvę ir viešojo intereso, nuolat „sverti“ šias vertybes, neteikdamas išankstinio prioriteto nė vienai iš jų. Teismo pasirinkimas turėtų būti motyvuotas.

Šiame kontekste norėtųsi paminėti, jog G. Goda yra išsakęs pastabą, jog „viešąjį interesą saugoti privalome labai atidžiai, tačiau žmogaus teises privalome saugoti dar atidžiau“⁷⁸.

Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai gana nekūrybiškai motyvuojamas viešojo intereso buvimas. Pastebėta formuojama privalomo suėmimo, kuris nėra numatytas BPK, taikymo praktika. Teismai, skirdami suėmimą, BPK 122 straipsnio 7 dalyje numatytą privalomą suėmimo sąlygą, kuri skelbia, jog suėmimas gali būti skiriamas tik tais atvejais, kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima pasiekti šio Kodekso 119 straipsnyje numatytų tikslų, išveda iš suėmimo pagrindų. Tai sudaro sąlygas suėmimą taikyti kaip pirmiausiai (lot. *prima ratio*), o ne kraštutiniu atveju *ultima ratio* taikomą priemonę. Taigi, verta išanalizuoti šias teismų praktikoje kylančias problemas.

Sprendžiant suėmimo sankcionavimo klausimą, neretai viešasis interesas motyvuojamas iš esmės siekiu atskleisti ir teisiškai įvertinti atitinkamą nusikalstamą veiką⁷⁹. Autorės nuomone, toks motyvavimas yra nepakankamai kūrybiškas ir nelankstus. Verta paminėti BPK 1 straipsnio nuostatą, kurioje įtvirtinta baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai **atskleisti nusikalstamas veikas (išryškinta autorės)** ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Pareiga atskleisti nusikalstamas veikas valstybės valdžios pareigūnams kyla kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių (BPK 2 straipsnis). Taigi, pareiga atskleisti nusikalstamą veiką yra kiekvienu atveju (su atitinkamomis išimtimis privataus ir privačiai viešo kaltinimo byloje), tačiau suimti asmenį kiekvienu atveju būtinybės nėra. Kitaip BPK numatytų, jog pradėjus asmens baudžiamąjį persekiojimą, asmenį privaloma suimti, kas demokratinėje teisinėje valstybėje būtų sunkiai įsivaizduojama. Atitinkamai dėl šios priežasties, manytina, jog suėmimo atveju viešojo intereso motyvavimas siekiu atskleisti nusikalstamą veiką yra per platus ir turėtų būti suprantamas siauriau. Autorės nuomone, suėmimo sankcionavimo atveju viešasis interesas turėtų atsakyti į klausimą,

⁷⁷ *Zandbergs v. Latvia*, No. 71092/01, ECtHR 2011-III; *Letellier v. France*, No. 12369/86, ECtHR 1991.

⁷⁸ Portalo „Slaptai.lt“ informacija, *supra note 8*.

⁷⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-400/2014; 2014 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-434/2014.

kodėl šiuo atveju yra neefektyvus alternatyvių suėmimui priemonių taikymas. Tai taip pat yra atsakymas į klausimą, kodėl šiuo atveju turi būti skiriamas būtent suėmimas.

Pastebėtina, kad kai kuriose bylose teismai išgrynina viešąjį interesą, analizuodami ir atskleidžiami konkrečius duomenis, rodančius įtariamojo asmens elgesio ir asmenybės pavojingumą, kas lemia, kad tuo atveju suėmimo neskyrimas keltų pavojų visuomenei. Štai, byloje asmuo buvo įtariamas padaręs nusikalstamą veiką, numatytą BK 129 straipsnio 1 dalyje. Teismas nustatė įtariamojo neįgalumą dėl psichinės sveikatos sutrikimo, kadangi jam diagnozuotas šizoafektinis sutrikimas, manijos tipas, tačiau vaistų nevartojo. Panevėžio apygardos teismas sutiko su žemesniojo teismo padaryta išvada, kad įtariamasis yra pavojingas visuomenei. Teismas nustatęs suėmimo pagrindus, numatytus BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 ir 3 punktuose bei suėmimo sąlygas, įvertinęs įtariamojo elgesį laikino sulaikymo metu (pasipriešinimui įveikti buvo naudojamos specialiosios priemonės bei koviniai veiksmai), nusikaltimo pobūdį, sunkumą, pavojingumą bei įtariamojo asmenybę, sprendė, jog BPK 119 straipsnio numatytų tikslų skiriant švelnesnes kardomasias priemones pasiekti neįmanoma.⁸⁰

Autorės manymu, būtų galima pritari ti minėtoje teismo nutartyje pateiktai motyvacijai dėl viešojo intereso sankcionuojant suėmimą pagrindimo. Teismas pateikė konkrečius duomenis ir argumentus, iš kurių darė išvadą, jog švelnesnės už suėmimą kardamosios priemonės nebus veiksmingos, nustatė išskirtines aplinkybes (elgesio, asmenybės pavojingumo požymius), suponuojančias išvadą, jog asmens laisvės apribojimas būtų mažiau žalingas lyginant su dėl laisvės neapribojimo galimai kilsiančiomis pasekmėmis. Šiuo atveju teismas išvengė abstraktaus, kiekvienu atveju pritaikomo ir nekūrybiško motyvo, jog asmenį suimti skatina viešasis interesas, pasireikšiantis siekiu atskleisti galimai padarytą nusikalstamą veiką.

Manytina, jog viešasis interesas suimti asmenį galėtų būti atskleidžiamas per BPK 122 straipsnio 7 dalies nuostatą, kuri yra privaloma suėmimo skyrimo sąlyga. Atskleidęs aplinkybes, priežastis, grįstas bylos medžiaga, kodėl švelnesnės (ir atitinkamai kokios) kardamosios priemonės atitinkamu atveju yra neveiksmingos, siekiant BPK 119 straipsnyje numatytų tikslų, ir nurodęs tai nutartyje, teismas motyvuotą viešojo intereso suimti asmenį buvimą. Norint palengvinti teismų darbą, manytina, jog teismas galėtų išsamiai, vadovaudamasis BPK 119 straipsnio 7 dalimi motyvuoti viešojo intereso buvimą tokiu atveju, kai įtariamasis (kaltinamasis) ar jo gynėjas prašo teismo neskirti suėmimo, o skirti kitą kardomąją priemonę, pvz., namų areštą, užstatą ir pan. Jei įtariamasis (kaltinamasis) sutinka dėl kardamosios priemonės suėmimo skyrimo, manytina, jog teismas turi turėti galimybę taip išsamiai nemotyvuoti viešojo intereso skirti

⁸⁰ Panevėžio apygardos teismo 2014 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-898-366/2014.

suėmimą buvimą, kadangi suimtas asmuo suėmimo skyrimo neginčija, o prokuroras mano esant tikslinga jį skirti.

Diskutuojant apie BPK 119 straipsnio 7 dalyje numatytos privalomos suėmimo sąlygos išvedimo iš BPK 122 straipsnio 1 dalyje numatytų pagrindų, derėtų pabrėžti, jog BPK nenumato privalomo suėmimo skyrimo atvejų.

Pirma, BPK nerastume nuostatos, kuri įtvirtintų, kad tam tikros nusikalstamos veikos padarymu įtariamasis asmuo, privalo būti suimamas. Tokio imperatyvo nėra net ir tais atvejais, kai asmuo įtariamasis labai sunkių nusikaltimų padarymu, pvz. BK 129, BK 249 ir kt. straipsniai.

Antra, suėmimas skiriamas esant bent vienam BPK 122 straipsnio 1 dalyje numatytų suėmimų pagrindų (taip pat esant BPK 122 straipsnio 5 dalyje numatytam specialiajam suėmimo pagrindui) ir esant abiem privalomoms suėmimo sąlygoms, numatytoms BPK 122 straipsnio 7 ir 8 dalyse. Taigi, esant bent vienam suėmimo pagrindui, skirti suėmimo negalima, jei nenustatytos abi suėmimo sąlygos, t. y. suėmimas gali būti skiriamas tik tiriant ir nagrinėjant bylas dėl nusikaltimų, už kuriuos baudžiamasis įstatymas numato griežtesnę negu vienerių metų laisvės atėmimo bausmę (BPK 122 straipsnio 8 dalis) ir tik tais atvejais, kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima pasiekti šio Kodekso 119 straipsnyje numatytų tikslų (BPK 122 straipsnio 7 dalis). Būtent pastaroji sąlyga suteikia suėmimui net ir esant bent vienam suėmimo pagrindui neprivalomą pobūdį, jei BPK 119 straipsnyje numatyti tikslai gali būti pasiekti taikant švelnesnes kardomasias priemones. Jei šios sąlygos nebūtų arba jos nebūtų laikomasi, suėmimas, nustačius bent vieną jo pagrindą, taptų privalomas. Tokiu atveju suėmimas tikriausiai negalėtų vadintis *ultima ratio* priemone.

Trečia, jei suėmimas būtų skiriamas kiekvienu atveju nustačius bent vieną suėmimo pagrindą ir neįvertinant švelnesnių kardomųjų priemonių skyrimo tikslingumo, kaip to reikalauja suėmimo sąlyga pagal BPK 122 straipsnio 7 dalį, iš esmės tai reikštų, jog suėmimas neturi alternatyvų. Toks požiūris būtų sunkiai suderinamas su galiojančiu BPK ir EŽTT išaiškinimais.

Vis dėlto, teismų praktikoje galima rasti nemažai atvejų, kai teismai konstatuoja, jog suėmimo pagrindų buvimas tarsi savaime leidžia daryti išvadą, kad švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis BPK 119 straipsnyje numatyti tikslai nebūtų pasiekti⁸¹. Šiuo klausimu vertėtų pritarti LAPT, kuris yra konstatavęs, jog „*Net ir esant BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 – 3 punktuose numatytiems suėmimo taikymo pagrindams, teismas gali, bet ne privalo skirti griežčiausią kardomąją priemonę – suėmimą ar pratęsti šios kardomosios priemonės terminą. Suėmimas yra*

⁸¹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-201/2014; 2014 m. spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-380/2014; 2014 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-377/2014; Panevėžio apygardos teismo 2014 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-896-350/2014 ir kt.

*išimtinė kardomoji priemonė (ultima ratio), kuri turėtų būti taikoma tik tais atvejais, kai kitomis kardomosiomis priemonėmis neįmanoma pasiekti BPK 119 straipsnyje nurodytų tikslų“.*⁸²

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog plačiam suėmimo taikymui gali turėti įtakos tai, jog sankcionuojant suėmimą neretai viešajam interesui asmens teisės į laisvę atžvilgiu teikiamas pirmumas. Viešasis interesas teismų praktikoje ne itin kūrybiškai ir abstrakčiai motyvuojamas kaip siekis atskleisti nusikalstamą veiką. Kliūtis taikyti alternatyvias suėmimui kardomasias priemones galėtų būti laikoma privalomo suėmimo formavimo praktika, kuri pasireiškia privalomos suėmimo skyrimo sąlygos (BPK 122 straipsnio 7 dalis) išvedimu iš suėmimo pagrindų. Tokia praktika pateisina suėmimo sankcionavimą iš esmės nustatčius bent vieną suėmimo pagrindą ir daro suėmimą privaloma, neturinčia alternatyvų kardomąja priemone. Suėmimas nėra privalomas, kadangi BPK nenumato privalomo suėmimo skyrimo atvejų. Be to, kiekvienu atveju, net esant suėmimo pagrindams, reikia nustatyti BPK 122 straipsnio 7 dalyje numatytą sąlygą. Pastaroji sąlyga leidžia suėmimą skirti tik tokiu atveju, kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima pasiekti BPK 119 straipsnyje numatytų tikslų. Taigi, jau vien dėl BPK 122 straipsnio 7 dalyje numatytos sąlygos ši griežčiausia kardomoji priemonė yra neprivaloma ir turi alternatyvas, numatytas BPK 120 straipsnyje.

Sankcionuojant griežčiausią kardomąją priemonę, kiekvienu atveju turėtų būti nustatyti ne tik suėmimo pagrindai, bet ir įrodytas viešasis interesas suimti asmenį. Toks interesas galėtų būti atskleidžiamas per privalomą suėmimo skyrimo sąlygą (BPK 122 straipsnio 7 dalis). Manytina, jog tokiu būdu galėtų būti įgyvendinama alternatyvų suėmimui taikymo pareiga ir sumažintas *ultima ratio* neatitinkančio suėmimo taikymas. Viešasis interesas neturėtų būti motyvuojamas abstrakčiai (t. y. argumentais, pritaikomais kiekvienoje byloje), pvz., kaip siekis atskleisti nusikalstamą veiką, o priešingai - turėtų būti argumentuojamas individualizuotai ir siauriau, t. y. atsakant į klausimą, kodėl atitinkamu atveju įtariamojo (kaltinamojo) ar jo gynėjo skunde prašomos taikyti alternatyvios suėmimui kardomosios priemonės yra neefektyvios; kokios nustatytos išskirtines aplinkybės suponavo teismo išvadą, jog asmens laisvės suvaržymas būtų mažiau žalingas lyginant su dėl laisvės nesuvaržymo galimomis pasekmėmis.

⁸² Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, *supra note* 60.

2. SUĖMIMO REGLAMENTAVIMO DISKUSINIAI ASPEKTAI

2.1 Teisės skųsti suėmimą pagrindinės reglamentavimo problemos

Pagal Konstituciją teisė kreiptis į teismą yra absoliuti asmens konstitucinė teisė, kurios įgyvendinimą lemia paties asmens suvokimas, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos⁸³, ir kuri neatsiejama nuo asmens teisės į tinkamą teisinį procesą⁸⁴. Suėmimas yra *ultima ratio* priemonė, kuri turėtų būti skiriama kraštutiniu atveju ir neturėtų būti taikoma ilgiau nei reikalinga. Atitinkamai dėl šios priežasties išimtinumo principo neturėtų atitikti suėmimo reglamentavimas, sudarantis sąlygas perteklinio suėmimo sankcionavimui, ne iki galo užtikrinantis asmens teisę skųsti suėmimą, jei suimtas mano, jog ši priemonė skirta arba taikoma nesant realios būtinybės.

Suėmimo apskundimo reglamentavimas galiojančiame BPK palieka vietos diskusijai, ar asmens teisė skųsti suėmimo kardomąją priemonę yra iki galo užtikrinta. BPK galima išvelgti kelias pagrindines reglamentavimo problemas, susijusias su suėmimo apskundimu.

Pirma, BPK 139 straipsnis neįtvirtina prokuroro nutarimo atsisakyti kardomąją priemonę suėmimą keisti švelnesne priemone apskundimo tvarkos. Atrodytų, jog tokio nutarimo apskundimui turėtų būti taikoma bendra BPK 62-65 straipsniuose numatyta tvarka, tačiau bendros tvarkos taikymas teismų praktikoje yra probleminis.

Antra, mokslininkai R. Jurka ir M. Gušauskienė yra ištyrę, jog Lietuvos baudžiamajame procese nėra garantuojama asmens teisė kvestionuoti suėmimo atitiktį *ultimum remedium* principui, kai baigiasi terminas apskųsti suėmimo paskyrimą ar termino pratęsimą, t. y. asmuo neturi procesinių galimybių ginčyti paskesnio suėmimo taikymo, kai BPK 130 straipsnyje numatytas 20 dienų suėmimo apskundimo terminas yra suėjęs.

Taip pat minėti autoriai pastebėjo, jog asmens teisė kvestionuoti suėmimo taikymą ar pratęsimą tuo atveju, kai suėmimas sankcionuotas pirmosios instancijos teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu (BPK 307 straipsnio 1 dalies 6 punktas), nėra reglamentuota BPK⁸⁵. Verta atkreipti dėmesį, jog įstatymai nenumato galimybės BPK 130 straipsnyje numatytą 20 dienų suėmimo apskundimo terminą pratęsti ar atnaujinti⁸⁶. „Tokia teisinė situacija, kai kuri nors asmens teisė ar laisvė negali būti ginama, taip pat ir teismine tvarka, nors pats tas asmuo mano, kad ši teisė ar laisvė yra pažeista, pagal Konstituciją yra neįmanoma, Konstitucija jos netoleruoja“⁸⁷.

⁸³ Kuconis, P. Konstituciniai apskundimo ikiteisminio tyrimo metu pagrindai. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Registrų centras. 2014, p. 292.

⁸⁴ Abramavičius, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2009, 3(117): 26.

⁸⁵ Jurka, R.; Gušauskienė, M., *supra note* 4, p. 69.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2014; Goda G., *et al.*, *supra note* 65, p. 333.

⁸⁷ Jurka, R. *Liudytojo procesinių interesų apsauga baudžiamajame procese: problemos ir perspektyvos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (S 01). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 118.

Trečia, EŽTT jurisprudencijoje kaip tam tikra prevencinė priemonė nuo nepagrįstai ilgai besitęsiančio suėmimo akcentuojama reguliaraus, atliekamo trumpais intervalais suėmimo peržiūrėjimo svarba⁸⁸. Tokios automatinės, griežtos besitęsiančio suėmimo teisminės kontrolės reikalingumas aiškinamas tuo, jog suėmimas gali tęstis ilgą laiką, o aplinkybės, kurios buvo reikšmingos skiriant suėmimą, per tą laikotarpį gali pasikeisti. BPK nenumato maksimalios suėmimo trukmės teismo nagrinėjimo stadijoje (BPK 127 straipsnio 9 dalis). Taip pat BPK nėra numatyta besitęsiančio suėmimo reguliari teisminė kontrolė.

Aukščiau minėti suėmimo apskundimo diskusiniai aspektai reikalauja gilesnės analizės. Nors viešojoje erdvėje galima išgirsti nuomonių, jog BPK įtvirtintas „asmenų suėmimo reglamentavimas geras, tačiau taikymas ydingas“⁸⁹, manytina, jog siekiant labiau užtikrinti asmens teisę į gynybą bei išvengti perteklinio suėmimo taikymo, suėmimo reglamentavimas tam tikrais aspektais galėtų būti tobulinamas. Šiais klausimais ES valstybių teisės aktuose galima rasti pozityvių pavyzdžių, gerosios praktikos, kuria būtų galima vadovautis.

Galiojančio BPK 139 straipsnio 1 dalis numato, jog paskirta kardomoji priemonė panaikinama, kai ji tampa nebereikalinga, arba pakeičiama griežtesne ar švelnesne, kai to reikalauja bylos aplinkybės. Kardomąją priemonę panaikina arba pakeičia prokuroras nutarimu arba teismas nutartimi. Šio straipsnio 2 dalis suteikia prokurorui teisę panaikinti suėmimą ar sušvelninti šios kardomosios priemonės taikymo sąlygas, jei ikiteisminio tyrimo metu išnyksta šios kardomosios priemonės taikymo pagrindai ir sąlygos. Vadovaujantis BPK 21 straipsnio 4 dalimi, įtariamasis, tame tarpe ir suimtas įtariamasis, turi teisę apskusti bet kokią ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmą, sprendimą. Nėra neskundžiamų prokuroro nutarimų, išskyrus tuos, kurie numatyti BPK 63 straipsnio 4 dalyje. Minėtame straipsnyje nėra paminėta, jog nutarimas atsisakyti kardomąją priemonę keisti švelnesne neskundžiamas. Nors suėmimo apskundimo klausimai BPK reglamentuojami specialia tvarka, pvz., nutartys skirti suėmimą neskundžiamos BPK X dalyje numatyta tvarka, o skundžiamos specialia BPK 130 straipsnyje numatyta tvarka, BPK 139 straipsnis specialios prokuroro nutarimo atsisakyti kardomąją priemonę suėmimą keisti švelnesne priemone apskundimo tvarkos nenumato. Nesant specialios apskundimo tvarkos, turėtų būti taikoma bendra apskundimo tvarka, tačiau teismų praktikoje ne visada pripažįstama teisė tokį nutarimą skusti bendra tvarka. Šią situaciją galima iliustruoti teismų praktikos pavyzdžiais.

⁸⁸ *Letellier v. France*, No. 12369/86, ECtHR 1991, *Estrikh v. Latvia*, No. 73819/01, ECtHR 2007 – III, *Assenov and Others v. Bulgaria*, No. 90/1997/874/1086 ECtHR 1998 ir kt.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Komunikacijos departamento Ryšių su visuomene skyriaus 2013 m. vasario 21 d. pranešimas „Seime vykusioje diskusijoje konstatuota, kad asmenų suėmimo reglamentavimas geras, tačiau taikymas ydingas“ (Cituota iš: Beliūnienė, L., *et al.* Aktualiausios žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008-2013 m. problemos: teisinis tyrimas [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014 [žiūrėta 2015-01-11] <<http://www.teise.org/data/zmogaus-teises.-galutinis-2014-10-08.pdf>>).

Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2010 m. vasario 24 d. nutartimi įtariamiesiems 2 mėnesiams skirta kardomoji priemonė suėmimas. Vėlesne šio teismo nutartimi suėmimo terminas pratęstas dar 2 mėnesiams. Vilniaus apygardos teismo 2010 m. balandžio 30 d. nutartimi įtariamojo skundas atmestas, taip pat konstatuota, jog vienintelis M. R. suėmimo pagrindas yra tai, kad jis gali trukdyti procesui. Nutartyje teismas atkreipė prokuroro dėmesį, jog atlikus neatidėliotinus ikiteisminio tyrimo veiksmus, klausimas dėl kardamosios priemonės pakeitimo švelnesne turi būti sprendžiamas nelaukiant teismo skirto suėmimo termino pabaigos.

BPK 139 straipsnio 2 dalies pagrindu įtariamojo gynėjas pateikė prokurorui prašymą pakeisti suėmimą švelnesne kardomąja priemone, tačiau prokuroro ir aukštesniojo prokuroro nutarimais prašymas buvo atmestas motyvuojant tuo, jog byla didelės apimties, sudėtinga, intensyviai vyksta ikiteisminis tyrimas, todėl tikslingas tolesnis suėmimo taikymas.

M. R. gynėjas, vadovaudamasis bendromis apskundimo nuostatomis, apskundė aukštesniojo prokuroro nutarimą ikiteisminio tyrimo teisėjui. Ikiteisminio tyrimo teisėjas išnagrinėjo gynėjo skundą bendra BPK 64 straipsnyje nustatyta tvarka bei, nenustatęs suėmimo buvimo pagrindų, suimtąjį paleido.⁹⁰ Vadovaujantis BPK 64 straipsnio 6 dalimi, ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, priimta šio straipsnio nustatyta tvarka, yra neskundžiama.

Vis dėlto, procesas šia teismo nutartimi nesibaigė. Prokuroras teismo nutartį apskundė vadovaudamasis protingumo principu ir BPK 65 straipsniu kaip priimtą be teisinio pagrindo. Skunde prokuroras nurodė, jog esant specialiam suėmimo reglamentavimui, ikiteisminio tyrimo teisėjas negalėjo šio klausimo nagrinėti bendra BPK 64 straipsnyje numatyta tvarka. Aukštesniojo teismo neskundžiama nutartimi nusprendus, kad suėmimas M. R. skirtas pagrįstai, ikiteisminio tyrimo teisėjas negalėjo dar kartą spręsti suėmimo klausimų ir paleisti įtariamuosius. Vadovaujantis BPK 139 straipsnio 2 dalimi, ikiteisminio tyrimo stadijoje suėmimas gali būti panaikinamas ir įtariamasis į laisvę paleidžiamas tik prokuroro nutarimu.

Vilniaus apygardos teismas 2010 m. birželio 21 d. nutartimi prokuroro skundą tenkino ir Vilniaus m. 2 apylinkės teismo nutartį panaikino kaip neteisėtą ir nepagrįstą. Teismas sprendė, kad griežčiausios kardamosios priemonės suėmimo paskyrimo, pratęsimo bei panaikinimo klausimai yra reglamentuojami BPK 121-131 straipsniuose, numatančiuose specialią šių klausimų apskundimo tvarką, kuri šiuo konkrečiu atveju turėjo baigtis aukštesniojo teismo nutartimi (*aut. past. - Vilniaus apygardos teismo 2010 m. balandžio 30 d. nutartimi*). Išaiškino, jog po aukštesniojo teismo neskundžiamo sprendimo tęsti suėmimą, subjektas, atsakingas už ikiteisminio tyrimo vadovavimą yra prokuroras ir būtent „jo prerogatyva yra spręsti, ar per teismo nustatytą ir patvirtintą suėmimo terminą išnyko suėmimo tikslingumą patvirtinančios aplinkybės“⁹¹.

⁹⁰ Vilniaus m. 2 apylinkės teismo nutartis, *supra note* 63.

⁹¹ Vilniaus apygardos teismo 2010 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1K-204-318/2010.

Vadovaudamasis LAT Senato nutarimu dėl suėmimo, teismas konstatavo, jog kartotiniai skundai dėl suėmimo paskyrimo ir termino pratęsimo yra negalimi. Atkreipė dėmesį, jog „*ikiteisminio tyrimo teisėjas negali revizuoti aukštesniojo teismo nustatyto suėmimo termino pagrįstumo, sutrumpindamas jo laiką*“⁹² ir sprendė, jog aukštesniojo teismo nutartis turėjo būti privaloma Vilniaus m. 2 apylinkės teismui, todėl šis teismas neturėjo įstatyminio pagrindo paleisti suimtajį į laisvę.

Minėti teismų praktikos pavyzdžiai kelia abejonių, ar pozicija, jog minėto straipsnio nustatyta tvarka priimtas prokuroro nutarimas atsisakyti suėmimą keisti švelnesne kardomąja priemone neskundžiamas, yra pagrįsta.

Iš tiesų, aukštesniajam teismui patvirtinus žemesniojo teismo nutartį dėl suėmimo skyrimo, pvz., 2 mėnesiams, jokiam baudžiamojo proceso dalyviui nesuteikta teisė skųsti teismo nutartį, kadangi aukštesniojo teismo nutartis yra galutinė ir neskundžiama (BPK 130 straipsnio 2 dalis). Nutartys dėl suėmimo neskundžiamos apeliacine, kasacine ir BPK X dalyje numatyta tvarka, o skundžiamos specialia tvarka, kurią numato BPK 130 straipsnis. Vadinasi, jei aukštesnysis teismas, įvertinęs suėmimo pagrindus ir sąlygas, konstatavo, jog suėmimo taikymas 2 mėnesiams yra pagrįstas ir teisėtas, su tuo negalima nesutikti. Kita vertus, teismas nurodė, jog išnykus suėmimo pagrindams ar sąlygoms, atlikus neatidėliotinus ikiteisminio tyrimo veiksmus, tolesnis suėmimo taikymas gali būti netikslingas. Dėl šios priežasties, nelaukiant nustatyto termino pabaigos, turi būti svarstomas suimtojo paleidimo į laisvę klausimas, kuris sprendžiamas BPK 139 straipsnyje nustatyta tvarka.

Manytina, jog BPK 139 straipsnyje nesant įtvirtintos prokuroro nutarimo atsisakyti suėmimo kardomąją priemonę keisti švelnesne apskundimo tvarkos, turėtų būti taikoma bendra BPK 63 straipsnio 1 dalyje numatyta tvarka, t. y. prokuroro nutarimas skundžiamas aukštesniajam prokurorui ir vieną kartą ikiteisminio tyrimo teisėjui. Abejotina, ar teiginys, jog ikiteisminio tyrimo teisėjas tokiu atveju revizuoja aukštesniojo teismo neskundžiamą nutartį, yra pagrįstas, kadangi ikiteisminio tyrimo teisėjas tikrina aukštesniojo prokuroro nutarimo teisėtumą, t. y. suimtojo ar jo gynėjo procesinę valios išraiška yra nukreipta į visai kito objekto nei neskundžiamos aukštesniojo teismo nutarties apskundimą - skundžiamas prokuroro nutarimas. Tuo metu, kai aukštesnysis teismas nagrinėjo situaciją ir nustatė suėmimo skyrimo pagrindus ir sąlygas, faktinės aplinkybės galėjo būti skirtingos. Baudžiamasis procesas yra ne statiškas, o dinamiškas procesas, todėl, praėjus tam tikrai laiko atkarpai, visiškai įmanoma, jog suėmimo pagrindai ar sąlygos gali išnykti. Galbūt praėjus atitinkamam laiko tarpui svarbiausi ikiteisminio tyrimo veiksmai jau atlikti ir, pvz., suėmimo taikymas pagrindu, jog įtariamasis trukdys procesui, nebėra tikslingas.

⁹² Vilniaus apygardos teismo nutartis, *supra note* 91.

Atsižvelgiant į tai, manytina, jog ikiteisminio tyrimo teisėjas, sprenddamas aukštesniojo prokuroro nutarimo atsisakyti suėmimą keisti švelnesne kardomąja priemone BPK 139 straipsnyje nustatyta tvarka teisėtumo ir pagrįstumo klausimą, turėtų turėti galimybę, įvertinti, ar tolesnis suėmimo taikymas yra tikslingas ir būtinas šiuo konkrečiu momentu. Manytina, kad prokuroro nutarimo atsisakyti suėmimą keisti švelnesne kardomąja priemone teisėtumo nagrinėjimas neturėtų būti laikomas kadaise, galbūt net esant skirtingoms faktinėms aplinkybėms, priimtos aukštesniojo teismo nutarties skirti suėmimą revizavimu ir argumentu, jog aukštesniojo prokuroro nutarimas neskundžiamas nei specialia tvarka (kadangi tokia nenumatyta), nei bendra tvarka.

Aukščiau minėtame pavyzdyje Vilniaus apygardos teismas teisingai konstatavo, jog būtent prokuroras yra atsakingas už ikiteisminio tyrimo sėkmę⁹³. Kaip pažymėta LRKT nutarimuose, vadovaujantis Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalimi, 118 straipsniu, BPK negali reglamentuoti baudžiamųjų procesinių teisinių santykių taip, kad teismas galėtų organizuoti ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauti. Prokuroras yra „*specifinius valdingus įgaliojimus turintis valstybės pareigūnas, jo funkcijos yra kitokios nei teisingumo vykdymas, niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali organizuoti ikiteisminio tyrimo ir jam vadovauti*“⁹⁴. „<...> prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose yra konstitucinė vertybė“⁹⁵. ES valstybių mokslininkai atkreipia dėmesį, jog, ikiteisminio tyrimo teisėjas neturėtų taikyti sunkesnės kardomosios priemonės nei prašo prokuroras⁹⁶. Manytina, jog analogiškai ikiteisminio tyrimo teisėjas neturėtų sankcionuoti taip pat ir griežtesnių kardomosios priemonės taikymo sąlygų nei prašo prokuroras, tačiau abejotina, ar *ultima ratio*, nekaltumo prezumpcijos principų kontekste ikiteisminio tyrimo teisėjas negalėtų taikyti švelnesnės kardomosios priemonės ar sušvelninti suėmimo taikymo sąlygas, jei nustato tam reikšmingas aplinkybes.

Šiame kontekste pabrėžtina, jog įstatymų leidėjas teisiniu reguliavimu negali paneigti konstitucinės asmenų teisė kreiptis į teismą. Kaip yra konstatavęs LRKT, „*Pagal Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalį įstatymu turi būti nustatyta ikiteisminio tyrimo etape dalyvaujančių asmenų <...>*

⁹³ Vilniaus apygardos teismo nutartis, *supra note 91*.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. IX-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija). *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 81-2903; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra note 53*.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. balandžio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 168 straipsnio 4 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 42-1985.

⁹⁶ De Miranda Pereira, L. *Prie-trial detention in Portugal*. Van Kempen, P. H. *Pre-trial detention: Human rights, criminal procedural law and penitentiary law, comparative law*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2012, p. 658-659.

*teisė apskūsti prokuroro procesinius veiksmus bei sprendimus, <...>, jeigu tokiu atsisakymu pažeidžiamos jų teisės*⁹⁷.

Manytina, jog suimtas ar jo gynėjas, manydami, jog įtariamojo teisės prokuroro nutarimu atsisakyti suėmimą pakeisti švelnesne kardomąja priemone yra pažeidžiamos, turėtų turėti galimybę bent vieną kartą prokuroro nutarimą apskūsti teismui. Juo labiau, BPK 139 straipsniui nenumatant specialios tokio prokuroro nutarimo apskundimo tvarkos, teisę apskūsti prokuroro nutarimą ikiteisminiam teisėjui suteikia BPK 63 straipsnio 1 dalis, reglamentuojanti bendrą prokuroro proceso veiksmų ir nutarimų apskundimo tvarką. Atsižvelgiant į tai, manytina, jog siūlyti papildyti BPK specialia apskundimo nuostata nėra poreikio.

Kaip jau minėta, suėmimas ne tik turėtų būti skiriamas, bet ir turėtų būti tęsiamas kaip *ultima ratio* priemonė. Vadovaujantis BPK 130 straipsniu, skundą tiek dėl suėmimo paskyrimo, tiek dėl šios kardomosios priemonės termino pratęsimo galima paduoti per 20 dienų nuo atitinkamos nutarties priėmimo. Pagal BPK 127 straipsnio nuostatas suėmimas iškart negali būti skiriamas ilgiau nei 3 mėnesius. Taigi, pvz., jei suėmimas paskirtas ar jo terminas pratęstas 3 mėnesiams, vėliau nei po 20 dienų po šios kardomosios priemonės paskyrimo ar jos termino pratęsimo galimybės ginčyti suėmimo pagrįstumą ir teisėtumą BPK nenumato nepaisant to, kad suėmimo pagrindai per tokį laikotarpį gali išnykti, situacija gali pasikeisti.

Kai kurių ES valstybių suėmimo apskundimo reglamentavimas yra lankstesnis, kadangi be įprastos suėmimo apskundimo procedūros, įstatymai numato suimtojo ar jo gynėjo teisę bet kuriuo metu ir bet kurioje stadijoje inicijuoti tolesnio suėmimo taikymo peržiūrėjimo procedūrą. Pvz., teisę inicijuoti tokią procedūrą ne anksčiau nei kas 2 mėnesius įtvirtina Vokietijos baudžiamojo proceso kodekso 117 straipsnis. Nesant suimtojo prašymo dėl suėmimo peržiūrėjimo, po 3 mėnesių teisminė institucija *ex officio* privalo peržiūrėti suėmimo taikymo teisėtumą ir pagrįstumą tiek teisės, tiek fakto aspektais. Teismas taip pat tikrina, ar suėmimo normos pritaikytos pagrįstai proporcingumo principo kontekste, svarsto užstato ar kitų švelnesnių už suėmimą kardomųjų priemonių taikymo klausimą.⁹⁸ Suimtojo teisę bet kada inicijuoti suėmimo taikymo pagrįstumo peržiūrėjimo procedūrą kas atitinkamą laiko tarpą įtvirtina Lenkijos baudžiamojo proceso kodekso 254 straipsnis⁹⁹, Latvijos BPK 281 straipsnis¹⁰⁰, Slovėnijos¹⁰¹,

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra note* 95.

⁹⁸ Feest, J. Pre-trial detention in Germany: factual reduction and legal confusion. Van Kempen, P. H. *Pre-trial detention: Human rights, criminal procedural law and penitentiary law, comparative law*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2012, p. 399-400.

⁹⁹ Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Dziennik Ustaw*. 1997, Nr. 89, [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-16] <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970890555>>.

¹⁰⁰ Latvijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Latvijas vēstnesis*. 2005, Nr. 74 (3232), [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-16] <<http://likumi.lv/doc.php?id=107820>>.

¹⁰¹ Kalmthout, A. M.; Knapen, M. M.; Morgenstern, C., *supra note* 70, p. 855.

Suomijos įstatymai (Prievartos priemonių akto 22 str.)¹⁰², Prancūzijos baudžiamojo proceso kodekso 148 straipsnis¹⁰³, Nyderlandų baudžiamojo proceso kodekso 69 straipsnis¹⁰⁴ ir kt. ES valstybių baudžiamųjų procesinių teisės aktų nuostatos.

Manytina, jog, siekiant visa apimtimi užtikrinti asmens teisę apskusti suėmimo taikymą, BPK būtų galima numatyti galimybę ne tik apskusti nutartį skirti suėmimą ar pratęsti jo terminą per 20 dienų nuo atitinkamos nutarties priėmimo, bet ir numatyti teisę skusti suėmimą atitinkamais intervalais bet kurioje proceso stadijoje.

Minėta, jog EŽTT jurisprudencijoje yra konstatuota, jog suėmimo taikymo pagrindai proceso eigoje gali išnykti, jog tos aplinkybės, kurios buvo pakankamos pradžioje skirti suėmimą, vėlesnėje stadijoje tęsti suėmimą gali būti nebepakankamos¹⁰⁵. Dėl šios priežasties EŽTT praktikoje akcentuojama reguliaraus, periodiško suėmimo tęsimo reikalingumo peržiūrėjimo kuo trumpesniais intervalais svarba. Pareiga teismui periodiškai peržiūrėti suėmimo tolesnio taikymo būtinybę yra užtikrinama kai kuriose ES valstybėse. Štai, pvz., Rumunijos Konstitucijos 23 straipsnis tiesiogiai numato teismo pareigą reguliariai ne mažiau kaip 1 kartą per 60 dienų peržiūrėti ir patikrinti suėmimo teisėtumą ir pagrįstumą¹⁰⁶. Slovėnijos įstatymai teismo nagrinėjimo metu net nesant šalių prašymo numato teismo pareigą kas 2 mėnesius nuo paskutinio suėmimo skyrimo peržiūrėti suėmimo taikymo būtinybę ir suėmimą pratęsti arba panaikinti (Slovėnijos BPK 207 straipsnis)¹⁰⁷. Aukščiau minėta, jog pareiga teismui *ex officio* peržiūrėti po 3 mėnesių suėmimo taikymo pagrįstumą, numatyta Vokietijos baudžiamuosiuose procesiniuose įstatymuose. Reguliaraus peržiūrėjimo procedūra taip pat taikoma Portugalijoje¹⁰⁸, Belgijoje¹⁰⁹ ir kt. ES valstybėse.

Minėta besitęsiančio suėmimo pagrįstumo ir teisėtumo teisminės kontrolės procedūra įvairiose ES valstybėse yra skirtinga. Nyderlandų mokslininkas P. H. van Kempen pastebėjo, jog skirtingose valstybėse ši teisė užtikrinama nevienodai. Pvz., skiriasi intervalai, kuriems suėjus asmuo turi teisę ginčyti suėmimo taikymo būtinybę, subjektai galintys inicijuoti šią procedūrą (pvz., suimtas asmuo, jo gynėjas, teismas *ex officio*), kai kuriose valstybėse tokių prašymų skaičius yra ribojamas (pvz., Belgijoje), kitose – neribojamas (pvz., Olandija, Portugalija, Lenkija) ir

¹⁰²Suomijos Respublikos prievartos priemonių aktas. 1987 m. [interaktyvus]. [2014-09-11]. <https://www.imolin.org/doc/amlid/Finland/Finland_Coercive_Measures_Act_1987.pdf>.

¹⁰³ Kalmthout, A. M.; Knapen, M. M.; Morgenstern C., *supra note* 70, p. 374.

¹⁰⁴ *Ibid*, p. 705.

¹⁰⁵ *Estrikh v. Latvia*, No. 73819/01, ECtHR 2007 – III, *Assenov and Others v. Bulgaria*, No. 90/1997/874/1086 ECtHR 1998.

¹⁰⁶ Rumunijos Respublikos Konstitucija. *The Official Gazette of Romania*, 1991, Nr. 758, [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-16] <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act2_2&par1=1>.

¹⁰⁷ Slovėnijos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymas. *Uradni list RS*, št. 32/2012, 2012 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-09-11]. <<http://www.uradni-list.si/1/content?id=108445>>.

¹⁰⁸ De Miranda Pereira, L., *supra note* 96, p. 650.

¹⁰⁹ Kalmthout, A. M.; Knapen, M. M.; Morgenstern, C., *supra note* 70, p. 169.

pan.¹¹⁰ Pasakytina, jog kiekviena teisinė, žmogaus teises ir laisves gerbianti valstybė, ratifikavusi EŽTK, turi užtikrinti joje garantuojamas teises. Kaip jau yra konstatavęs LRKT, „EŽTK (*aut. past. ir EŽTT jurisprudencijoje*) <...> nėra griežtai nurodoma, kokiais būdais turi būti realizuojamos Konvencijoje įtvirtintos žmogaus teisės. Pati valstybė nustato, kokiais būdais ji užtikrins Konvencijos nuostatų taikymą“.¹¹¹ Valstybės turi pasirinkimo laisvę dėl žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo būdų. Taigi, lieka atviras klausimas, kokia suėmimo teisėtumo automatinio peržiūrėjimo sistema yra palankiausia žmogaus teisių apsaugos požiūriu, tačiau bet kokia sistema, kuri užtikrina suimtojo teisę ginčyti suėmimo teisėtumą ir pagrįstumą protingais ir reguliariais intervalais, yra priimtina pagal EŽTK¹¹².

Dar vienas diskusinis suėmimo apskundimo klausimas yra susijęs su apkaltinamuoju teismo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje skiriamu suėmimu. Verta paminėti, jog suėmimo, skiriamo apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu, tema Lietuvos moksle diskutuota iš esmės nedaug. Probleminius šios temos aspektus atskleidė R. Jurka ir M. Gušauskienė. Mokslininkai nustatė, jog BPK „nenumatyta galimybė reikalauti, kad būtų peržiūrėtas suėmimo tikslingumo klausimas, kai ši kardomoji priemonė paskiriama apkaltinamojo nuosprendžio rezoliucine dalimi iki šis nuosprendis įsigalios“.¹¹³ Vadovaudamiesi EŽTT *Wemhoff prieš Vokietiją* byla, autoriai atkreipė dėmesį, jog suimtas asmuo nuo jo atžvilgiu priimto apkaltinamojo nuosprendžio, jei rezoliucine dalimi paskirtas suėmimas, turi teisę į suėmimo teisėtumo teisminę kontrolę iki tol, kol prasidės apeliacinis procesas ir jo metu. Suėmimą skiriant apkaltinamuoju teismo nuosprendžio rezoliucine dalimi, šios priemonės taikymo terminas nėra nurodomas, BPK normos, reglamentuojančios suėmimo skyrimą ikiteisminio tyrimo stadijoje, yra netaikomos. Pagal autorių apskaičiavimas, suėmimas be apskundimo teisės tokioje situacijoje gali trukti iki 2 mėnesių.¹¹⁴

Manytina, jog reglamentavimas, kuomet suimtas asmuo neturi teisės šios kardomosios priemonės apskųsti, žmogaus teisių apsaugos požiūriu, tikriausiai, neturėtų būti vertinamas kaip pažangus bei atitinkantis konstitucinį suėmimo modelį. Kita vertus, nuteistas ir rezoliucine neįsiteisėjusio teismo nuosprendžio dalimi suimtas asmuo gali ir nežinoti ką skųsti, t. y. pirmosios instancijos teismo nuosprendyje ne visada išdėstomi suėmimo motyvai¹¹⁵. Taigi, minėta ir BPK nereglamentuota situacija turėtų būti sprendžiama papildant BPK suėmimo, skirto rezoliucine apkaltinamojo teismo nuosprendžio dalimi, apskundimo nuostatomis. Idėjų būtų galima ieškoti analizuojant gerąją ES valstybių praktiką šiuo klausimu.

¹¹⁰ Van Kempen, P. H. *Prie-trial detention in national and international law and practice: a comparative synthesis and analyses*. Van Kempen, P. H. *Pre-trial detention: Human rights, criminal procedural law and penitentiary law, comparative law*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2012, p. 29.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada, *supra note 29*.

¹¹² Van Kempen, P. H., *op. cit.*, p. 30.

¹¹³ Jurka, R.; Gušauskienė, M., *supra note 4*, p. 77.

¹¹⁴ Jurka, R.; Gušauskienė, M., *supra note 4*, p. 73-74.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, *supra note 86*.

Suėmimo, skirto apkaltinamojo teismo nuosprendžio rezoliucine dalimi, teisėtumas ir taikymo reikalingumas galėtų būti sprendžiamas taikant jau anksčiau minėtą teisminės priežiūros kontrolę, atliekamą reguliariai, kuo trumpesniais intervalais. Štai, pvz., Portugalijoje suėmimui yra taikomos reguliaraus peržiūrėjimo procedūros. Teismas patikrina suėmimo pagrindų buvimą, sprenddamas, ar ši priemonė turi būti toliau taikoma, pakeičiama ar naikinama, kai suėmimas yra skiriamas teismo nuosprendžiu, kuriame nėra numatytas šios priemonės taikymo pabaigos terminas.¹¹⁶ Danijoje, apskundus teismo nuosprendį, kuriuo skirtas suėmimas, apeliacine tvarka, „apeliacinės instancijos teismo teisėjas prieš nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka, pirmiausia kuo skubiau turi išspręsti paskirtos kardomosios priemonės tolimesnio taikymo nuteistajam asmeniui tikslingumo klausimą“¹¹⁷. Kalbant apie suėmimo trukmės ribojimą, verta paminėti Ispanijos pavyzdį. Jei suėmimas skiriamas apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu, ši kardomoji priemonė gali būti pratęsta maksimaliai iki pusės paskirtos laisvės atėmimo bausmės trukmės ir taikoma tik tol, kol šios priemonės taikymas yra būtinas¹¹⁸. Airijoje šioje baudžiamojo proceso stadijoje nemažai paleidimo už užstatą atvejų¹¹⁹, kas Lietuvos atveju žmogaus teisių apsaugos kontekste, manytina, atrodytų pažangiau nei suėmimo skyrimas, kurio nei apskundimas, nei trukmė BPK nėra reglamentuota. Pastebėtina, jog BPK 307 straipsnio 1 dalies 6 punktas leidžia rezoliucinėje nuosprendžio dalyje išspęsti ne tik suėmimo, bet ir bet kurios kitos kardomosios priemonės taikymo klausimą.

Apibendrinant pasakytina, jog galiojantis BPK suėmimo apskundimo reglamentavimas nėra pakankamas iki galo užtikrinant asmens teisę kreiptis į teismą bei teisę būti paleistam baudžiamojo proceso metu ta apimtimi, kuria: 1) asmeniui, pasibaigus BPK 130 straipsnyje numatytam 20 dienų apskundimo terminui nuo nutarties skirti suėmimą ar pratęsti šios priemonės terminą priėmimo, nesudaroma galimybė ginčyti suėmimo taikymo pagrįstumą ir teisėtumą; 2) nenumatytas automatinio, reguliaraus, trumpais intervalais atliekamo suėmimo teisėtumo kontrolės mechanizmas; 3) suėmimą skyrus pirmosios instancijos teismo apkaltinamojo nuosprendžio rezoliucine dalimi, nenumatyta šios kardomosios priemonės apskundimo galimybė bei nereglamentuojama jos taikymo trukmė.

Atsižvelgiant į tai, manytina, jog BPK galėtų būti papildytas nuostatomis, kurios įtvirtintų įtariamojo ar jo gynėjo teisę bet kuriuo proceso metu, atitinkamais intervalais ginčyti suėmimo tolimesnio taikymo teisėtumą ir pagrįstumą, kai BPK 130 straipsnyje numatytas 20 dienų

¹¹⁶ De Miranda Pereira, L., *supra note* 96, p. 650.

¹¹⁷ Jurka, R.; Gušauskienė, M., *supra note* 4, p. 75.

¹¹⁸ Guera Perez, C.; Ripoles, J. L. D. Prie-trial detention in Spain: criminological notes on law and practice. Van Kempen, P. H. *Pre-trial detention: Human rights, criminal procedural law and penitentiary law, comparative law*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2012, p. 705.

¹¹⁹ Mellett, M. Prie-trial detention in Ireland. Van Kempen, P. H. *Pre-trial detention: Human rights, criminal procedural law and penitentiary law, comparative law*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2012, p. 471.

apskundimo terminas yra suėjęs. *Ultima ratio* principo veikimas sankcionuojant suėmimą būtų pagilintas, jei suimtas ar jo gynėjas turėtų teisę žemesniojo teismo nutartį apskųsti aukštesniajam teismui.

Taip pat BPK galėtų būti įtvirtinta nuostata, numatanti teismo pareigą reguliariais, trumpais intervalais *ex officio* nesant suimtojo ar jo gynėjo prašymo peržiūrėti suėmimo tolesnio taikymo būtinybę, vertinant tiek teisinį, tiek faktinį pagrindą. Koks intervalas yra „trumpas“, „protingas“ ir pan., nėra niekur apibrėžta, tačiau pagal EŽTT jurisprudenciją 1 mėnesio trukmės intervalas šiuos kriterijus atitiktų¹²⁰.

Reguliarus suėmimo teisėtumo peržiūrėjimo mechanizmas taip pat padėtų išspręsti situaciją, kuomet asmuo, kuriam suėmimas skirtas pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu, neturi teisės ginčyti šios priemonės teisėtumo ir pagrįstumo.

BPK 63 straipsnyje numatyta bendra apskundimo tvarka sudaro galimybes įtariamajam ar jo gynėjui apskųsti prokuroro nutarimą atsisakyti suėmimą keisti švelnesne kardomąja priemone vieną kartą ikiteisminio tyrimo teisėjui. Atitinkamai todėl, BPK papildyti specialia tokią teisę numatančia nuostata, nėra poreikio. Šiuo klausimu pokyčiai galėtų būti daromi teismų praktikoje, pripažįstant teisę skųsti prokuroro nutarimą šioje situacijoje.

Atkreiptinas dėmesys, jog aukščiau minėtų nuostatų įtvirtinimas BPK galėtų padidinti teismų darbo krūvį, kuris ir taip yra nemažas. Manytina, kad nepaisant to, BPK turėtų būti papildytas suėmimo apskundimo teisę labiau užtikrinančiomis nuostatomis, kadangi Konstitucijos ir EŽTK garantuojamos teisės ir laisvės neturėtų būti ginamos mažiau ar neginamos dėl organizacinių, administracinio pobūdžio ar kt. panašių priežasčių. LRKT doktrinoje net yra konstatuota, jog „<...> kiekviena valstybė, ratifikavusi Konvenciją, turi veiksmingai įgyvendinti Konvencijos (arba jos protokolų, kuriuos ši valstybė yra ratifikavusi) nuostatas, kad visiškai įvykdytų savo įsipareigojimus pagal ją“¹²¹.

2.2. Kardomosios priemonės keitimo (tikslingumo) diskusiniai aspektai

Ne kartą minėta, jog suėmimo išimtinumas sąlygoja tai, jog ši griežčiausia ir asmens teises labiausiai varžanti priemonė turėtų būti taikoma tik tada, kai būtina, t. y. nustačius suėmimo pagrindus, sąlygas bei egzistuojant viešajam interesui asmenį suimti. Perteklinis suėmimo taikymas, t. y. šios priemonės skyrimas arba jos termino tęsimas nesant realios būtinybės, riboja asmens teises ir laisves labiau nei reikalinga siekiant baudžiamojo proceso bei kardomosioms priemonėms keliamų tikslų. Toks suėmimo praktikavimas nesuderinamas su *ultima ratio* principu,

¹²⁰ Van Kempen, P. H., *supra note* 110, p. 29.

¹²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada, *supra note* 29.

kuris reikalauja, kad ši sunkiausia procesinės prievartos forma būtų taikoma tada, kai tai yra neišvengiama ir reikalinga.

Žinoma, jog išnykus suėmimo taikymo būtinybei, vis dar gali išlikti poreikis taikyti švelnesnę kardomąją priemonę ar kelias kardomasias priemones, siekiant BPK 119 straipsnyje numatytų tikslų. Atitinkamai todėl, BPK 139 straipsnio 1 dalis įtvirtina imperatyvą panaikinti paskirtą kardomąją priemonę, kai ji tampa nereikalinga, taip pat pakeisti ją švelnesne, kai to reikalauja bylos aplinkybės. Pastebėta, jog kardamosios priemonės suėmimo keitimo švelnesne kardomąja priemone klausimai nevienodai sprendžiami teismų praktikoje, todėl yra poreikis išanalizuoti probleminius suėmimo keitimo klausimus.

Suėmimo keitimo švelnesne kardomąja priemone tvarka yra skirtinga ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo stadijose. Ikiteisminio tyrimo stadijoje suėmimas skiriamas iš karto daugiausiai 3 mėnesiams. Pagal bendrą taisyklę, suėmimas negali būti taikomas ilgiau kaip šešis mėnesius, tačiau dėl ypatingo bylos sudėtingumo ar didelės apimties suėmimo terminas gali būti tęsiamas ne ilgiau nei po 3 mėnesius. Maksimali suėmimo trukmė ikiteisminio tyrimo stadijoje yra ribojama 18 mėnesių, o nepilnamečių atveju – 12 mėnesių terminu. Ikiteisminio tyrimo stadijoje suėmimo keitimo švelnesne kardomąja priemone tvarka yra numatyta BPK 139 straipsnyje. Pagal šio straipsnio 2 dalį, šioje baudžiamojo proceso stadijoje išnykus suėmimo pagrindams ar sąlygoms, prokuroras privalo nedelsdamas priimti nutarimą paleisti į laisvę suimtą įtariamąjį. BPK 139 straipsnio 2 dalis taip pat suteikia teisę prokurorui sušvelninti šios kardamosios priemonės taikymo sąlygas, pvz., sutrumpinti suėmimo taikymo terminą. Prokuroro nutarimo nuorašas yra siunčiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui, paskyrusiam suėmimą. Taigi, prokuroras pagal suimto įtariamojo arba jo gynėjo prašymą gali paleisti suimtąjį į laisvę arba atsisakyti tai padaryti. Dėl prokuroro kompetencijos suėmimą pakeisti švelnesne kardomąja priemone ikiteisminio tyrimo metu abejonių nekyla, tačiau verta prisiminti, jog probleminiai yra prokuroro nutarimo atsisakyti suėmimą keisti švelnesne kardomąja priemone apskundimo klausimai, kurie jau aptarti magistro baigiamojo darbo antrojo skyriaus pirmajame poskyryje. Tuo tarpu teismo nagrinėjimo stadijoje suėmimo keitimo švelnesne kardomąja priemone klausimai yra sprendžiami skirtingai, o tai formuoja nevienodą teismų praktiką. Verta išanalizuoti skirtingas teismų praktikoje minėtu klausimu suformuotas pozicijas ir įvertinti, kuri jų labiau atitinka išimtinumo principą ir nesudaro sąlygų praktikuoti perteklinio suėmimo taikymo.

Pirmoji pozicija susijusi su tuo, jog aukštesnysis teismas negali teismo nagrinėjimo metu net ir esant nepagrįsto suėmimo skyrimo (ar jo termino pratęsimo) atveju šios kardamosios priemonės pakeisti švelnesne kardomąja priemone, nes tai yra bylą nagrinėjančio teismo kompetencija. LAPT praktikoje yra išaiškinta, jog „*Lietuvos apeliacinis teismas, nagrinėdamas skundą dėl paskirtos kardamosios priemonės – suėmimo termino pratęsimo pagrįstumo, tik*

sprendžia, ar yra įstatyme numatyti pagrindai taikyti suėmimą kaltinamojo atžvilgiu, tačiau, net ir nustačius, kad suėmimas paskirtas ar jo terminas pratęstas nepagrįstai, Lietuvos apeliacinis teismas negali skirti įtariamajam švelnesnės kardomosios priemonės¹²². Tokia pozicija plėtojama ir apygardos teismų, kaip aukštesniųjų teismų praktikoje, pvz.: „Apygardos teismas pažymi, kad aukštesniojo teismo teisėjas gali atmesti skundą arba jį patenkinti ir panaikinti nutartį skirti suėmimą arba pratęsti jo terminą, tačiau negali pakeisti paskirtos arba pratęstos šios kardomosios priemonės kita kardomąja priemone, todėl kardomosios priemonės pakeitimo klausimas šiuo atveju nesvarstomas. Kaltinamasis ar jo gynėjas su prašymu pakeisti kardomąją priemonę gali kreiptis į baudžiamąją bylą nagrinėjantį pirmosios instancijos teismą (BPK 139 straipsnio 1 dalis)“;¹²³ „Skundo reikalavimas dėl švelnesnės kardomosios priemonės pakeitimo į švelnesnę nenagrinėtinas, nes kokią konkrečią kardomąją priemonę parinkti kaltinamajam bylos teismo nagrinėjimo metu, sprendžia bylą nagrinėjantis teismas (BPK 139 straipsnis). Aukštesnysis teismas, nagrinėdamas kaltinamojo skundą dėl suėmimo, sprendžia ar ši priemonė kaltinamajam paskirta arba pratęsta teisėtai ir pagrįstai, tačiau nesprendžia klausimo dėl kardomosios priemonės pakeitimo“;¹²⁴ „<...> suėmimo kaip kardomosios priemonės pakeitimo į švelnesnę ar kelias švelnesnes kardomasias priemones prerogatyva šiuo atveju priklauso skundžiamą nutartį priėmusiam apylinkės teismui, kadangi kaltinamasis yra šio teismo žinioje. Aukštesnės instancijos teismas keisti kardomąją priemonę šioje proceso stadijoje neturi galimybių“.¹²⁵

Teismų praktikoje yra laikomasi ir priešingos pozicijos, t. y. kad aukštesnysis teismas, nenustatęs viešojo intereso laikyti asmenį suimta, suėmimo pagrindų ir (ar) sąlygų, gali suėmimą kaltinamajam pakeisti švelnesne kardomąja priemone teismo nagrinėjimo stadijoje. Štai, LApT, išnagrinėjęs kaltinamojo gynėjo skundą dėl Vilniaus apygardos teismo 2013 m. spalio 3 d. nutarties, kuria kaltinamajam D. K. pratęstas kardomosios priemonės suėmimo terminas trims mėnesiams, gynėjo skundą tenkino iš dalies, t. y. Vilniaus apygardos teismo 2013 m. spalio 3 d. nutartį panaikino ir kaltinamąjį D. K. iš suėmimo paleido. Skyrė D. K. 50 000 Lt užstatą, rašytinį pasižadėjimą neišvykti iš gyvenamosios vietos be Vilniaus apygardos teismo leidimo, įpareigojo jį būti namuose nuo 22 val. iki 6 val. bei skyrė dokumento (paso arba asmens tapatybės kortelės) paėmimą.¹²⁶ Tokių pavyzdžių yra ir daugiau¹²⁷.

¹²² Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-354/2014; 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-356/2014.

¹²³ Kauno apygardos teismo 2014 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2057-319/2014.

¹²⁴ Panevėžio apygardos teismo 2014 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-928-511/2014.

¹²⁵ Panevėžio apygardos teismo 2014 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-922-491/2014.

¹²⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-443/2013.

¹²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-277/2014.

Pažymėtina, jog BPK nenumato aukštesniojo teismo teisės suėmimą keisti kita kardomąja priemone. Tokią teisę BPK 139 straipsnio 1 dalis suteikia tik bylą nagrinėjančiam teismui¹²⁸ arba prokurorui ikiteisminio tyrimo stadijoje. Vis dėlto, manytina, jog *ultima ratio* principą labiau atitinka teismų praktikoje vystoma pozicija, kuri leidžia aukštesniajam teismui teismo nagrinėjimo stadijoje suėmimą pakeisti švelnesne kardomąja priemone. Situacija, kai aukštesniajam teismui nustačius nepagrįsto suėmimo sankcionavimo atvejus, šis pagal įstatymą neturi galimybės suėmimą keisti švelnesne priemone, o turi rinktis arba taikyti suėmimą ir toliau, net jei šios priemonės taikymas nėra būtinas, arba paleisti asmenį, nors yra grėsmė, kad BPK 119 straipsnyje numatyti tikslai gali būti nepasiekti, sudaro sąlygas perteklinio suėmimo taikymo grėsmei ir asmens teisių varžymui labiau nei reikalinga proceso tikslams pasiekti.

Dar kartą pažvelgus į ES valstybių pavyzdį, matytume, jog teisminės kontrolės institucijos, spręsdamos suėmimo sankcionavimo klausimus, turi kompetenciją ne tik šią priemonę panaikinti ar pratęsti jos terminą, tačiau ir pakeisti. Pvz., teismas, atlikdamas reguliarią, trumpais intervalais suėmimo teisminę kontrolę, gali spręsti suėmimo keitimo švelnesne kardomąja priemone klausimus¹²⁹.

Taigi, žmogaus teisių apsaugos požiūriu būtų pažangu BPK įtvirtinti aukštesniojo teismo teisę teismo nagrinėjimo stadijoje pakeisti suėmimą švelnesne kardomąja priemone, jei tam yra nustatytos reikšmingos aplinkybės. Tokia nuostata būtų logiška ir suderinama su mokslo doktrina, kadangi „Subjektas, turintis teisę paskirti griežtesnes procesinės prievartos priemones, turi teisę skirti ir mažiau griežtas priemones, t. y. teismas gali taikyti visas BPK numatytas prievartos priemones, prokuroras – visas, išskyrus priemones, kurios gali būti taikomos tik teismo sprendimu, o ikiteisminio tyrimo pareigūnas – tas priemones, kurias jam taikyti tiesiogiai leidžia BPK nuostatos“¹³⁰. Suėmimas, kaip griežčiausia kardomoji priemonė procesinių prievartos priemonių sistemoje, yra sankcionuojamas teisminės valdžios institucijos. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys, jog ikiteisminio tyrimo stadijoje prokuroras, kuris nesankcionuoja suėmimo, turi teisę suėmimą panaikinti ir suimtąjį paleisti (BPK 139 straipsnio 2 dalis). Tai - žmogaus teisių apsaugos požiūriu pažangi nuostata, kuri nesudaro formalių kliūčių asmens paleidimui į laisvę, jei tolesnis suėmimo taikymas nebėra tikslingas. Atitinkamai manytina, jog teisminės valdžios institucijos, kurios sankcionuoja suėmimą, turėtų turėti teisę spręsti ir šios priemonės keitimo švelnesne kardomąja priemone klausimus.

¹²⁸ Goda, G., *et. al.*, *supra note* 65, p. 350.

¹²⁹ De Miranda Pereira, L., *supra note* 96, p. 650.

¹³⁰ Goda, G., *supra note* 56, p. 222-223.

2.3 Suėmimo terminų adekvatumo faktinėms bylos aplinkybėms vertinimas

EŽTK 6 straipsnis, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnis, BPK 1 bei 44 straipsnio 5 dalies nuostatos įtvirtina proceso greitumo principą, kuris užtikrina asmens teisę į teisingą teismą (procesą). Šio principo pažeidimai gali būti susiję ir su prievartos priemonių taikymo pagrindų ir sąlygų nesilaikymu ar taikymu nepagrįstai ilgą laikotarpį¹³¹. Diskutuojant apie suėmimo trukmę, verta prisiminti, jog ši kardomoji priemonė taikoma asmeniui, kurio nekaltumas gali išaiškėti bet kuriuo momentu. BK 66 straipsnio 1 dalis numato, jog teismas, skirdamas bausmę asmeniui, kuriam buvo taikytas suėmimas, privalo jį įskaityti į paskirtą bausmę. Ši nuostata neturėtų būti suprantama kaip reiškianti, jog suėmimas savo esme reiškia bausmę - į laisvės atėmimo bausmės laiką suėmimo laikotarpis įskaitomas tik todėl, jog savo intensyvumu ši kardomoji priemonė prilygsta bausmei¹³². Suėmimu siekiama procesinių tikslų (BPK 119 straipsnis), o ne tų tikslų, kurių siekiama taikant bausmę (BK 41 straipsnis), todėl ši kardomoji priemonė neturėtų tapti išankstine laisvės atėmimo bausme. Atitinkamai dėl šios kardomosios priemonės griežtumo sąžiningame baudžiamajam procese svarbu, kad suėmimo taikymo laikotarpis būtų adekvatus faktinėms bylos aplinkybėms.

Koks suėmimo terminas yra adekvatus, vienareikšmiškai atsakyti sudėtinga. Galbūt į šį klausimą būtų galima atsakyti analizuojant maksimalius suėmimo terminus, tačiau ilgiausia suėmimo trukmė numatyta tik ikiteisminio tyrimo stadijoje – 18 mėnesių, o nepilnamečių atveju - 12 mėnesių (BPK 127 straipsnio 2 dalis). Tuo tarpu teismo nagrinėjimo stadijoje suėmimo trukmė yra neribojama (BPK 127 straipsnio 9 dalis). Pagal bendrą taisyklę suėmimo trukmė ikiteisminio tyrimo metu neturėtų viršyti 6 mėnesių, tačiau dėl ypatingo bylos sudėtingumo ar didelės apimties šis terminas gali būti pratęsiamas (BPK 127 straipsnio 2 dalis), pratęsimų skaičius neribojamas. Ši kardomoji priemonė negali būti skiriama ar pratęsiama ilgesniam nei 3 mėnesių terminui. Teismų praktikoje kartais pasitaiko netinkamo BPK taikymo ir galima rasti tokių pavyzdžių, kai suėmimas buvo sankcionuotas iškart net 6 mėnesiams (aukštesnysis teismas minėtu atveju terminą sumažino)¹³³. Įdomumo dėlei galima paminėti porą ES valstybių pavyzdžių šiuo klausimu. Pvz., Airijoje yra susiformavusi praktika pirmą kartą teisiamam asmeniui skirti suėmimą ne daugiau kaip iki 8 d., vėliau suėmimas gali būti pratęstas¹³⁴. Danijoje suėmimas pirmą kartą skiriamas ir pratęsiamas ne daugiau nei 4 savaitėms, t. y. ne daugiau nei 1 mėnesiui¹³⁵.

¹³¹ Jurka R.; Ažubalytė R., *et al.*, *supra note* 64, p. 187, 201.

¹³² Goda, G., *supra note* 1, p. 18.

¹³³ Kauno apygardos teismo 2014 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2079-634/2014.

¹³⁴ Kalmthout, A. M.; Knapen, M. M.; Morgenstern, C., *supra note* 70, p. 518.

¹³⁵ Rentzmann, W. Pre-trial detention in Denmark. Van Kempen, P. H. *Pre-trial detention: Human rights, criminal procedural law and penitentiary law, comparative law*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2012, p. 303.

Diskutuoti suėmimo terminų adekvatumo klausimu skatina realios situacijos naujausioje teismų praktikoje, kurios atskleidžia, jog suėmimas tam tikrais atvejais gali ne tik prilygti laisvės atėmimo bausmei, bet net ją viršyti. Štai minėtas pavyzdys.

Šilutės rajono apylinkės teismo **2013 m. liepos 16 d.** (*išryškinta autorės*) nuosprendžiu T. Ž. buvo nuteista už tai, kad įžeidė savo pareigas einantį valstybės tarnautoją, t. y. 2011 m. birželio 2 d., 13:30–15:00 val., Klaipėdos miesto apylinkės prokuratūros, esančios Klaipėdoje, Danės g. 6, 218 kabinete, Klaipėdos miesto apylinkės prokuratūros Antrojo skyriaus prokurorui D. D., einančiai savo tarnybinės pareigas, paklausus, kada T. Ž. ketina atvykti duoti parodymų ikiteisminio tyrimo tyrėjai jos kontroliuojamoje ikiteisminio tyrimo byloje Nr. 33-1-00905-10, kurioje T. Ž. turėjo būti įteiktas pranešimas apie įtarimą ir ji apklausta kaip įtariamoji, ši, eidama pro šalį, prokurorui žeminančiai pasakė „pasitrauk“ ir tyčia visu kūnu pastūmė D. D., kliudydama jos kairįjį petį, dėl to D. D. neišlaikė pusiausvyros ir rankomis atsirėmė į seifą. Tokiais įžūliais garbę ir orumą žeminančiais veiksmais, matant kabinete buvusiems kitiems prokurorams, T. Ž. įžeidė savo pareigas einančią prokurorę D. D.

Be to, T. Ž. 2011 m. rugsėjo 5 d., apie 10:15 val., Klaipėdos miesto apylinkės prokuratūros Antrojo skyriaus prokurorui D. D., kuri tarnybiniu pranešimu inicijavo ikiteisminio tyrimo pradėjimą pagal BK 290 straipsnį dėl jos, kaip valstybės tarnautojos, įžeidimo, Klaipėdos miesto apylinkės prokuratūros kieme išsakė garbę ir orumą žeminančius bei įžeidžiančius necenzūrinius žodžius ir taip įžeidė tarnybinės pareigas einančią prokurorę D. D.

T. Ž. buvo nuteista pagal BK 290 straipsnį (dėl 2011 m. birželio 2 d. veikos) laisvės atėmimu trims mėnesiams, pagal BK 290 straipsnį (dėl 2011 m. rugsėjo 5 d. veikos) laisvės atėmimu šešioms mėnesiams. Bausmės subendrintos dalinio sudėjimo būdu ir galutinė subendrinta bausmė T. Ž. paskirta **laisvės atėmimas septyniems mėnesiams** (*išryškinta autorės*), bausmę atliekant pataisos namuose.

Dėl to, kad T. Ž. neatsiimdavo šaukimų ir neatvykdavo į teismo posėdžius, jai buvo skirta kardomoji priemonė rašytinis pasižadėjimas neišvykti. T. Ž. ir toliau vengė atsiimti šaukimus ir neatvykdavo į teismo posėdžius, todėl teismo nutartimi buvo nuspręsta T. Ž. į posėdį atvedinti, tačiau ji nebuvo rasta nei deklaruotoje, nei motinos gyvenamojoje vietoje. Šilutės rajono apylinkės teismo **2013 m. sausio 23 d.** (*išryškinta autorės*) nutartimi kardomoji priemonė rašytinis pasižadėjimas neišvykti buvo pakeista į suėmimą. Šios nutarties teisėtumą ir pagrįstumą patvirtino Klaipėdos apygardos teismas, 2013 m. vasario 25 d. nutartimi atmesdamas nuteistosios skundą dėl suėmimo paskyrimo. Vėliau, nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme, Klaipėdos apygardos teismas priėmė **2013 m. spalio 15 d.** (*išryškinta autorės*) nutartį, kuria T. Ž. iš suėmimo paleido, nustatęs, kad ji jau atliko pirmosios instancijos teismo paskirtą laisvės atėmimo bausmę. Klaipėdos

apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos **2013 m. lapkričio 21 d.** (*išryškinta autorės*) nutartimi nuteistosios T. Ž. apeliacinis skundas buvo atmestas.

Kasaciniame skunde tarp visų kitų argumentų T. Ž. nurodė ir tai, jog, jos manymu, buvo pažeistos kasatorės teisės ir laisvės, kadangi ji buvo nubausta laisvės atėmimu septyniems mėnesiams, tačiau įkalinimo vietoje išbuvo devynis mėnesius, t. y. laisvės atėmimo bausmės trukmė buvo trumpesnė negu kardomosios priemonės suėmimo.¹³⁶

Minėtas pavyzdys kelia abejonių, ar pamatuotai asmeniui buvo ribojama laisvė kalbant tiek apie kardomąją priemonę suėmimą, tiek ir apie laisvės atėmimo bausmę. BK 290 straipsnio sudėtis numato ne tik laisvės atėmimo bausmę iki 2 metų, bet ir baudą bei areštą. Asmeniui, pirmą kartą teisiama už nesunkų tyčinį nusikaltimą, teismas paprastai skiria su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes (BK 55 straipsnis). Nutartyje išdėstyti duomenys neatskleidžia, ar T. Ž. buvo teisiama pirmą kartą, todėl dėl skirtos laisvės atėmimo bausmės rūšies pagrįstumo plačiau analizuoti situacijos nėra galimybės. Dėl suėmimo pastebėtina, jog po Šilutės rajono apylinkės teismo 2013 m. liepos 16 d. nuosprendžio, kuriuo T. Ž. buvo skirta galutinė subendrinta laisvės atėmimo bausmė 7 mėnesiams, nuteistoji suimta jau buvo išbuvusi 6 mėnesius. Iki pilno bausmės laikotarpio įvykdymo (BK 66 straipsnio 1 dalis) trūko tik vieno mėnesio, tačiau T. Ž. po nuosprendžio priėmimo, vykstant apeliaciniam procesui dar buvo suimta iš viso 3 mėnesius. Tiek suėmimas, užpildęs skirtos 7 mėnesių laisvės atėmimo bausmės laikotarpį, tiek ir tie 2 „papildomi“ mėnesiai, kuriuos T. Ž. vis dar buvo suimta, verčia abejoti taikyto suėmimo atitiktimi *ultimum remedium* reikalavimui, saistomam su galimos bausmės už atitinkamą pažeidimą dydžiu, kurio griežtumo požiūriu iš principo neturi viršyti procesinės prievartos dydis ar apimtis¹³⁷.

Mokslo doktrinoje nurodoma, jog suėmimas neturi tęstis ilgiau nei būtina, taip pat neturi viršyti suimtajam skirto laisvės atėmimo bausmės termino¹³⁸. Mokslininkai pabrėžia, jog „kardomasis kalinimas niekada negali būti suvokiamas kaip išankstinė bausmė, o visada lieka tik proceso užtikrinimo priemonė“¹³⁹. O. Fedosiuk yra pasakęs, jog „Dabartiniiais laikais baudžiamosios atsakomybės aiškinimas kaip kraštutinės priemonės bent jau kontinentinėje Europoje tapo teisine aksioma“¹⁴⁰. Mokslininkas nurodo, jog *ultima ratio* principas iškelia klausimus, ar tam tikros veikos BK yra kriminalizuotos pagrįstai, ar iš tiesų būtina bausti asmenį už tam tikro nusikaltimo padarymą laisvės atėmimu, ar būtinas ilgas įkalinimo terminas, ar būtina

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-298/2014.

¹³⁷ Jurka, R.; Gušauskienė M., *supra note 4*, p.65.

¹³⁸ Guera Perez, C.; Ripoles, J. L. D., *supra note 118*, p. 704.

¹³⁹ Goda, G., *supra note 1*, p. 17 (cituota iš: Veit, W. Die Rechtsstellung der Untersuchungsgefangenen. – Frankfurt/M., 1971, - S.21; Pieck, W. Der Anspruch auf ein rechtsstaatliches Gerichtsverfahren. – Berlin, 1996. – S.68).

¹⁴⁰ Fedosiuk, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*. 2012, 19(2), p. 718.

kalinį laikyti iki bausmės termino pabaigos ir pan. Taip pat, autoriaus nuomone, su *ultima ratio* principu nedera BK normos, kurios dubliuojasi su Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimo kodekso normomis, tame tarpe – ir BK 290 straipsnis¹⁴¹, kuris buvo inkriminuotas du kartus T. Ž.

Verta prisiminti LAT nutartis dėl panašaus pobūdžio nusikalstamų veikų padarymo, kuriose cituojama EŽTT jurisprudencija, turint omenyje tiek paskirtą laisvės atėmimo bausmę, tiek ilgai trukusį suėmimą: „EŽTT praktikoje nagrinėjant klausimus dėl baudžiamosios atsakomybės už panašaus pobūdžio nepagarbos demonstravimą teismui (kaip ir šioje baudžiamojoje byloje) suderinamumą su Konvencijos 10 straipsniu (saviraiškos laisvė ir jos ribojimai), ypatingas dėmesys kreipiamas į taikomų sankcijų proporcingumą ir būtinumą demokratinėje visuomenėje. Teisinės priemonės, susijusios su asmens laisvės ribojimu, tokiais atvejais paprastai vertinamos kaip kraštutinės (*Skalka v. Poland*, no. 43425/98, judgement of 27 May 2003; *Saday v. Turkey*, no 32458/96, judgement of 30 March 2006; *Ümit Bilgiç v. Turkey*, no. 22398/05, judgement of 3 September 2013 ir kt.).¹⁴²

Koks suėmimo terminas galėtų būti laikomas adekvačiu, minėta, yra klausimas, į kurį sudėtinga vienareikšmiškai atsakyti. Be abejonės, galima pažvelgti į kitų ES valstybių pavyzdžius ir pažiūrėti, kaip šios valstybės sprendžia suėmimo trukmės klausimus. Pvz., suėmimo taikymo maksimali trukmė nėra apibrėžta Belgijos¹⁴³, Suomijos¹⁴⁴, Prancūzijos¹⁴⁵ valstybių baudžiamuosiuose procesiniuose įstatymuose. Štai, pvz. Vokietijoje, kaip ir Lietuvos BPK, pagal bendrą taisyklę suėmimas neturėtų trukti ilgiau nei 6 mėnesius, tačiau esant būtinybei gali būti taikomas ilgiau, pratęsiant terminus. Tiek Vokietijoje, tiek ir Lietuvoje baudžiamajame procese suėmimo byloje egzistuoja greito proceso imperatyvas (pvz., BPK 176 straipsnio 2 dalis, numatanti, jog ikiteisminis tyrimas turi būti prioritetas byloje, kuriose įtariamieji yra suimti)¹⁴⁶.

Kai kurių ES valstybių teisės aktai reglamentuoja maksimalią suėmimo trukmę. Pvz., Ispanijoje maksimali suėmimo trukmė baudžiamojo proceso metu priklauso nuo taikomo suėmimo tipo. Šios ES valstybės baudžiamasis procesinis įstatymas numato 3 rūšių suėmimą: 1) nuolatinę suėmimo formą - *prisión provisional comunicada* (angl. *regular imprisonment*); 2) švelnesnės formos suėmimo rūšį - *prisión atenuada* (angl. *imprisonment with restricted freedom*); 3) suėmimą vienutėje - *prisión provisional incomunicada* (angl. *solitary confinement*). Pirmuoju atveju suėmimą galėtume vadinti įprasta suėmimo forma, t. y. suimtas turi teisę į susitikimus, bendrauti

¹⁴¹ Fedosiuk, O., *supra note* 140, p. 718, 725.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-115/2014.

¹⁴³ Kalmthout, A. M.; Knapen, M. M.; Morgenstern, C., *supra note* 70, p. 170.

¹⁴⁴ *Ibid.*, p. 346.

¹⁴⁵ *Ibid.*, p. 374.

¹⁴⁶ Kalmthout, A. M.; Knapen, M. M.; Morgenstern, C., *supra note* 70, p. 416-417.

su trečiaisiais asmenimis teisės aktų nustatyta tvarka. Taikant šią suėmimo rūšį pagrindu, jog įtariamasis gali bėgti, slėptis, kardomosios priemonės trukmė gali svyruoti nuo 1-2 metų, priklausomai nuo galimai padarytos nusikalstamos veikos sunkumo. Terminas gali būti pratęstas. Taikant suėmimą kitais pagrindais, pvz., pagrindu, jog įtariamasis gali trukdyti procesui, suėmimas skiriamas iki 6 mėnesių, nepriklausomai nuo galimai padarytos nusikalstamos veikos sunkumo. Terminas negali būti pratęstas. Ši suėmimo forma taikoma tada, kai nėra pagrindo taikyti kitas suėmimo formas. Antruoju atveju suėmimas gali būti taikomas tada, kai įprastinis asmens įkalinimas gali kelti pavojui įtariamojo (kaltinamojo) sveikatai. Suėmimas gali būti taikant priežiūrą vykdomas asmens namuose, taip pat detoksikacijos arba specialiuose kovos su narkomanija centruose, jei įtariamasis yra priklausomas nuo narkotikų ir jam taikoma reabilitacijos programa. Suėmimo trukmei taikomi tie patys terminai, kaip ir pirmuoju minėtu atveju. Trečiasis atvejis pasižymi tam tikrais išskirtiniais bruožais, reiškiančiais kai kurių suimtojo teisių didesnę ribojimą, pvz., taikant šią suėmimo formą nepranešamas asmens suėmimo faktas ir vieta, kurioje tas asmuo įkalintas. Ribojama teisė į susitikimus, telefoninius skambučius, taip pat teisė laisvai pasirinkti advokatą. Šios suėmimo formos taikymo tikslas – palengvinti ikiteisminį tyrimą terorizmo, organizuoto nusikalstamumo ir kt. teisės aktuose numatytais atvejais. Asmuo laikomas kameroje vienas, kadangi visiška izoliacija apsaugo nuo šio asmens kontaktavimo su trečiaisiais asmenimis, kas gali pakenkti įrodymų rinkimui, trukdyti tyrimui. Pagal bendrą taisyklę *prisión provisional incomunicada* taikomas daugiausiai 5 dienas, tačiau terminas gali būti pratęstas. Bet kuriuo atveju, maksimalus šio suėmimo tipo taikymas negali viršyti 13 dienų termino. Suėjus šiam terminui, suimtas turi būti paleidžiamas arba, esant pagrindui, jam turi būti taikoma įprasta suėmimo forma.¹⁴⁷ Rumunijos Konstitucijos 23 straipsnyje numatyta maksimali suėmimo trukmė ikiteisminio tyrimo metu yra 180 dienų. Suėmimas skiriamas iki 30 dienų ir gali būti pratęstas taip pat iki 30 dienų.¹⁴⁸ Slovėnijos Konstitucijos 20 straipsnyje, Baudžiamojo proceso kodekso 205 straipsnyje numatyta galimybė suėmimą ilgiausiai taikyti ikiteisminio tyrimo metu iki 3 mėnesių, o teismo nagrinėjimo stadijoje nustatytas maksimalus 2 metų terminas (Slovėnijos BPK 207 straipsnio 5 dalis).¹⁴⁹

Manytina, jog suėmimo maksimalių trumpų terminų įtvirtinimas baudžiamajame procesiniame įstatyme neturėtų savaime reikšti pažangesnio suėmimo reglamentavimo. Nustačius griežtus ir sąlyginai trumpus terminus, kuriems suėjus asmenį tektų paleisti, neatmetama grėsmė pakenkti ikiteisminio tyrimo sėkmei ar sėkmingam bylos nagrinėjimui teisme. Vertėtų pritarti

¹⁴⁷ Kalmthout, A. M.; Knape, M. M.; Morgenstern, C., *supra note* 70, p. 888-889; Guera Perez, C.; Ripoles, J. L. D., *supra note* 118, p. 705.

¹⁴⁸ Rumunijos Respublikos Konstitucija, *supra note* 106.

¹⁴⁹ Slovėnijos Respublikos Konstitucija. *Official Gazette RS*, 1991, Nr. 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04, 68/06, 47/13 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-11-13]. <<http://www.us-rs.si/en/about-the-court/legal-basis/>>.

rumunų mokslininko G. V. Sabau nuomonei, kuris, kalbėdamas apie proceso trukmę, pastebėjo, jog teisę į teisingą teismą gali pažeisti ne tik per ilga proceso trukmė, tačiau ir per greitas, skubotas procesas, pernelyg trumpi terminai¹⁵⁰. Tai, tikriausiai, yra viena iš priežasčių, kodėl EŽTT jurisprudencijoje nėra griežtai nustatytų tiek proceso, tiek suėmimo maksimalios trukmės terminų. Protingos proceso trukmės klausimas sprendžiamas atsižvelgiant į individualias bylos aplinkybes, kaltinamojo elgesį, teisėsaugos institucijų veiksmus ir kt. reikšmingų aplinkybių visumą. Todėl suėmimo termino adekvatumo klausimas neišvengiamai susijęs su bylos faktinių aplinkybių vertinimu.

Verta paminėti, kad proporcingas suėmimo trukmės reglamentavimas įmanomas ir be griežtai apibrėžtų terminų. Kai kuriose ES valstybėse galioja teisės aktų nuostatos, kurios proporcingai gresiančios laisvės atėmimo bausmės dydžiui riboja maksimalią suėmimo trukmę. Pvz., Rumunija net ir naujajame savo BPK neatsisakė pusės bausmės taisyklės (Rumunijos BPK 239 straipsnio 1 dalis), kurioje įtvirtinta, jog suėmimas pirmosios instancijos teismo nagrinėjimo metu turi būti skiriamas protingam terminui, t. y. ne daugiau kaip pusės gresiančios maksimalios laisvės atėmimo bausmės sankcijos dydžio, tačiau visais atvejais suėmimo trukmė negali viršyti 5 metų¹⁵¹. Manytina, jog tokio pobūdžio nuostatos neturėtų pakenkti baudžiamajame procese. Italų mokslininkų nuomone, tokio pobūdžio nuostatos yra išvestos iš proporcingumo principo¹⁵².

Ši nuostata primena Lietuvoje 1996 m. anksčiau galiojusiam BPK 106 straipsnio 6 dalyje įtvirtintą taisyklę, kad suėmimas viso baudžiamojo proceso metu negali trukti ilgiau kaip du trečdalius laisvės atėmimo bausmės aukščiausios ribos, įstatymo numatytos už inkriminuojamą sunkiausią nusikaltimą¹⁵³. G. Goda nurodo, jog tokios taisyklės paskirtis buvo garantuoti, kad asmens suėmimas netruktų ilgiau už laisvės atėmimo bausmę, kuri galėtų būti asmeniui paskirta pasibaigus procesui¹⁵⁴, o tokios nuostatos gražinimas į BPK, anot mokslininko, būtų sveikintinas žingsnis.

Manytina, jog griežtai apibrėžtų suėmimo maksimalios trukmės terminų įtvirtinimas BPK nebūtų veiksmingas perteklinio suėmimo praktikavimo problemos sprendimas. Jei prisimintume aukščiau minėtą teismų praktikos pavyzdį, 9 mėnesių trukmės suėmimas galbūt ir nėra pačios ilgiausios trukmės, jei vertiname jį atsietai nuo bylos aplinkybių. Pvz., jei BPK įtvirtintų, jog

¹⁵⁰ Sabau, G. V. The right to a trial within a reasonable time: a general guarantee of the right to a penal equity trial. *AGORA International Journal of Juridical Sciences*. 2013(4): 202.

¹⁵¹ Rumunijos baudžiamojo proceso kodeksas. *Monitorul Oficial*, 2010, Nr. 486 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-04] <<http://legeaz.net/noul-cod-procedura-penala-ncpp/>>.

¹⁵² Gialuz M.; Spagnolo P., *supra note* 32, p. 225.

¹⁵³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 10, 22-2, 29, 64-3, 78-1, 95, 96, 97, 99, 101-1, 104, 105, 106, 107, 112, 137, 160, 212, 239 ir 455 straipsnių pakeitimo ir papildymo 22-3 - 22-5, 104-1 - 104-4, 109-1 - 109-3 straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 53-1248.

¹⁵⁴ Goda, G., *supra note* 56, p. 236-237.

maksimali suėmimo trukmė viso baudžiamojo proceso metu gali būti 1 metai, 9 mėnesių trukmės suėmimas šio maksimumo neviršytų. Vis dėlto, net jei tokia nuostata ir galiojūtų, 9 mėnesių trukmės suėmimo taikymas esant paskirtai 7 mėnesių laisvės atėmimo bausmei, vis tiek keltų abejonių dėl atitikties proporcingumo principui.

Žinoma, jei BPK būtų numatyta taisyklė, proporcingai gresiančios laisvės atėmimo bausmės dydžiui ribojanti suėmimo trukmę, panašių situacijų galėtų būti išvengta. Kita vertus, tokių situacijų būtų galima išvengti ir be naujų nuostatų inkorporavimo į BPK. Žmogaus teisių ir laisvių apsauga, gal ne visa, bet bent jau tam tikra apimtimi yra teisės taikytojo teisėje rankose. Reikšmingas įžvalgas apie teisėjo vaidmenį demokratinėje valstybėje yra pateikęs A. Barak, kuris citavo senovės žydų tekstus teisėjams, skelbiančius: „Jūs manote, kad suteikiu jums galią? Tai vergovė, kurią jums duodu“.¹⁵⁵ Izraelio Valstybės Aukščiausiojo Teismo pirmininkas A. Barak yra pasakęs: „Būdamas teisėjas nekreipiu dėmesio į politines pažiūras. Nesu politikas. Dešinieji ir kairieji, tikintieji ir pasauliečiai, turtuoliai ir vargšai, vyrai ir moterys, sveikieji ir neįgalieji mano akyse yra lygūs. Visi yra žmonės, sukurti pagal Kūrėjo atvaizdą. Ginsiu kiekvieno žmogiškąjį orumą. Nesiekiu galios. Nesiekiu valdyti. Žinau, kokios grandinės yra mane supančiosios kaip teisėją ir kaip Aukščiausiojo Teismo pirmininką. Visuomet pabrėždavau teisės, o ne teisėjo viešpatavimą. Žinau, kokia yra kitų valdžios šakų, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios, svarba“.¹⁵⁶ Iš tiesų, teisėjas yra tarsi supančiotas galingos jėgos – teisės, kuri yra persmelkta vertybių ir privalo viešpatuoti demokratinėje teisinėje valstybėje. Manytina, jog žmogaus teisių ir laisvių apsauga gali būti maksimaliai užtikrinta teisės taikytojo rankose, kuris kuo atidžiau ir kruopščiau vertina bylos aplinkybes, sankcionuodamas griežčiausias kardomasias priemones bei nuolat kelia klausimus, ar suėmimo taikymas yra neabejotinai būtinas, ar tų pačių procesinių tikslų būtų galima pasiekti taikant švelnesnes suėmimui priemones, ar tolesnis suėmimo taikymas vis dar suderinamas su konstituciškai suėmimo modelį saistančiais nekaltumo prezumpcijos, suėmimo išimtinumo, *ultima ratio*, teisės į procesą per kuo trumpiausią laiką, teisės į teisingą teismą ir kt. principais.

¹⁵⁵ Barak, A. Teisėjo vaidmuo demokratinėje valstybėje. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*. 2006, Nr. 1, p. 296.

¹⁵⁶ *Ibid.*, p. 304.

3. SUĖMIMO NUOSTATŲ TAIKYMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Kardomųjų priemonių, tame tarpe – ir suėmimo, paskirtis yra įtvirtinta BPK 119 straipsnyje. Šios priemonės skiriamos siekiant užtikrinti įtariamąjį, kaltinamąjį ar nuteistą: 1) dalyvavimą procese; 2) netrukdomą ikiteisminį tyrimą; 3) bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą; 4) siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamosioms veikoms.

Nors suėmimo taikymas turi būti pagrįstas minėtais BPK numatytais pagrindais ir sąlygomis, vis dėlto, profesinėje praktikoje teisininkai susiduria ir su kitokiomis suėmimo taikymo priežastimis, kurias, jų nenumatant BPK, būtų galima vadinti neprocesiniais suėmimo veiksniais. Lietuvos teisės instituto mokslininkų atlikta teisėsaugos pareigūnų apklausa patvirtino, kad pasitaiko atvejų, kai suėmimas skiriamas vadovaujantis ne BPK numatytais pagrindais ir sąlygomis, bet siekiant paveikti įtariamąjį, kad jis duotų parodymus¹⁵⁷. Teisinėje literatūroje, autoriai pastebi, kad ikiteisminio tyrimų teisėjų teisminėje veikloje egzistuoja praktika neduodančiam parodymų įtariamajam taikyti griežčiausią kardomąją priemonę – suėmimą¹⁵⁸. R. Merkevičius pastebi, kad „<...> grasinimas suimti vertinamas kaip viena iš galimų apklausos taktikų, o žmogaus neprisipažinimas – viena iš grėsmių ar netgi netiesioginių įrodymų, kad bus trukdoma procesui“¹⁵⁹. Apie tai, kad suėmimas gali būti naudojamas kaip prisipažinimo dėl nusikalstamos veikos padarymo priemonė, užsimena A. Nevera¹⁶⁰. Labai abejotina, ar minėtais atvejais suėmimo kaip griežčiausios kardomosios priemonės taikymas yra objektyviai būtinas.

Lietuva nėra vienintelė valstybė, kurioje gali pasitaikyti tokių suėmimo taikymo atvejų. 2002 – 2004 m. laikotarpiu atliktas suėmimo tyrimas Latvijoje parodė, kad kompetentingų teisėsaugos institucijų pareigūnai, turintys įgaliojimus ikiteisminiame tyrime, dažnai stengiasi gauti ikiteisminio tyrimo teisėjo sankciją suėmimui ar jo pratęsimui, nes tai palengvina tolesnį nusikalstamos veikos tyrimą¹⁶¹.

Naujausiais Žmogaus teisių stebėjimo instituto atlikto tyrimo duomenimis, spaudoje akcentuojamos situacijos, kai rezonansinėse bylose atsisakoma skirti suėmimą, o teisėsaugos institucijų atstovai, neskyrę šios priemonės, vertinami neigiamai. Šios priežastys neretai teisėsaugos institucijų atstovus verčia rinktis „saugų“ būdą ir paskirti suėmimą, kadangi nepagrįsto suėmimo atvejai visuomenę domina mažiau.¹⁶² Anot minėtame tyrime dalyvavusio teisėjo, „Žmonėms patinka, kai žmones suima“¹⁶³.

¹⁵⁷ Bikelis S.; Gutauskas A., *et al.*, *supra note* 19, p. 50.

¹⁵⁸ Ancelis P., Mykolo Romerio universitetas. *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Vilnius: Saulelė, 2007, p.193.

¹⁵⁹ Merkevičius, R. *Nemo tenetur se ipsum accusare* principo turinys reformuotame baudžiamajame procese. *Teisė*. 2006(60): 50.

¹⁶⁰ Nevera, A., *supra note* 10, p. 55.

¹⁶¹ Kalmthout, A. M.; Knapen, M. M.; Morgenstern, C., *supra note* 70, p. 589.

¹⁶² Žmogaus teisių stebėjimo instituto ataskaita, *supra note* 9.

¹⁶³ *Ibid.*

Manytina, jog manipuliavimas suėmimo kardomąja priemone siekiant išgauti parodymus ar kt. neprocesiniai suėmimo taikymo motyvai yra nesuderinami su BPK įtvirtintais suėmimo pagrindais ir sąlygomis. Neprocesinė suėmimo skyrimo praktika turėtų būti negatyviai vertinama žmogaus teisių ir laisvių apsaugos požiūriu bei laikoma pažeidžiančia *nemo tenetur se ipsum accusare* (lot. niekas neprivalo savęs kaltinti pats) principą, R. Merkevičiaus žodžiais tariant, kaip absoliučią konstitucinę aksiomą ir konstitucinį teisinės valstybės imperatyvą, kategoriškai draudžiantį baudžiamąjį persekiojimą bet kokia kaina¹⁶⁴. Įtariamasis turi oficialią teisę tylėti ir neduoti parodymų, neteikti save įkaltinančios informacijos (Konstitucijos 31 straipsnis, BPK 21 straipsnio 4 dalis), o kompetentingų institucijų pareigūnams tenka pareiga priimti bet kokį tokio asmens pasirinkimą. Parodymų davimas, save įkaltinančios informacijos teikimas turėtų būti laisvos asmens valios aktas.

Taigi, suėmimas, kaip ir visos kitos kardamosios priemonės, turėtų būti skiriamas griežtai laikantis baudžiamojo procesinio įstatymo raidės. BPK 122 straipsnio 2-4 dalys įtvirtina suėmimo sankcionavimui reikšmingas vertinamąsias aplinkybes, kurias kiekvienu atveju įvertina teismas. Viena vertus, aplinkybės, kurios lemia asmens laisvės suvaržymą, yra objektyvios – jas numato įstatymas, kuris taikomas visiems vienodai. Kita vertus, teisėjai aplinkybes vertina vadovaudamiesi savo vidiniu įsitikinimu, kuris grindžiamas išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaujantis įstatymu. Siekiant įvykdyti magistro baigiamojo darbo uždavinius, šiame skyriuje bus nagrinėjami suėmimo pagrindų taikymo teismų praktikoje probleminiai aspektai.¹⁶⁵

3.1 Proceso vengimas kaip suėmimo pagrindas

Asmeniui, kuris vengia baudžiamojo proceso, t. y. pagrįstai manoma, jog įtariamasis, kaltinamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, gali būti skirtas suėmimas. Tai – vienas dažniausiai taikomų pagrindų sankcionuojant suėmimą. Labai dažnai suėmimas skiriamas ar jo terminas partęsiamas šiuo pagrindu, manant, jog įtariamasis (kaltinamasis) bėgs ar slėpsis, bijodamas jam gresiančios griežtos laisvės atėmimo bausmės. Griežtos bausmės grėsmė priskiriamam „kitų aplinkybių“ sąvokai ir yra ne įstatymo leidėjo, bet teismų praktikoje suformuota suėmimo skyrimui reikšminga aplinkybė. Ją patvirtinti turi BPK 122 straipsnyje numatytos aplinkybės, reikšmingos sankcionuojant suėmimą pagrindu, jog įtariamasis (kaltinamasis) gali bėgti, slėptis. Šių aplinkybių sąrašas yra nebaigtinis: šeiminė padėtis, nuolatinė

¹⁶⁴ Merkevičius, R., *supra note* 159, p. 5164 57.

¹⁶⁵ Atkreiptinas dėmesys, jog atitinkamuose skyriaus poskyriuose nagrinėjami pavieniai suėmimo pagrindai INFOLEX duomenų bazėje rastų nutarčių pagrindų (iš viso išanalizuota apie 300 nutarčių, priimtų iš esmės 2014-2015 m. laikotarpiu). Šios kardamosios priemonės sankcionavimas galimas nustačius bent vieną suėmimo pagrindą, todėl net ir abejojant, ar autorės analizuojamuose pavyzdžiuose atitinkamu pagrindu suėmimas skirtas pagrįstai, verta turėti omenyje, kad byloje teismas galėjo būti nustatęs ne vien šį pagrindą.

gyvenamoji vieta, darbo santykiai, sveikatos būklė, ankstesnis teistumas, ryšiai užsienyje ir kitos aplinkybės. Jų buvimas ar nebuvimas patvirtina arba paneigia tvirtus asmens socialinius ryšius, kurie turėtų sulaikyti nuo slėpimosi, taip pat asmens gebėjimą ar negebėjimą laikytis visuotinai priimtų elgesio taisyklių, įstatymų ir pan. Taigi, šiame poskyryje bus analizuojamos šiuo pagrindu suėmimo sankcionavimui reikšmingos aplinkybės.

Pastebėtina, jog asmuo laikomas saistomas socialiniais ryšiais tada, jei minėti ryšiai yra Lietuvos valstybėje. Viena vertus, logiška, jog siekiant įsitikinti, ar įtariamasis nevenss Lietuvoje vykstančio proceso, aplinkybės, kurios galėtų asmenį sulaikyti nuo pabėgimo, turėtų būti nustatytos Lietuvoje. Kita vertus, užsienio valstybių piliečiams yra sudėtingiau būti socialiai saistomiems Lietuvoje.

Štai, LApT byloje aplinkybė, lėmusi suėmimo taikymą, buvo gresiančios laisvės atėmimo bausmės griežtumas. Teismas konstatavo, jog „*Gresianti griežta laisvės atėmimo bausmė nėra absoliuti sąlyga taikyti griežčiausią kardomąją priemonę, tačiau įvertinus tai, kad kaltinamasis yra Norvegijos pilietis, Lietuvoje neturintis nuolatinės gyvenamosios vietos, šioje šalyje jo nesieja jokie socialiniai santykiai, nedirba, yra pagrindas teigti, kad tikimybė, jog kaltinamasis vengs teismo, yra reali. Šio pagrindo buvimo nešalina ir kaltinamojo gynėjo skunde nurodyti argumentai, kad P. S. prisipažino, nuoširdžiai gailisi, parodė visas jam žinomas aplinkybes.*“¹⁶⁶

Šeima yra viena iš aplinkybių, reikšmingų suėmimui skirti, tačiau galėtume kelti klausimą, kas yra ta šeima, t. y. sutuoktiniai, sugyventiniai, tėvai bei broliai su seserimis, vienišas tėvas ar motina, tos pačios lyties asmenų sąjunga ir pan. Teismų praktikoje neretai šeima laikoma santuoka. Santuokos nesudarymo faktas kartais užgožia kitas reikšmingas suėmimo skyrimui aplinkybes, pvz., nuolatinės gyvenamosios vietos, darbo santykių turėjimą.¹⁶⁷

Galima pateikti pavyzdį, kai BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytas pagrindas iš esmės buvo nustatytas dėl gresiančios griežtos bausmės ir šeiminės padėties, t. y. dėl to, kad asmuo buvo nevedęs. LApT byloje buvo sprendžiamas daugiau nei trejus su puse metų suimto asmens kardomosios priemonės termino pratęsimo klausimas: „*Be galimai padarytų nusikalstamų veikų sunkumo ir baudžiamojo įstatymo sankcijose numatytų griežtų laisvės atėmimo bausmių, pagrįstą manymą, kad kaltinamasis gali bėgti (slėptis) nuo teismo iš dalies patvirtina ir tai, kad jis yra nevedęs. Byloje nėra duomenų, leidžiančių manyti, kad jis yra susaistytas tokiais tvirtais ryšiais, kurie jį sulaikytų nuo galimybės bėgti (slėptis) nuo teismo, siekiant išvengti galimai jam gresiančios itin griežtos baudžiamosios atsakomybės. Įvertinęs aukščiau nurodytų aplinkybių*

¹⁶⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. liepos 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-317/2013.

¹⁶⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-44-449/2015.

visumą, Lietuvos apeliacinis teismas konstatuoja, kad 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytas suėmimo skyrimo ir jo termino pratęsimo pagrindas šiuo metu nėra išnykęs“.¹⁶⁸

Galbūt iš meilės, o galbūt dėl to, jog santuoka teismų praktikoje yra pakankamai pozityvi aplinkybė sprendžiant suėmimo sankcionavimo klausimus, tam tikrais atvejais santuokos yra sudaromos ar ketinama jas sudaryti įkalinimo įstaigose. Deja, teismai ne visada patiki šių santuokų nuoširdumu: „<...> Nors skunde nurodoma, kad D. S. yra vedęs, tačiau ši jo santuoka buvo sudaryta jau ji suėmus. Šiaulių tardymo izoliatoriaus administracijos pranešimas patvirtina, kad santuokos įregistravimas yra numatytas 2014 m. spalio 2 d., t. y. praėjus daugiau nei pusantrų metų nuo D. S. sulaikymo. Šios aplinkybės neleidžia spręsti apie turimus itin tvirtus kaltinamojo šeimyninius ryšius.“¹⁶⁹ Nutarčių, kuriose įkalinimo įstaigoje sudaryta santuoka nebuvo tvirtų socialinių ryšių pagrindimas, yra ir daugiau¹⁷⁰.

Dar vienoje byloje teismas sprendė, kad gresiančios laisvės atėmimo bausmės griežtumas, gali paskatinti kaltinamąjį bėgti ir slėptis nuo teismo, kadangi asmuo nesusaistytas itin tvirtais socialiniais ryšiais, t. y. nevedęs, neturėjo legalaus pragyvenimo šaltinio (*aut. past. byloje teismas buvo nustatęs, jog asmuo turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, kurioje iki suėmimo gyveno kartu su tėvais*), neįsiteisėjęs (*aut. past. asmuo iki nuosprendžio įsiteisėjimo laikomas nekaltu*) teismo nuosprendžiu buvo pripažintas kaltu pagal BPK 178 straipsnio 2 dalį (trys epizodai), 178 straipsnio 1 dalį, beveik nelankė pamokų profesinėje mokykloje, buvo išbrauktas iš mokymo įstaigos mokinių sąrašų¹⁷¹.

Taigi, tėvai, net jei su jais kartu gyvenama, ne visada teismų vertinami kaip šeima, kaip socialiai asmenį saistantis ryšis, jei tas asmuo yra nevedęs¹⁷². Kita vertus, jei tas asmuo būtų vedęs, greičiausiai jis negyventų su tėvais, o jei asmuo, vis dėlto, gyvena su tėvais, ne iki galo suprantama teismų pozicija, kodėl ryšys su tėvais nėra laikomas socialiai saistančiu ryšiu pagal BPK 122 straipsnį. Sakytumėme, ryšys su tėvais nesutrukdė asmeniui nusikalsti, tad šis ryšys nepakankamas užtikrinti, kad asmuo nebėgs ir nesislėps. Vis dėlto, net ir turėdami šeimą, sudarytą santuokos pagrindu, asmenys nuskalsta. Tokią išvadą patvirtina teismų praktika¹⁷³. Tad, kodėl tam tikrais

¹⁶⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-392/2013.

¹⁶⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-21-398/2015.

¹⁷⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. liepos 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-310/2013.

¹⁷¹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-22-518/2015.

¹⁷² Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, *supra note* 169.

¹⁷³ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-19-177/2015; 2015 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-59-148/2015; 2015 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-45-148/2015.

atvejais tik būtent santuokos, ir būtinai ne įkalinimo įstaigoje, pagrindu sudaryta šeima laikoma socialiai pagal BPK 122 straipsnį saistančia aplinkybe, yra didelis klausimas.

Kartais teismo manymo, jog asmuo bėgs ir slėpsis dėl griežtos jam gresiančios bausmės, nepaneigia net tai, kad kaltinamasis kviečiamas iš karto atvyko apklausai į ikiteisminio tyrimo įstaigą, nesislapstė. Aplinkybės, lėmusios asmens suėmimą toje byloje buvo tai, kad kaltinamasis buvo nevedęs, iki sulaikymo niekur nedirbo, nesimokė, buvo nusikaltęs užsienio valstybėje. Atkreiptinas dėmesys, jog šis asmuo iki sulaikymo gyveno kartu su tėvais ir buvo jų išlaikomas.¹⁷⁴

Teismų praktikoje yra ir pavyzdinių atvejų, kai įtariamojo (kaltinamojo) tėvai, jei su jais palaikomas glaudus ryšys, buvo vertinami kaip šeima, t. y. socialiai asmenį saistanti aplinkybė BPK 122 straipsnio 2 dalies prasme. Nustačius šią aplinkybę, suėmimas nebuvo sankcionuotas BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu.¹⁷⁵ Taip pat sugyventinių santykiai pripažįstami socialiai asmenį saistančiais ryšiais¹⁷⁶.

Vadovaujantis teismų praktika, tvirtus asmens socialinius ryšius be šeimos rodo darbo santykių turėjimas, taip pat mokslai, studijos¹⁷⁷. Visgi, asmens mokymasis ar studijavimas kaip socialiai asmenį saistanti aplinkybė teismų praktikoje vertinamas nevienareikšmiškai.

Štai, vienoje byloje, sprendamas suėmimo skyrimo klausimą, teismas reikšmingomis aplinkybėmis laikė tai, kad kaltinamasis iki sulaikymo nedirbo ir neturėjo legalaus pragyvenimo šaltinio. „Iš byloje esančios Lietuvos darbo biržos pažymos matyti, jog jis negavo nedarbo draudimo išmokos. Gynėjo skunde akcentuojamas kaltinamojo mokymasis ir siekimas įgyti specialybę nepatvirtina, kad jis turėjo pastovių legalių pajamų.“¹⁷⁸

Kitoje byloje LApT vertino, jog studijų sutartis tarp universiteto ir studento liudija, jog asmuo tęsia mokslus, o tai paneigia pasislėpimo galimybę: „Konstatuojant BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytą pagrindo buvimą, teismo nutartyje remiamasi ankstesniu V. Ž. teistumu ir tuo, kad pastarasis niekur nedirba. Aukštesniojo teismo nuomone, šios V. Ž. asmenybę charakterizuojančios aplinkybės nors ir neigiamai charakterizuoja jo asmenybę, visgi neduoda pagrindo daryti išvadai, kad kaltinamasis bėgs (slėpsis) nuo teismo. <...> Bylos duomenys patvirtina, jog paleistas į laisvę V. Ž. niekur nebėgo ir nesislėpė. Gynėjo pateikta tarp V. Ž. ir Vilniaus universiteto 2014 m. rugsėjo 1 d. sudaryta studijų sutartis liudija, jog kaltinamasis tęsia mokslus, ir tai paneigia skundžiamos nutarties motyvus dėl pasislėpimo galimybės“.¹⁷⁹

¹⁷⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. liepos 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-325/2013.

¹⁷⁵ Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-90-557/2015.

¹⁷⁶ Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-185-172/2015.

¹⁷⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2-483/2015.

¹⁷⁸ Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, *supra note* 169.

¹⁷⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-20-398/2015.

Vienais atvejais darbo santykių neturėjimas gali daryti didelę įtaką suėmimo skyrimui net ir tada, kai asmuo turi šeimą bei gyvenamąją vietą¹⁸⁰. Kitais atvejais - gali tapti lemtinga aplinkybė šios priemonės sankcionavimui.

LApT byloje, išvadą, jog griežta laisvės atėmimo bausmė skatins asmenį bėgti ir slėptis, suponavo aplinkybę, jog kaltinamojo nesieja pakankamai tvirti socialiniai ryšiai. Iki sulaikymo asmuo nedirbo, neturėjo legalaus pragyvenimo šaltinio, nors anksčiau buvo neteistas, paveldėjo nekilnojamąjį turtą, turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, iki sulaikymo buvo registruotas darbo biržoje, dalyvavo aktyviose darbo rinkos programose, turėjo galimybę įsidarbinti.¹⁸¹ Gynėjas skunde minėjo, jog kaltinamasis turėjo santaupų, nuomojo paveldėtą nekilnojamąjį turtą, gaudavo bedarbio pašalpą. Vis dėlto, byloje nebuvo užsiminta apie Lietuvos darbo biržos pažymą, kuri galėtų patvirtinti nedarbo draudimo išmokos gavimo ar negavimo faktą, nors teismai kitose bylose vertina Lietuvos darbo biržos pažymos duomenis ir išmoką laiko legaliomis pragyvenimo lėšomis.¹⁸²

Verta paminėti, kad aplinkybė, jog asmuo neaktyviai vykdo veiklą pagal verslo liudijimą, gali būti prilyginama darbo santykių neturėjimui¹⁸³.

Vienoje byloje teismas yra išaiškinęs, kokia uždarbio suma yra per maža, kad ją būtų galima laikyti reikšminga socialine aplinkybe pagal BPK 122 straipsnio 2 dalį. LApT nustatė BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytą pagrindą, kad asmuo dėl jam gresiančios griežtos laisvės atėmimo bausmės gali bėgti ir slėptis: „Šį manymą patvirtina ir baudžiamojoje byloje esantys duomenys, kad E. G. anksčiau teistas, jo socialiniai ryšiai nėra tvirti – iki suėmimo paskyrimo jis dirbo, tačiau jo atlygis už darbą siekė vos 200 litų, kas negali būti laikoma pragyvenimo lėšomis <...>“¹⁸⁴. Pastebėtina, jog nėra objektyvių kriterijų, kokia lėšų suma yra ne per maža ar „tinkama“ pragyvenimui. Tokių kriterijų neatskleidė ir teismas nutartyje, taip pat nėra (ar dar nėra) patvirtintos tokių lėšų vertinimo metodikos. Kam ir kiek lėšų reikia pragyvenimui, priklauso nuo labai daug faktorių, pvz., asmens poreikių, šeiminių padėties, socialinio statuso, pomėgių ir pan. Vienaip pragyvena asmenys, uždirbantys minimalų atlygį ir visai kitaip pragyvena asmenys, gaunantis didesnes ar net labai dideles pajamas.

Dar viena BPK minima suėmimo sankcionavimui reikšminga aplinkybė yra asmens sveikata. Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo 45 straipsnio nuostatos įpareigoja suimtiesiems užtikrinti tokios pat kokybės ir lygio gydymą kaip ir laisvėje esantiems asmenims.

¹⁸⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-53-148/2015.

¹⁸¹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-58-396/2015.

¹⁸² Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, *supra note* 169.

¹⁸³ Kauno apygardos teismo 2015 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-203-785/2015.

¹⁸⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. liepos 26 d. nutartis Nr.1S-310/2013.

Šio straipsnio 4 dalis numato, jog būtinoji medicinos pagalba, gali būti teikiama valstybės arba savivaldybių asmens sveikatos priežiūros įstaigose užtikrinant suimtojo apsaugą, jei suteikti pagalbą laisvės atėmimo vietų ligoninėje nėra galimybių. Vadovaujantis teismų praktika, suėmimo kardomoji priemonė neturėtų būti skiriama tais atvejais, kai asmeniui būnant suimtu, esant būtinybei, jam nėra teikiama ar negali būti suteikta kvalifikuota medicininė pagalba¹⁸⁵.

Ne visi sveikatos negalavimai pripažįstami reikšminga aplinkybe pagal BPK 122 straipsnį, pvz., odontologinės sveikatos problemos gali būti nelaikomos tokiomis, dėl kurių asmuo negalėtų būti suimamas¹⁸⁶.

Vis tik, teismų praktikoje pasitaiko, jog rimti negalavimai nėra atidžiai įvertinami ir kaltinamajam neatvykus į teismo posėdį švelnesnės kardomosios priemonės keičiamos į griežtesnes be pagrindo, neįvertinus pateiktų medicininių dokumentų. Pvz., Vilniaus apygardos teismo byloje, kurioje V. Ž. neatvyko į posėdį dėl ligos (apalpimas, kolapsas, preliminariai diagnozuota būklė po sąmonės praradimo). LApT sprendė, kad V. Ž. į teisiamąjį posėdį neatvyko dėl ligos, o tai pagal BPK 37 straipsnio 1 dalies 5 punktą pripažįstama svarbia asmens nedalyvavimo baudžiamajame procese priežastimi. Teismas darė išvadą, jog V. Ž. nepažeidė rašytinio pasižadėjimo neišvykti sąlygų, todėl ši kardomoji priemonė pakeista suėmimu nepagrįstai.¹⁸⁷

Suėmimo sankcionavimui pagal BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punktą yra reikšmingos teistumo ir nuolatinės gyvenamosios vietos aplinkybės. Teistumas neigiamai charakterizuoja asmenį, kaip linkusį sistemingai pažeidinėti įstatymus, daryti nusikaltimus¹⁸⁸, todėl tam tikrais atvejais teismai, net ir nustatę socialiai asmenį saistančius ryšius, pvz., nuolatinės gyvenamosios vietos, šeimos turėjimą, teistumą linkę vertinti kaip lemiamą aplinkybę suėmimo skyrimui¹⁸⁹. Atitinkamai, priešingai, aplinkybė, jog asmuo nėra teistas, teigiamai charakterizuoja asmenį¹⁹⁰.

Vis dėlto, nors teistumas ir neigiamai charakterizuoja asmenį, ši aplinkybė teismų praktikoje nėra vertinama kaip savaimė reiškianti, jog asmuo bėgs ir slėpsis. Štai, vienoje byloje LApT konstatavo, jog žemesnysis teismas nepagrįstai nustatė BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytą suėmimo pagrindą. Teismas išaiškino, jog nors įtariamasis buvo teistas už analogiškas veikas, byloje nėra duomenų, kad jis praeityje būtų slėpęsis nuo ikiteisminio tyrimo. LApT nepritarė žemesniojo teismo pozicijai, jog įtariamojo nesaisto tvirti socialiniai ryšiai. Teismas

¹⁸⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1-449/2015.

¹⁸⁶ Panevėžio apygardos teismo 2015 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-40-134/2015.

¹⁸⁷ Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, *supra note* 179.

¹⁸⁸ Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, *supra note* 167.

¹⁸⁹ Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-185-172/2015.

¹⁹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. S-24-398/2015.

socialiai reikšmingoms aplinkybėmis vertino tai, jog asmuo glaudžiai bendrauja su mama, gyvena kartu su tėvais, mėgino susirasti legalų pragyvenimo šaltinį.¹⁹¹

Dar vienoje byloje žemesnysis teismas suėmimą sankcionavo BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu, įvertinęs aplinkybes, jog kaltinamasis buvo anksčiau teistas, niekur nedirbo. LApT išaiškino, jog šios „<...> aplinkybės nors ir neigiamai charakterizuoja jo asmenybę, visgi neduoda pagrindo daryti išvadai, kad kaltinamasis bėgs (slėpsis) nuo teismo. <...> Bylos duomenys patvirtina, jog paleistas į laisvę V. Ž. niekur nebėgo ir nesislėpė.“¹⁹²

Dar viena reikšminga aplinkybė sankcionuojant suėmimą BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu yra ryšiai užsienyje. Ryšius užsienyje pagal teismo praktiką gali rodyti kaltinamojo parodymai, kad jis nuolat vyksta nelegaliai uždarbiauti į užsienio valstybes¹⁹³, tarptautinis inkriminuojamų nusikalstamų veikų pobūdis¹⁹⁴, švelnesnių kardomųjų priemonių pažeidimas ir išvykimas į užsienį¹⁹⁵. Jei prisimintume aukščiau analizuotą teismo praktiką, kontaktas ar net bendras gyvenimas kartu su tėvais ne visada laikomi socialiai saistančiais šeiminiiais ryšiais, tačiau situacija yra kitokia nagrinėjant teismo praktiką dėl ryšių užsienyje nustatymo. Štai, bylose ryšiai užsienyje buvo nustatyti dėl to, jog artimi įtariamojo (kaltinamojo) asmenys (motina, sesuo, vaikas) gyveno ir dirbo užsienyje¹⁹⁶.

Anot A. Neveros, teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai verslas užsienyje arba viza vertinamos kaip aplinkybės, suteikiančios pagrindą manymui, kad asmuo gali bėgti ar slėptis, pamirštant tą faktą, kad asmuo gali laisvai judėti ir keliauti ES valstybėse be jokių vizų¹⁹⁷.

Minėta, jog BPK 122 straipsnio 2 dalis pateikia nebaigtinį suėmimo sankcionavimo BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu reikšmingų aplinkybių sąrašą. Vadovaujantis teismų praktika, nusikaltimo sunkumas ir įstatymo sankcijoje numatyta griežta laisvės atėmimo bausmė priskiriama BPK 122 straipsnio 2 dalyje vartojamai „kitų aplinkybių“ sąvokai, tačiau nusikaltimų sunkumas bei gresiančios bausmės dydis nėra absoliuti sąlyga suėmimo sankcionavimui. Be nusikaltimo sunkumo ir gresiančios bausmės ši suėmimo taikymo pagrindą turi patvirtinti ir kitos byloje nustatytos faktinės aplinkybės, numatytos BPK 122 straipsnio 2 dalyje.¹⁹⁸ Tokia teismo

¹⁹¹ Klaipėdos apygardos teismo nutartis, *supra note* 175.

¹⁹² Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, *supra note* 179.

¹⁹³ Panevėžio apygardos teismo 2015 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-111-134/2015.

¹⁹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-18-177/2015.

¹⁹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-10-148/2015.

¹⁹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2-483/2015; Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-256-172/2015.

¹⁹⁷ Nevera, A., *supra note* 10, p. 51.

¹⁹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-70-398/2015; 2015 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-61-307/2015; 2015 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-3-483/2015 ir kt.

pozicija neprieštarauja EŽTT išaiškinimams¹⁹⁹ bei mokslo doktrinoje išsakomoms nuomonėms²⁰⁰. Požiūris, kuris nepervertina griežtos bausmės grėsmės, užkerta kelią formaliam suėmimo sankcionavimui.

Visgi, teismų praktikoje dėl šios aplinkybės taikymo galima pastebėti labai savitų išaiškinimų. Pvz., Panevėžio apygardos teismo byloje suimtas A. S. buvo teistas, teistumas nebuvo išnykęs. A. S. buvo kaltinamas nusikalstamų veikų, numatytų BK 149 straipsnio 1 dalyje, 150 straipsnio 1 dalyje, 180 straipsnio 1 dalyje, padarymu. Suėmimas asmeniui buvo sankcionuotas vieninteliu BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytu pagrindu dėl gresiančios griežtos laisvės atėmimo bausmės. Teismas išaiškino, jog „*Teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad nusikaltimo sunkumas ir įstatymo sankcijoje numatyta griežta laisvės atėmimo bausmė priskiriama BPK 122 straipsnio 2 dalyje vartojamai „kitų aplinkybių“ sąvokai. Nors nusikaltimų sunkumas ir griežtos laisvės atėmimo bausmės grėsmė negali būti laikoma absoliučiu pagrindu pagrįstai manyti, kad suimtasis bėgs (slėpsis) nuo teismo, tačiau šiuo atveju gresiančios bausmės dydis yra pakankamas pagrindas taikyti suimtajam A. S. pačią griežčiausią kardomąją priemonę.*“²⁰¹ Tokios teismo išvados nepaneigė socialiai pagal BPK 122 straipsnio 2 dalį reikšmingos aplinkybės, t. y. nuolatinė gyvenamoji vieta, šeima.

Tenka pastebėti, jog teismas nutartyje neatskleidė, kodėl nukrypo nuo suformuotos teismų praktikos ir kuo minėtas atvejis buvo ypatingas, kad gresianti laisvės atėmimo bausmė buvo absoliuti sąlyga taikyti suėmimą.

Galima pateikti ir dar vieną pavyzdį, kuriame teismas konstatavo, jog „<...> *remiantis įstatymo formuluote (BPK 122 straipsnio 2 dalis), tiek teismų praktika matyti, jog atskirais atvejais, kai remiantis minėtomis aplinkybėmis, t. y. nusikaltimo sunkumu bei įstatyme numatytos griežtos laisvės atėmimo bausmės tikimybe, galima padaryti išvadą, kad įtariamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, vien jų gali pakakti skirti arba pratęsti suėmimą BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytu pagrindu*“²⁰².

Vėlgi, teismas neatskleidė, kokie tie „atskiri atvejai“, kuriems esant galima nukrypti nuo suformuotos teismo praktikos. Kadangi gresiančios laisvės atėmimo bausmės kaip suėmimo skyrimui reikšminga aplinkybė yra suformuota teismų praktikoje, atsakymą apie išskirtinius atvejus, kuomet nukrypstama nuo suformuotos teismų praktikos, tikriausiai, taip pat turėtume rasti praktikoje. Tokių išaiškinimų nesant, susidaro įspūdis, jog įstatymas tam tikrais atvejais taikomas ne visiems vienodai. Siekiant išvengti tokio, galbūt ir klaidingo, įspūdžio susidarymo, teismų

¹⁹⁹ *Estrikh v. Latvia*, No. 73819/01, ECtHR 2007 – III, *Letellier v. France*, No. 12369/86, ECtHR 1991.

²⁰⁰ Nevera, A., *supra note* 10, p. 51.

²⁰¹ Panevėžio apygardos teismo 2015 m. sausio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-39-581/2015.

²⁰² Kauno apygardos teismo 2015 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-401-785/2014.

praktikoje, nesant pagrįstų argumentų ir objektyvios būtinybės, neturėtų būti kuriami nauji išaiškinimai.

„Kitoms aplinkybėmis“ BPK 122 straipsnio 2 dalies prasme teismų praktikoje gali būti priskiriamas įtariamojo atžvilgiu pradėtas ikiteisminis tyrimas kitoje byloje²⁰³, inkriminuojamų nusikalstamų veikų galimas padarymas baudmės už kitus nusikaltimus atlikimo pataisos namuose metu²⁰⁴, polinkis piktnaudžiauti alkoholiu, registruoto turto turėjimas (neturėjimas)²⁰⁵.

Apibendrinant pasakytina, jog aplinkybė, kad asmuo yra užsienietis ir su Lietuva jo nesieja socialiniai ryšiai pagal BPK 122 straipsnio 2 dalį, neturėtų savaime lemti suėmimo taikymo. Manytina, jog teismas turėtų atidžiai įvertinti šiek tiek daugiau aplinkybių, pvz., asmens charakteristiką, elgesį prieš nusikalstamos veikos padarymą, jos darymo metu ir po jos padarymo, bendradarbiavimą su teisėsauga ir pan. Atkreiptinas dėmesys, jog nuo 2015 m. balandžio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo²⁰⁶, kuris numato galimybę užsienyje gyvenantiems asmenims taikyti alternatyvias suėmimui kardomasias priemones. Šiuo įstatymu nustatyta Lietuvos Respublikos teismų, prokurorų, ikiteisminio tyrimo pareigūnų baudžiamojo proceso metu paskirtų kardomųjų priemonių, t. y. namų arešto, užstato, dokumentų paėmimo, įpareigojimo periodiškai registruotis policijos įstaigoje ir rašytinio pasižadėjimo neišvykti, perdavimo vykdyti kitoms Europos Sąjungos valstybėms narėms tvarka ir sąlygos.²⁰⁷

Šeima BPK 122 straipsnio prasme neturėtų būti siaurinama vien tik iki santuokos. Ši sąvoka turėtų apimti ir asmens ryšius su sugyventiniu, tėvais ir pan. BPK 15 straipsnis, apibrėždamas artimuosius giminaičius, nukreipia į BK 248 straipsnį. Šiame straipsnyje numatyta, jog nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, taip pat nusikaltimą padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio tėvai. LRKT yra išaiškinęs, jog <...> *konstitucinė šeimos samprata negali būti kildinama tik iš santuokos instituto, įtvirtinto Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalies nuostatose*²⁰⁸. Manytina, jog vertinant šią aplinkybę, didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas ne formai, pvz., ar šeima yra įforminta santuoka ar vietai, kur santuoka buvo sudaryta ir pan., bet

²⁰³ Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-209-172/2015.

²⁰⁴ Kauno apygardos teismo 2015 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-241-317/2015.

²⁰⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-7-177/2015.

²⁰⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo. *Teisės aktų registras*, 2014. Nr. 2014-17299.

²⁰⁷ Minėtas įstatymas nėra šio tyrimo objektas, todėl magistro baigiamajame darbe nebus analizuojamas.

²⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 118-5564.

turiniui, t. y. derėtų vertinti, ar įtariamąjį su tam tikru asmeniu ar asmenimis sieja glaudus ryšys, emocinis prierašumas ir pan., dėl kurio, galima prognozuoti, kad asmuo nebėgs ir nesislėps nuo teismo.

Sveikatos problemos teismų praktikoje gali būti laikomos reikšminga aplinkybe neskirti suėmimo tais atvejais, asmens suėmimo laikotarpiu, esant būtinybei, nėra teikiama ar negali būti suteikta kvalifikuota medicininė pagalba.

Asmenys, neturintys ir neieškantys darbo, autorės nuomone, neturėtų būti vienodai, kaip neturintys tvirtų socialinių ryšių, vertinami su tais asmenimis, kurie aktyviai ieško darbo ir turi realių galimybių įsidarbinti. Net ir pagal teismo įvertinimą nedidelės asmens pajamos, gautos darbo užmokesčio ar kita teisėta forma, neturėtų tapti asmens pragyvenimo iš nelegalių pajamų prezumpcija, kadangi skurdus gyvenimo būdas nėra lygus nusikalstamam gyvenimo būdui. Derėtų pritarti teismų išaiškinimams, jog aktyvios ir svarbią vietą studento gyvenime užimančios studijos yra socialiai asmenį saistantis ryšis, kuris paneigia slėpimosi galimybę. Prieš konstatuojant mokinių, studentų pragyvenimo lėšų nelegalumą, visais atvejais derėtų atsižvelgti, ar tas asmuo nėra išlaikomas tėvų, ar gauna stipendiją ir pan.

Teistumas yra neigiamai asmenį charakterizuojanti aplinkybė, tačiau verta pritarti tokiai teismo praktikai, kuri teistumo nevertina kaip aplinkybės, savaime lemiančios, jog asmuo bėgs ir slėpsis. Tai ypatingai svarbu tose bylose, kuriose nėra duomenų, jog būdamas laisvėje, pvz., tuo metu, kai jam buvo taikomos švelnesnės už suėmimą kardomosios priemonės, asmuo bandė slėptis ir bėgti.

Vien artimųjų asmenų buvimas užsienyje neturėtų būti vertinamas kaip savaime asmens siekį bėgti ir slėptis patvirtinanti aplinkybė. Manytina, jog asmens ketinimą bėgti į užsienį, turėtų patvirtinti bylos duomenys, pvz., byloje užfiksuotas faktas, jog asmuo pabėgimo klausimus derina su užsienyje esančiais asmenimis ir pan.

Verta pritarti suformuotai teismo praktikai, kuri nepervergina griežtos laisvės atėmimo bausmės grėsmės, o, sprendžiant suėmimo skyrimo ar jo termino pratęsimo klausimus, skatina atsižvelgti į papildomas reikšmingas aplinkybes. Toks požiūris užkerta kelią formaliam suėmimo taikymui. Atitinkamai, priešingai, teismų praktikoje pasitaikantys nukrypimai nuo suformuotos praktikos, motyvuojant, kad būtent „šis“ atvejis arba „atskirais atvejais“ vien tik griežtos bausmės pakanka šiai kardomajai priemonei skirti, sukelia teisinio netikrumo būseną, sudaro sąlygas sankcionuoti suėmimą nesant realios būtinybės, kelia abejonės dėl lygiateisiškumo principo įgyvendinimo.

Kadangi asmens suėmimo klausimas yra sprendžiamas konkrečioje byloje, šio klausimo sprendimui neturėtų daryti įtakos ikiteisminiai tyrimai kitose bylose, kurie savaime nereiškia asmens kaltumo už tas nusikalstamas veikas, kuriomis jis tose kitose bylose yra įtariamasis.

Nusikalstamų veikų padarymas laisvės atėmimo vietose, piktnaudžiavimas alkoholiu neigiamai charakterizuoja asmenį, bet abejotina, ar priklausomybė nuo alkoholio gali savaime skatinti asmenį bėgti ir slėptis nuo teismo. Abejotina, ar asmeniui, kuris galimai nusikalstamą veiką padarė laisvės atėmimo vietoje, jei tuo metu jo laisvė yra varžoma atliekant laisvės atėmimo bausmę, yra tikslinga skirti kardomąją priemonę pagal BPK. Manytina, jog registruoto turto Lietuvoje turėjimas pagrįstai teismų praktikoje vertinamas kaip asmenį socialiai saistanti aplinkybė.

3.2 Trukdymas procesui kaip suėmimo pagrindas

Išanalizavus apie 300 žemesniųjų ir aukštesniųjų teismų praktikos nutarčių dėl suėmimo skyrimo ar jo termino pratęsimo, galima pastebėti, jog rečiausiai taikomas suėmimo pagrindas yra trukdymas procesui, numatytas BPK 122 straipsnio 1 dalies 2 punkte. Tą patvirtina ir atlikti tyrimai Lietuvoje. Teisėjų apklausos duomenimis, šis pagrindas dažnai būna nemotyvuotas, formaliai perrašant BPK nuostatas.²⁰⁹ Trukdymas procesui kaip suėmimo pagrindas turėtų būti taikomas turint duomenų, jog įtariamasis pats ar per kitus asmenis gali bandyti paveikti nukentėjusiuosius, liudytojus, ekspertus, kitus įtariamuosius, kaltinamuosius ar nuteistuosius arba (ir) sunaikinti, paslėpti ar suklastoti daiktus bei dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti teisme.

Pažymėtina, jog šio pagrindo taikymas manant, jog asmuo gali paveikti kitus asmenis, galimas tik esant patikimai informacijai. Galimybė jį taikyti skiriasi atsižvelgiant į proceso eigą. LApT nustatė, jog „*Prokuroras pareiškime nurodė, kad įtariamasis gali bandyti paveikti kitus galimus įtariamuosius bei liudytojus, derinti parodymus, sunaikinti ar paslėpti daiktus, turinčius reikšmės šiai nusikalstamai veikai tirti. Tačiau byloje nėra jokių duomenų apie tai, kad A. L. praeityje būtų ėmęsis neleistinų veiksmų ar ketina jų imtis siekdamas trukdyti procesui, todėl suėmimo paskyrimas šiuo pagrindu būtų galimas tik esant labai patikimai informacijai apie A. L. ketinimus kenkti procesui ateityje. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad proceso eigoje, rizika, jog įtariamasis gali trukdyti įtvirtinti bylai reikšmingus duomenis, nuolat mažėja, todėl ilga suėmimo trukmė šiuo pagrindu neturėtų būti grindžiama*“.²¹⁰

Patikimais duomenimis sankcionuoti suėmimą šiuo pagrindu teismų praktikoje buvo pripažintos tokio pobūdžio aplinkybės: grasinimas nužudyti pasikėsintos išžaginti nukentėjusios mamą²¹¹; liudytojų, t. y. kaltinamojo sūnaus ir dukros, parodymai, kad tėvas jiems grasino, skatino neduoti parodymų, atsiimti pareiškimą ir pan. byloje, kurioje buvo nustatyta, jog kaltinamasis anksčiau buvo teistas už labai sunkų nusikaltimą (BK 149 straipsnio 4 dalis) bei poveikį liudytojui,

²⁰⁹ Žmogaus teisių stebėjimo instituto ataskaita, *supra note* 9.

²¹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-292/2011.

²¹¹ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-95-491/2015.

nukentėjusiam asmeniui (BK 233 straipsnio 1 dalis), grasinimą nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą (BK 145 straipsnis), kur proceso dalyviai buvo šeimos nariai²¹²; nusikalstamo susivienijimo narių parodymų derinimas²¹³ ir kt.

Dar viena šio pagrindo skyrimui reikšminga aplinkybė yra lavono slėpimas nužudymo atvejais. Teismų praktikoje vertinama, jog lavono slėpimo faktas savaime nepagrindžia trukdymo procesui kaip suėmimo pagrindo buvimo, ypačingai tais atvejais, kai byloje jau yra atlikti pirminiai ikiteisminio tyrimo veiksmai, apklausti liudytojai ir įtariamieji. Šio pagrindo sankcionavimui byloje būtina turėti duomenų, leidžiančių pagrįstai manyti, jog įtariamasis bandė paveikti kitus įtariamuosius, liudytojus ir pan.²¹⁴ Atitinkamai, priešingai, esant pirminei nusikalstamos veikos tyrimo stadijai, neišsiaiškinus nusikaltimo motyvų, kilusio konflikto aplinkybių, esant papildomų ikiteisminio tyrimo veiksmų poreikiui, suėmimo skyrimas šiuo pagrindu buvo teismo pripažintas pagrįstu ir teisėtu. Be kita ko, teismas įvertino ir tai, kad viena iš įtariamųjų gyveno tame pačiame name su bylos liudytojais, todėl sprendė, jog yra pagrindo manyti, kad pirminėje įvykio stadijoje, ji būdama laisvėje gali realiai trukdyti procesui, t. y. bandyti paveikti liudytojus, ją kaltinančius parodymus duodančių kitų įtariamųjų artimuosius.²¹⁵

Apibendrinant pasakytina, jog trukdymas procesui kaip suėmimo pagrindas turėtų būti taikomas tik tokiais atvejais, kai turima patikimos informacijos apie laisvėje užfiksuotus įtariamojo, kaltinamojo bandymus trukdyti baudžiamajam procesui. Būtinybė taikyti šį pagrindą skiriasi proceso eigoje, t. y. nusikalstamos veikos tyrimo pradžioje ir vėlesniame etape. Ilgos trukmės suėmimo taikymas šiuo pagrindu neturėtų būti praktikuojamas, kadangi atlikus reikiamus ikiteisminio tyrimo veiksmus, užfiksavus byloje reikšmingus duomenis, tikimybė, jog asmuo laisvėje gali trukdyti procesui, paveikdamas kitus asmenis ar sunaikindamas, paslėpdamas ar suklastodamas daiktus bei dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti teisme, išlieka nedidelė. Manytina, jog įtariamųjų ar kaltinamųjų parodymų keitimas ar jų derinimas baudžiamojame proceso metu neturėtų būti laikomas proceso trukdymu, kadangi duoti parodymus, dar daugiau, duoti bet kokius parodymus, yra įtariamojo teisė, o ne pareiga. Įtariamasis turi teisę tylėti (BPK 21 straipsnio 4 dalį). Atitinkamai todėl, įtariamųjų parodymų derinimas, nors galimai nėra sąžiningas veiksmas, vis dėlto, autorės nuomone, vadovaujantis įstatymu, neturėtų būti laikomas proceso trukdymu.

²¹² Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1S-92-360/2015.

²¹³ Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, *supra note* 167.

²¹⁴ Panevėžio apygardos teismo 2015 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1S-62-491/2015.

²¹⁵ Panevėžio apygardos teismo 2015 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1S-26-491/2015.

3.3 Nusikalstamų veikų užkardymas kaip suėmimo prielaida

Nusikalstamų veikų užkardymas kaip suėmimo pagrindas yra numatytas BPK 122 straipsnio 1 dalies 3 punkte. BPK 122 straipsnio 4 dalis numato, jog kai pagrįstai manoma, kad įtariamasis darys naujus nusikaltimus, suėmimas gali būti paskirtas, jei yra duomenų, jog asmuo, įtariamasis padaręs vieną ar kelis labai sunkius ar sunkius nusikaltimus arba BK 178 straipsnio 2 dalyje, 180 straipsnio 1 dalyje, 181 straipsnio 1 dalyje, 187 straipsnio 2 dalyje numatytus apysunkius nusikaltimus, iki nuosprendžio priėmimo gali padaryti naujų labai sunkių, sunkių ar šioje dalyje nurodytų apysunkių nusikaltimų, taip pat jei yra duomenų, kad būdamas laisvėje asmuo, įtariamasis grasinimu ar pasikėsiniu padaryti nusikaltimą, gali tą nusikaltimą padaryti. Teismų praktikoje yra suformuotos reikšmingos, šio pagrindo buvimą patvirtinančios aplinkybės, t. y. informacija apie to asmens teistumą, jo vaidmuo padarant nusikaltimus, įtarimas kelių nusikaltimų padarymu, pragyvenimo lėšų gavimas iš nusikalstamos veiklos, nukentėjusiųjų, liudytojų parodymai bei kiti duomenys.

Kelio naujų nusikalstamų veikų padarymui užkirtimas yra vienas iš kardomųjų priemonių tikslų, numatytų BPK 119 straipsnyje. Baudžiamojo proceso teisės moksle šis tikslas kritikuojamas, pvz., mokslininkų C. Roxin, H-U. Paeffgen, F. Dunkel²¹⁶, kadangi procesinėmis priemonėmis tarsi vykdoma individualioji prevencija, o juk suėmimas nėra kriminalinė bausmė, juo siekiama procesinių tikslų, suimtojo atžvilgiu galioja nekaltumo prezumpcija. Atkreiptinas dėmesys, jog BPK 122 straipsnio 4 dalyje yra numatytos tik tam tikros nusikalstamos veikos (ne visos), kurių padarymui šiuo pagrindu siekiama užkirsti kelią.

Nusikalstamų veikų užkardymo kaip suėmimo pagrindo taikymas negali būti grindžiamas vien tik pagal BPK 122 straipsnio 4 dalį pareikštais įtarimais. Byloje turėtų būti nustatyta, jog asmens ketinimai iki nuosprendžio priėmimo padaryti naujas nusikalstamas veikas, numatytas BPK 122 straipsnio 4 dalyje, yra realūs. Surinkti bylos duomenys turėtų leisti teismui prognozuoti, kad būdamas laisvėje asmuo ir vėl darys aukščiau minėtus nusikaltimus. LApT yra pažymėjęs, jog *„Vilniaus apygardos teismas BPK 122 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytą pagrindą nustatė nepagrįstai. <...> Nors nusikalstamos veikos, kurių padarymu R. S. yra kaltinamas, buvo gerai organizuotos, daromos sistemingai, jos patenka į BPK 122 straipsnio 4 dalyje numatytų nusikaltimų sąrašą, tačiau nurodytų aplinkybių nepakanka pripažinti, kad šiuo metu paleistas į laisvę kaltinamasis darys naujus nusikaltimus. Pažymėtina, kad suėmimas R. S. yra taikomas jau daugiau nei trejus metus. Jis neteistas. Jokių objektyvių duomenų apie jo realius ketinimus daryti naujas nusikalstamas veikas nėra, todėl darytina išvada, jog BPK 122 straipsnio 1 dalies 3 punkte*

²¹⁶ Goda, G., et. al., *supra note* 65, p. 301; Kalmthout, A. M.; Knapen, M. M.; Morgenstern, C., *supra note* 70, p. 414.

*numatytas suėmimo taikymo pagrindas buvo nustatytas nepagrįstai ir yra šalintinas iš skundžiamos Vilniaus apygardos teismo nutarties*²¹⁷.

Labiausiai probleminė suėmimo sankcionavimui minėtu pagrindu reikšminga aplinkybė yra asmens teistumas, kuris neigiamai charakterizuoja asmenį kaip linkusį daryti nusikalstamas veikas²¹⁸. Išnykęs asmens teistumas nebeturėtų asmeniui sukelti neigiamų padarinių skiriant ar pratęsiant suėmimą, tačiau praktikoje pasitaiko, kai vertinamas ir neišnykęs asmens teistumas²¹⁹. Tarp visų kitų aplinkybių kartais vertinamas ir baustumas administracine tvarka²²⁰. Manytina, kad ne bet koks teistumas, o juo labiau – ne baustumas administracine tvarka, yra reikšminga aplinkybė, galinti patvirtinti BPK 122 straipsnio 4 dalyje numatyto pagrindo buvimą. Sutiktina su A. Neveros pastaba, jog teismai kartais asmens teistumą vertina atsietai nuo BPK 122 straipsnio 4 dalyje numatytų nusikalstamų veikų, t. y. konstatuojamas tik pats teistumo faktas, tačiau nedetalizuojama, ar asmuo yra teistas būtent už BPK 122 straipsnio 4 dalyje numatytų nusikalstamų veikų padarymą²²¹. Autorės nuomone, asmuo praeityje turėtų būti teistas ne tik už BPK 122 straipsnio 4 dalyje numatytų nusikalstamų veikų padarymą. Praeityje padaryti nusikaltimai ir tie nusikaltimai, dėl kurių asmeniui pareikšti įtarimai, turėtų būti tapatūs ar vienarūšiai, pvz., asmuo praeityje buvo teistas už smurtinio pobūdžio veikas ir įtarimai tam asmeniui yra pareikšti dėl smurtinių nusikalstamų veikų padarymo ir pan. Tokią poziciją patvirtina ir kai kurios LApT nutartys²²².

Vis dėlto, tiek šio pagrindo, tiek ir teistumo aplinkybės vertinimas neturėtų būti formalus. Tam tikrais atvejais net ir nustačius suėmimo pagrindą, derėtų atidžiai apsvarstyti, ar suėmimas iš tiesų yra tinkamiausia kardomoji priemonė, siekiant BPK 119 straipsnyje numatytų tikslų. Tai ypatingai pasakytina kalbant apie atvejus, kada suėmimas taikomas nepilnamečiams ar jauno amžiaus asmenims.

Štai, pvz., kaltinamasis (*aut. past. pagal nutarties duomenis spręstina, jog jauno amžiaus asmuo*) kreipėsi skundu teismo prašydamas suėmimą pakeisti į vieną ar kelias švelnesnes kardomasias priemones. Nurodė, jog turi nuolatinę deklaruotą gyvenamąją vietą, gyvena su tėvais, anksčiau nusikalto dėl socialinio nebrandumo ir neigiamos draugų, su kuriais dabar nebendruoja, įtakos. Nedirba, nes neturi profesijos, visiškai atlygino padarytą neturtinę žalą, neturi ryšių

²¹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-58-396/2015; 2011 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-292/2011.

²¹⁸ Kauno apygardos teismo 2015 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-291-582/2015.

²¹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-91/2014; 2014 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-434/2014.

²²⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-128/2014; 2014 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-130/2014.

²²¹ Nevera, A., *supra note* 10, p. 52.

²²² Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-129/2014; Panevėžio apygardos teismo nutartis, *supra note* 214.

užsienyje, pripažino kaltę ir mano, kad kardomųjų priemonių paskirtis būtų įgyvendinta paskyrus jam vieną ar kelias švelnesnes kardomasias priemones, dėl ko jis galėtų tęsti mokslus gimnazijoje (12-je klasėje). Teismas nustatė, jog kaltinamasis, anksčiau du kartus teistas už šešių tyčinių nusikalstamų veikų padarymą, šioje byloje buvo įtariamas padaręs du tyčinius apysunkius nusikaltimus, neatlikęs ankstesniais nuosprendžiais paskirtos laisvės apribojimo bausmės. Tiek pareikšti kaltinimai šioje byloje, tiek ir ankstesni teistumai buvo susiję su nusikaltimais nuosavybei. Kauno apygardos teismas konstatavo, jog L. K. nėra linkęs kritiškai vertinti savo elgesio, sistemingai nusikalsta, atskleisdamas nusikalstamą gyvenimo būdą, ir nurodė, jog „<...> nurodytos aplinkybės dėl L. K. mokymosi ir tvirtų jo šeiminių ryšių, negali būti prioritetingos prieš viešąjį interesą bei veikų pobūdį ir sunkumą. Juo labiau, kad nusikaltimų, kuriais L. K. kaltinamas padarymo laikotarpiu, jis gyveno su tėvais ir buvo teismo nuosprendžiu įpareigotas būti namuose nuo 22 val. (atlikinėjo laisvės apribojimo bausmę). Tai, jog tėvai L. K. negali daryti realios įtakos kreipiant jo elgesį tinkama linkme rodo ir tai, jog vienas iš L. K. ankstesnėse byloje buvusių bendrininkų 2013 m. birželio 27 d. Kauno apylinkės teismo nuosprendžio nuteistas už nusikaltimą, padarytą L. K. (ir jo tėvų) gyvenamojoje vietoje.“²²³

Galėtume pateikti dar vieną teismų praktikos pavyzdį, kuris parodo, jog teismai panašias aplinkybes vertina gana skirtingai. Aukščiau cituotoje byloje teismas išaiškino, jog mokymasis ir tvirti šeiminiai ryšiai negali būti prioritetingi viešojo intereso bei veikų pobūdžio ir sunkumo atžvilgiu, tačiau kitoje byloje viešąjį interesą nusvėrė teigiama asmens charakteristika ir būtent šeiminiai ryšiai (aut. past. S. Č. dirbo, tačiau aukščiau minėtoje byloje L. K. mokėsi, todėl, manytina, ne darbo ir ne mokymosi ryšiai buvo lemiami).

„Kaltinamajam inkriminuojamos nusikalstamos veikos buvo galimai daromos pakankamai ilgą laikotarpį, sistemingai, buvo gerai parengtos, kruopščiai suplanuotos, slepiamos, apėmė kelių valstybių teritorijas, susijusios su nelegaliai gaunamomis pajamomis. Tačiau teismas neįvertino, kad S. Č. neteistas, turi šeimą, iki sulaikymo dirbo UAB „(duomenys neskelbtini)“ projektų vadovu, šios įmonės charakterizuojamas teigiamai. Iš teismo posėdžio metu pateiktos Lukiškių tardymo izoliatoriaus – kalėjimo socialinės rehabilitacijos skyriaus būrio viršininko A. K. 2013 m. liepos 4 d. charakteristikos Nr. 52-122 matyti, kad suėmime esančio S. Č. elgesys vertinamas gerai. Asmuo nelinkęs pažeidinėti vidaus tvarkos taisyklių, su toje pačioje kameroje esančiais suimtaisiais draugiškas, vengia konfliktinių situacijų, su administracijos atstovais mandagus ir taktiškas, į socialinės rehabilitacijos poveikio priemones reaguoja teigiamai.

²²³ Kauno apygardos teismo 2015 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-227-593/2015.

*Dėl aukščiau paminėtų aplinkybių teismas daro išvadą, kad BPK 122 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytą suėmimo termino pratęsimo pagrindą apygardos teismas nustatė nepagrįstai“.*²²⁴

Minėti pavyzdžiai leidžia daryti išvadą, jog teismai turi galimybes plačiai vertinti įvairias aplinkybes, reikšmingas suėmimo skyrimui. Teigiama charakteristika ir nuoširdus noras toliau tęsti mokslus, turėtų būti svarbios aplinkybės nesankcionuoti suėmimo ar netęsti šios priemonės ilgo taikymo nepilnamečiams ir jauno amžiaus asmenims, kurie iš kitų asmenų išsiskiria tuo, jog jų asmenybė nėra iki galo susiformavusi, o socialinė ir psichofizinė branda yra nevisiška. BPK nenumato jokių apibojimų dėl kardomosios priemonės suėmimo skyrimo nepilnamečiams, išskyrus maksimalią jo trukmę – 12 mėnesių (BPK 127 straipsnio 2 dalis), tačiau trumpesni BPK nustatyti suėmimo terminai suponuoja išvadą, jog nepilnamečių atvejais, suėmimas turėtų būti taikomas kiek įmanoma trumpiau. Vis dėlto baudžiamojo proceso mokslininkai atkreipia dėmesį, jog „Tarptautiniai teisės aktai skatina vengti visų asmenų sulaikymo ir suėmimo, tačiau šių priemonių nepilnamečiams taikymas turi būti išimtinis“²²⁵.

Pažymėtina, kad jaunas asmens amžius kaip reikšminga aplinkybė vertinamas LAT praktikoje net ir rezonansinėse, labai sunkių nusikalstamų veikų padarymo bylose, kuomet nusikalte asmenys teismo pripažįstami itin ciniškais ir žiauriai²²⁶.

Tęsiant teistumo, kaip suėmimo skyrimui pagal BPK 122 straipsnio 1 dalies 3 punktą reikšmingos aplinkybes analizę, pastebėtina, jog pasitaiko atvejų, kai teismai anksčiau buvusį teistumą (nedetalizuodami už kokias nusikalstamas veikas) kartu su griežtos bausmės grėsme vertina kaip pakankamas aplinkybes suėmimui skirti (BPK 122 straipsnio 1 dalies 1, 3 punktai)²²⁷. Vis dėlto, jei vadovautumėmės aukščiau išdėstyta pozicija, kad sankcionuojant suėmimą turėtų būti vertinamas tik teistumas tik už tapačias ar vienarūšes nusikalstamas veikas, už kurių padarymą asmuo yra įtariamas ar kaltinamas, teismui nepateikus informacijos apie asmens teistumą, suėmimo pagrindas tokiu atveju būtų grindžiamas iš esmės tik bausmės griežtumu. Jau minėta, jog vien tik pastaroji aplinkybė neturėtų sudaryti pagrindo skirti suėmimą.

Suėmimas šiuo pagrindu taip pat gali būti skiriamas, jei yra duomenų, kad būdamas laisvėje asmuo, įtariamas grasinimu ar pasikėsiniu padaryti nusikaltimą, gali tą nusikaltimą padaryti (BPK 122 straipsnio 4 dalis). Vėlgi, asmens ketinimai dėl nusikalstamos veikos padarymo turi būti realūs ir pagrįsti byloje esančiais duomenimis. Štai, pvz., Panevėžio apygardos teismo byloje L. G. buvo sankcionuotas suėmimas BPK 122 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytu

²²⁴ Lietuvos Apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. rugpjūčio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-328/2013.

²²⁵ Ažubalytė, R.; Ancelis, P.; Burda, R. „Teisinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais“, Vilnius, 2005 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-01]. <http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Rysiu_su_visuomene_sk/visokie/Teisines_rekomendacijos.pdf>.

²²⁶ Lietuvos aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-8-696/2015.

²²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, *supra note 69*.

pagrindu. Teismas nustatė, jog „<...>suimtas L. G. P. rajono apylinkės teismo 2013-06-25 baudžiamuoju įsakymu buvo teistas pagal BK 145 straipsnio 1 dalį arešto bausme, o to paties teismo 2014-06-22 nuosprendžiu buvo teistas pagal BK 140 straipsnio 1 dalį, 145 straipsnio 1 dalį laisvės atėmimo bausme (bausmę atliko – 2014-10-24). Paminėtos nusikalstamos veikos įvykdytos prieš tą patį asmenį – nukentėjusiąją šioje byloje V. S. Šie teistumai nėra išnykę. L. G., būdamas anksčiau teistas už paminėtas veikas žmogaus sveikatai ir gyvybei, vėl yra kaltinamas grasinimu nužudyti žmogų ir veiką, kurios padarymu yra kaltinamas šioje baudžiamajoje byloje, galimai įvykdė net nepraėjus vienam mėnesiui po laisvės atėmimo bausmės atlikimo už ankstesnį nusikaltimą. Apylinkės teismas pagrįstai nustatė nurodytą pagrindą, nes šiuo pagrindu asmeniui suėmimas gali būti taikomas ir tuo atveju, kai pasikėsiniu ar grasinimu padaryti nusikaltimą kaltinamas asmuo, būdamas laisvas, gali įvykdyti tą nusikaltimą, kurį jau anksčiau norėjo ar grasino padaryti“.²²⁸

Apibendrinant pasakytina, jog nusikalstamų veikų užkardymo kaip suėmimo pagrindo nustatymui konstatuoti byloje būtina turėti duomenų, pagrindžiančių realius asmens ketinimus daryti BPK 122 straipsnio 4 dalyje numatytas nusikalstamas veikas. Įtarimai pagal BPK 122 straipsnio 4 dalį patys savaime neturėtų pateisinti suėmimo sankcionavimo šiuo pagrindu. Sankcionuojant suėmimą BPK 122 straipsnio 1 dalies 3 punkto pagrindu turėtų būti vertinamas teistumas tik už padarytas BPK 122 straipsnio 4 dalyje numatytas, tapačias ar vienarūšes nusikalstamas veikas, už kurių padarymą asmuo yra įtariamas ar kaltinamas.

Baigiant analizuoti suėmimo nuostatų taikymo teismų praktikoje probleminius aspektus, galima teigti, jog šios kardomosios priemonės skyrimo pagrindai, numatyti BPK 122 straipsnio 1 dalyje, neturėtų būti taikomi formaliai, t. y. vien tik byloje nustačius BPK 122 straipsnio 2-4 dalyje įtvirtintas aplinkybes. Reikšmingų neutralių (pvz., socialinių ryšių Lietuvoje neturėjimas užsieniečių asmenų suėmimo atvejais, nedidelis uždarbis, artimųjų asmenų buvimas užsienyje ir t. t.) ar neigiamai asmenį charakterizuojančių (pvz., teistumo, piktnaudžiavimo alkoholiu ir kt.) aplinkybių nustatymas savaime nebūtinai reiškia asmens ketinimą trukdyti procesui, bėgant nuo teisėsaugos, darant naujas nusikalstamas veikas ir pan. Taikant bet kurį pagrindą byloje turėtų būti užfiksuoti duomenys, rodantys realius asmens ketinimus trukdyti vykstančiam baudžiamajam procesui, priešingu atveju - rizikuojama skirti suėmimą nesant realios būtinybės. Perteklinio suėmimo praktikavimui turi įtakos kai kurių reikšmingų aplinkybių, t. y. šeimos, bedarbystės, griežtos bausmės grėsmės, teistumo ir kt. aplinkybių, pervertinimas.

Trukdymo procesui kaip suėmimo pagrindo taikymas tiesiogiai susijęs su proceso eiga, t. y. nusikalstamos veikos tyrimo pradžia ir vėlesniu etapu. Šiuo pagrindu ilgos trukmės suėmimas

²²⁸ Panevėžio apygardos teismo 2015 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 1S-58-581/2015.

neturėtų būti praktikuojamas, kadangi atlikus būtinus ikiteisminio tyrimo veiksmus, apklausus liudytojus ir kt. proceso dalyvius, užfiksavus bylai reikšmingus dokumentus ir daiktus BPK nustatyta tvarka, tikimybė, kad asmuo trukdys procesui yra minimali.

Autorės nuomone, vertinant tai, ar asmenis sieja tvirti socialiniai ryšiai, turėtų būti akcentuojamas santykių turinys, t. y. santykių glaudumas, emocinis prierašumas, o ne forma, t. y. santykių įforminimas santuoka ar santuokos sudarymo vieta ir pan. Atsižvelgtina ir į tai, jog tam tikros asmenų grupės pagal šiuo metu Lietuvoje galiojančius teisės aktus neturi galimybės santykių įforminti nei santuoka, nei partneryste. Socialinių ryšių nustatymui nedarbo atvejais turėtų būti vertinama asmenų iniciatyva ieškoti darbo ir dalyvauti su tuo susijusiose programose. Nedidelės pagal teismo įvertinimą asmens pajamos gautos bet kokia teisėta forma, pvz., darbo užmokesčio ar kita teisėta forma, neturėtų tapti asmens pragyvenimo iš nelegalių pajamų prezumpcija, kadangi skurdus gyvenimas nėra lygus nusikalstamam gyvenimui. Pritartina teismo praktikai, kurioje nusikalstamos veikos sunkumas ir giežtos laisvės atėmimo bausmės grėsmė nėra absoliuti sąlyga suėmimui skirti. Kadangi kardamosios priemonės sankcionavimo klausimai yra sprendžiami konkrečioje byloje, ikiteisminio tyrimo pradėjimas kitose bylose neturėtų būti vertinamas kaip reikšminga aplinkybė. Sankcionuojant suėmimą BPK 122 straipsnio 1 dalies 3 punkto pagrindu turėtų būti vertinamas teistumas tik už padarytas BPK 122 straipsnio 4 dalyje numatytas, tapačias ar vienarūšes nusikalstamas veikas, už kurių padarymą asmuo yra įtariamas ar kaltinamas.

IŠVADOS

Igyvendinus šio magistro baigiamojo darbo uždavinius, galima formuluoti šias išvadas:

1. Konstitucinis suėmimo modelis yra suėmimo reglamentavimo ir taikymo, kuriuo pasiekiami procesiniai tikslai ir užtikrinama maksimali žmogaus teisių ir laisvių apsauga, etalonas. Jis apima konstitucinius ir baudžiamojo proceso principus, reikšmingus suėmimo skyrimui, termino pratęsimui, naikinimui. Suėmimo taikymas yra konstituciškai pagrįstas atlikus duomenų, reikšmingų pagrįstam manymui, kad asmuo galimai padarė nusikalstamą veiką, preliminarų vertinimą ir įrodžius švelnesnių kardomųjų priemonių taikymo neefektyvumą.

2. Teisės taikymas, teikiantis išankstinį pirmumą viešajam interesui asmens teisės į laisvę atžvilgiu bei formuojantis privalomo suėmimo taikymo praktiką, neatitinka konstitucinio suėmimo modelio. Viešasis interesas suimti asmenį teismų praktikoje turėtų būti suprantamas siauriau nei siekis atskleisti nusikalstamą veiką. Jis galėtų būti motyvuojamas BPK 122 straipsnio 7 dalyje numatytos sąlygos pagrindu kaip atsakymas, kodėl suimtojo (ar jo gynėjo) skunde nurodytų alternatyvių suėmimui kardomųjų priemonių taikymas atitinkamu atveju yra neefektyvus.

3. Siekiant iki galo užtikrinti asmens teisę kreiptis į teismą, BPK galėtų būti numatyta suimtojo ar jo gynėjo teisė bet kuriuo proceso metu ginčyti suėmimo taikymo teisėtumą ir pagrįstumą. BPK 63 straipsnyje numatyta bendra apskundimo tvarka sudaro galimybes suimtajam ar jo gynėjui apskųsti prokuroro nutarimą atsisakyti suėmimą keisti švelnesne kardomąja priemone vieną kartą ikiteisminio tyrimo teisėjui, todėl BPK papildyti specialia tokią teisę numatančia nuostata, nėra poreikio.

4. Teisę būti paleistam baudžiamojo proceso metu būtų galima efektyviau užtikrinti BPK įtvirtinant aukštesniojo teismo teisę keisti suėmimą švelnesne kardomąja priemone ar sušvelninti šios priemonės taikymo sąlygas ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo metu.

5. Nepamatuotos trukmės suėmimo taikymo atvejų būtų galima išvengti BPK įtvirtinant teismo pareigą reguliariais, trumpais intervalais teismo nagrinėjimo metu peržiūrėti suėmimo pagrindus, taip pat numatant nuostatą, proporcingai gresiančios laisvės atėmimo bausmės sankcijos dydžiui ribojančią maksimalią suėmimo trukmę baudžiamojo proceso metu.

6. Suėmimo skyrimui reikšmingos aplinkybės teismų praktikoje neturėtų būti pervertinamos. Šių aplinkybių nustatymas byloje savaime neturėtų lemti bet kurio iš suėmimo pagrindų konstatavimo, jei byloje nėra duomenų, patvirtinančių realius asmens ketinimus trukdyti vykstančiam baudžiamajam procesui.

PASIŪLYMŲ DĖL BPK 130 IR 131 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO IR PAPILDYMO NAUJOMIS DALIMIS PROJEKTO LYGINAMASIS VARIANTAS

Magistro baigiamajame darbe pateiktos išvados, kurios patvirtino tyrime iškeltą hipotezę, leidžia formuluoti ir siūlyti svarbiausius atitinkamų BPK nuostatų papildymų projektus:

1 straipsnis. 130 straipsnio pakeitimas

Siūlytina pakeisti 130 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Suimtas arba jo gynėjas turi teisę aukštesniajam teismui paduoti skundą dėl suėmimo paskyrimo ar pakeitimo švelnesne kardomąja priemone bei dėl ~~šios kardomosios priemonės~~ **suėmimo** termino pratęsimo. Skundą dėl suėmimo paskyrimo **ar pakeitimo švelnesne kardomąja priemone** ar ~~šios kardomosios priemonės~~ **bei dėl suėmimo** termino pratęsimo galima paduoti per dvidešimt dienų nuo atitinkamos nutarties priėmimo. Skundas paduodamas per suėmimą paskyrusį ar jo terminą pratęsusį teismą, o šis privalo nedelsdamas perduoti skundą aukštesniajam teismui. Aukštesniojo teismo teisėjas privalo išnagrinėti skundą ne vėliau kaip per septynias dienas nuo jo gavimo dienos. Skundui dėl suėmimo paskyrimo nagrinėti rengiamas posėdis; į jį šaukiami suimtas ir gynėjas ar vien tik gynėjas. Prokuroro dalyvavimas tokiaime posėdyje būtinas. Prokuroras turi pateikti aukštesniajam teismui skundui nagrinėti reikalingą ikiteisminio tyrimo medžiagą. Jei skundas paduotas nagrinėjant bylą teisme, teismas, kurio nutartis apskūsta, privalo aukštesniajam teismui perduoti skundui nagrinėti reikalingą bylos medžiagą.“

Siūlytina papildyti BPK 130 straipsnį nauja – 2 – dalimi:

„2. Išnagrinėjęs skundą, aukštesnysis teismas priima vieną iš šių nutarčių:

- 1) atmesti skundą ir palikti galioti teismo nutartį;
- 2) panaikinti teismo nutartį;
- 3) pakeisti teismo nutartį.“

2. Buvusias 130 straipsnio 2 ir 3 dalis laikyti atitinkamai 3 ir 4 dalimis.

3. Siūlytina papildyti BPK 130 straipsnį naujomis – 5 ir 6 - dalimis:

„5. Suimtas arba jo gynėjas turi teisę prašyti teismo panaikinti suėmimą ar pakeisti jį švelnesne kardomąja priemone. Prašymas gali paduodamas teismui, sankcionavusiam šios priemonės taikymą, jeigu įtariamasis (kaltinamasis) pasinaudojo BPK 130 straipsnio 1 dalyje numatyta apskundimo teise arba šia teise, suėjus terminui, pasinaudoti yra nebegalima ir jeigu nuo paskutinio tokio prašymo nagrinėjimo yra praėję ne mažiau nei 30 dienų, jei toks prašymas buvo paduotas.

6. Teismas išnagrinėja skundą per septynias dienas nuo bylos gavimo dienos, tačiau ne vėliau nei per dešimt dienų nuo skundo gavimo dienos. Skundui dėl suėmimo paskyrimo nagrinėti rengiamas posėdis; į jį šaukiami suimtas ir gynėjas ar vien tik gynėjas. Prokuroro

dalyvavimas tokiame posėdyje būtinas. Prokuroras turi pateikti aukštesniajam teismui skundai nagrinėti reikalingą ikiteisminio tyrimo medžiagą. Suimtasis ar jo gynėjas ir prokuroras nutartį gali apskųsti aukštesniajam teismui per dvidešimt dienų nuo nutarties priėmimo. Aukštesniojo teismo nutartis yra galutinė ir neskundžiama.“

2 straipsnis. 131 straipsnio pakeitimas

Siūlytina papildyti BPK 131 straipsnį nauja – 2 – dalimi:

„2. Išnagrinėjęs skundą, aukštesnysis teismas priima vieną iš šių nutarčių:

- 1) atmesti skundą ir palikti galioti teismo nutartį;**
- 2) panaikinti teismo nutartį;**
- 3) pakeisti teismo nutartį.“**

2. Buvusias 131 straipsnio 2, 3 ir 4 dalis laikyti atitinkamai 3, 4 ir 5 dalimis.

Magistro baigiamajame darbe atlikta naujausios teismų praktikos analizė parodė, jog pasitaiko gana nepamatuotai ilgos trukmės suėmimo taikymo atvejų. Atsižvelgiant į tai, siūlytina svarstyti BPK papildymo nuostatomis, kurios proporcinga dalimi (pvz., dviem trečdaliais ar pan.), skaičiuojant ją nuo gresiančios laisvės atėmimo bausmės sankcijos maksimalaus dydžio už sunkiausią inkriminuojamą nusikaltimą, ribotų suėmimo trukmę ikiteisminio tyrimo ir pirmosios instancijos teismo nagrinėjimo metu, poreikį.

Maksimali suėmimo trukmė pagal šiuo metu galiojančio BPK 127 straipsnio 2 ir 9 dalis yra numatyta tik ikiteisminio tyrimo stadijoje, tačiau nėra ribojama jokiais terminais prokurorui perdavus bylą į teismą. Atsižvelgiant į tai, siūlytina svarstyti BPK papildymo nuostatomis, kurios teismo nagrinėjimo metu įpareigotų teismą trumpais, reguliariais intervalais peržiūrėti suėmimo pagrindus bei sąlygas ir įvertinti tolesnio šios priemonės taikymo būtinybę, poreikį.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 71, 75, 120, 121, 126, 132, 139, 179, 183, 218, 219, 233, 236, 261, 273, 279, 285, 286, 317, 319, 426, 427, 428, 429, 432 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 131-1, 430-1 straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 75-3769.
5. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo. *Teisės aktų registras*. 2014, Nr. 2014-17299.
6. Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 81-3172.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 10, 22-2, 29, 64-3, 78-1, 95, 96, 97, 99, 101-1, 104, 105, 106, 107, 112, 137, 160, 212, 239 ir 455 straipsnių pakeitimo ir papildymo 22-3 - 22-5, 104-1 - 104-4, 109-1 - 109-3 straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 53-1248.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 71, 75, 82, 120, 121, 126, 132, 139, 167, 179, 183, 218, 219, 233, 236, 261, 273, 279, 285, 286, 317, 319, 407, 426, 427, 428, 429, 432 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 91, 1311, 4301 straipsniais įstatymo projekto ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 641 straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-10]. <<http://www.infolex.lt/ta/272745>>.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika:

9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 9-199.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-3004.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 15-402.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 39-1105.

13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo 19 straipsnio 8 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. balandžio 10 d. nutarimu Nr. 436 „Dėl ginklų ir šaudmenų apyvartą reglamentuojančių taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų Medžioklinių ginklų apyvartos taisyklių 14.9 ir 57.2 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 33 – 1108.

14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 29-1196.

15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. ix-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija). *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 81-2903.

16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 1-7.

17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. balandžio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 168 straipsnio 4 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 42-1985.

20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 118-5564.

Tarptautiniai teisės aktai:

21. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 156-7390.
22. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3288.

Užsienio valstybių teisės aktai:

23. Latvijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Latvijas vēstnesis*. 2005, Nr. 74 (3232), [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-16] <<http://likumi.lv/doc.php?id=107820>>.
24. Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Dziennik Ustaw*. 1997, Nr. 89, [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-16] <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970890555>>.
25. Portugalijos Respublikos Konstitucija. 1974 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-03-18] <<http://www.parlamento.pt/Legislacao/Paginas/ConstituicaoRepublicaPortuguesa.aspx>>.
26. Rumunijos Respublikos Konstitucija. *The Official Gazette of Romania*, 1991, Nr. 758, [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-16] <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act2_2&par1=1>.
27. Rumunijos baudžiamojo proceso kodeksas. *Monitorul Oficial*, 2010, Nr. 486 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-04] <<http://legeaz.net/noul-cod-procedura-penala-ncpp/>>.
28. Slovėnijos Respublikos Konstitucija. *Official Gazette RS*, 1991, Nr. 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04, 68/06, 47/13, [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-16] <<http://www.us-rs.si/en/about-the-court/legal-basis/>>.
29. Slovėnijos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymas. *Uradni list RS*, Nr. 32/2012, 2012 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-09-11]. <<http://www.uradni-list.si/1/content?id=108445>>.
30. Suomijos Respublikos prievartos priemonių aktas. 1987, [interaktyvus]. [2014-09-11]. <https://www.imolin.org/doc/amlid/Finland/Finland_Coercive_Measures_Act_1987.pdf>.
31. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Federal Law Gazette*, 1987, Nr. Part I p. 1074, 1319, [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-16] <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html>.

Lietuvos teismų praktika:

32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 50 „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą. Teismų praktika, Nr. 22, p. 311-318.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-115/2014.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-298/2014.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2014.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-8-696/2015.

37. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-292/2011.
38. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. liepos 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-310/2013.
39. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. liepos 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-317/2013.
40. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. liepos 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-325/2013.
41. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. rugpjūčio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-328/2013.
42. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-392/2013.
43. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-443/2013.
44. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. kovo 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-86/2014.
45. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-91/2014.
46. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-129/2014.
47. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-130/2014.
48. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-170/2014.
49. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-201/2014.
50. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-242/2014.
51. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-243/2014.
52. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-277/2014.
53. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. liepos 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-287/2014.
54. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-354/2014.
55. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. rugsėjo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-356/2014.
56. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-395/2014.

57. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-434/2014.
58. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-400/2014.
59. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2-483/2015.
60. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1-449/2015.
61. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-7-177/2015.
62. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-10-148/2015.
63. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-19-177/2015.
64. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-20-398/2015.
65. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-22-518/2015.
66. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-21-398/2015.
67. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-24-398/2015.
68. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-44-449/2015.
69. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 17 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1S-45-148/2015.
70. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-53-148/2015.
71. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-58-396/2015.
72. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-61-307/2015,
73. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-59-148/2015.
74. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-70-398/2015.
75. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-185-172/2015.
76. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-209-172/2015.

77. Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-256-172/2015.
78. Vilniaus apygardos teismo 2010 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1K-204-318/2010.
79. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2010 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Its-86-497/2010.
80. Kauno apygardos teismo 2014 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1961-290/2014.
81. Kauno apygardos teismo 2014 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2057-319/2014.
82. Kauno apygardos teismo 2014 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-2079-634/2014.
83. Kauno apygardos teismo 2015 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-401-785/2014.
84. Kauno apygardos teismo 2015 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-203-785/2015.
85. Kauno apygardos teismo 2015 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-227-593/2015.
86. Kauno apygardos teismo 2015 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-241-317/2015.
87. Kauno apygardos teismo 2015 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-291-582/2015.
88. Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-90-557/2015.
89. Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-92-360/2015.
90. Panevėžio apygardos teismo 2014 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-898-366/2014.
91. Panevėžio apygardos teismo 2014 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-911-185/2014.
92. Panevėžio apygardos teismo 2014 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-898-366/2014.
93. Panevėžio apygardos teismo 2014 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-922-491/2014.
94. Panevėžio apygardos teismo 2014 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-928-511/2014.
95. Panevėžio apygardos teismo 2014 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1006-185/2014.
96. Panevėžio apygardos teismo 2015 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-26-491/2015.

97. Panevėžio apygardos teismo 2015 m. sausio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-39-581/2015.

98. Panevėžio apygardos teismo 2015 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-40-134/2015.

99. Panevėžio apygardos teismo 2015 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-62-491/2015.

100. Panevėžio apygardos teismo 2015 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-58-581/2015.

101. Panevėžio apygardos teismo 2015 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-95-491/2015.

102. Panevėžio apygardos teismo 2015 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-111-134/2015.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

103. *Bolech v. Switzerland*, no. 30138/12, ECtHR 2013.

104. *Estrikh v. Latvia*, no. 73819/01, ECtHR 2007 - III.

105. *Idalov v. Russia* [GC], no. 5826/03, ECHR 2012.

106. *Jablonski v. Poland*, no. 33492/96, ECHR, 2000-IV.

107. *Letellier v. France*, no. 12369/86, ECtHR 1991.

108. *McKay v. the United Kingdom* [GC], no. 543/03, ECtHR 2006.

109. *Zandbergs v. Latvia*, no. 71092/01, ECtHR 2011-III.

110. *Assenov and Others v. Bulgaria*, no. 90/1997/874/1086 ECtHR 1998.

Mokslinė ir kita specialioji literatūra:

111. Abramavičius, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2009, 3(117): 21-40.

112. Ancelis, P., Mykolo Romerio universitetas. *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Vilnius: Saulelė, 2007.

113. Ancelis, P. *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

114. Barak, A. Teisėjo vaidmuo demokratinėje valstybėje. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*. 2006, Nr. 1, p. 291-305.

115. Baublys, L., Beinoravičius, D., et al. *Teisės teorijos įvadas. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Liber amicorum prof. dr. E. Jarašiūnui – 60*. Vilnius: Leidykla MES, 2012.

116. Bikelis, S.; Gutauskas, A., et al. *Suėmimo skyrimo ir taikymo pagrindumas Lietuvoje*. Vilnius: Teisės Institutas, 2009.

117. Fedosiuk, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*. 2012, 19(2), p. 715-738.

118. Feest, J. Pre-trial detention in Germany: factual reduction and legal confusion. Van Kempen, P. H. P. H. M. C. *Pre-trial detention: Human rights, criminal procedural law and penitentiary law, comparative law*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2012.

119. Guera Perez, C.; Ripoles, J. L. D. Pre-trial detention in Spain: criminological notes on law and practice. Van Kempen, P. H. P. H. M. C. *Pre-trial detention: Human rights, criminal procedural law and penitentiary law, comparative law*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2012.
120. Gialuz, M.; Spagnolo, P. Reasonable length of pre-trial detention: rigid or flexible time limits? A study on Italy from a European perspective. *European criminal law review*. 2013, 3(2): 220-231.
121. Goda, G. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
122. Goda, G. *Kardomasis kalinimas ir žmogaus teisių apsauga (lyginamoji teisinė analizė)*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (S 01). Vilnius: Vilniaus universitetas, 1995.
123. Goda G., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
124. Jarašiūnas, E. Konstitucinė kontrolė: keletas minčių apie žmogaus teisių apsaugos matmenį. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos konstitucinio Teismo biuletenis*. 2009, Nr. 4(16): 162-191.
125. Jurka, R.; Ažubalytė, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
126. Jurka, R. Kardomųjų priemonių skyrimo klaidos. *Teisės žinios (žurnalo „Justitia“ priedas)*. 2006, 4(17): 17-19.
127. Jurka, R. Kokių problemų kyla dėl kardamosios priemonės (suėmimo) apskundimo. *Policija*. 2007, 2(66-404): 12.
128. Jurka, R. *Liudytojo procesinių interesų apsauga baudžiamajame procese: problemos ir perspektyvos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (S 01). Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2008.
129. Jurka, R.; Gušauskienė, M. Suėmimo atitikties *ultimum remedium* principui diskusiniai klausimai. *Teisės problemos*. 2009, 2(64): 62-79.
130. Kalmthout, A. M.; Knapen, M. M.; Morgenstern, C. *Pre-trial detention in the European Union*. The Netherlands: Wolf Legal Publishers, 2009.
131. Kuconis, P. Konstituciniai apskundimo ikiteisminio tyrimo metu pagrindai. Prapiestis, J., Švedas, G., et al. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2014.
132. Lideika, R. Problema – suėmimo taikymo pagrindumas. *Lietuvos advokatūra*, 2009.
133. Losis, E. *Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (S 01). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
134. Losis, E. Prievartos priemonių raidos tendencijos baudžiamajame procese. Prapiestis, J.; Švedas, G., et al. *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, 2014.
135. Mellett, M. Pre-trial detention in Ireland. Van Kempen, P. H. P. H. M. C. *Pre-trial detention: Human rights, criminal procedural law and penitentiary law, comparative law*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2012.

136. Michailovič, I. *Viktimologijos raida ir perspektyvos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
137. De Miranda Pereira, L. Pre-trial detention in Portugal. Van Kempen, P. H. P. H. M. C. *Pre-trial detention: Human rights, criminal procedural law and penitentiary law, comparative law*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2012.
138. Morgenstern, C. Book review: Pre-trial detention worldwide. Piet Hein van Kempen (ed.), *Pre-trial detention. Human rights, criminal procedural law and penitentiary law, comparative law – Détention avant jugement. Droits de l’homme, droit de la procédures pénale et droit penitentiaire, droit comparé*. Cambridge, Antwerp, Portland: Intersentia, 2012. *Crime Law Soc Change*. 2013, (60): 343-348.
139. Morgenstern, C. Pre-trial/remand detention in Europe: facts and figures and the need for common minimum standards. *ERA Forum*. 2009, (9): 527-542.
140. Merkevičius, R. *Nemo tenetur se ipsum accusare* principo turinys reformuotame baudžiamajame procese. *Teisė*. 2006, (60): 50-67.
141. Nevera, A. Imposition and extension of detention: standards of the European Court of Human Rights and Lithuania’s practice. *Administratīvā un Kriminālā Justīcija*. 2013, 3(64): 48-58.
142. Panomariovas, A.; Ramanauskas, R. Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė. *Jurisprudencija*. 2005, 75(67): 50-57.
143. Rentzmann, W. Pre-trial detention in Denmark. Van Kempen, P. H. P. H. M. C. *Pre-trial detention: Human rights, criminal procedural law and penitentiary law, comparative law*. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2012.
144. Sabau, G. V. The right to a trial within a reasonable time: a general guarantee of the right to a penal equity trial. *AGORA International Journal of Juridical Sciences*. 2013, (4): 201-205.
145. Voyatzis, P. Alternative measures to detention in the European Court of Human Rights’ case law. *European criminal law review*. 2014, 4(2): 169-178.

Kiti šaltiniai:

146. Ažubalytė, R.; Ancelis, P.; Burda, R. „Teisinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais“, Vilnius, 2005 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-04-01]. <http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/Rysiu_su_visuomene_sk/visokie/Teisines_rekomendacijos.pdf>.
147. Beliūnienė, L., *et al.* Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008-2013 m. problemos: teisinis tyrimas [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014 [žiūrėta 2015-01-11] <<http://www.teise.org/data/zmogaus-teises.-galutinis-2014-10-08.pdf>>.
148. Council of Europe Annual Penal Statistics. Annual reports [interaktyvus]. Strasbourg, 2008-2013. [žiūrėta 2015-02-17] <<http://www3.unil.ch/wpmu/space/space-i/annual-reports/>>.
149. Council of Europe Annual Penal Statistics. Prison Stock on 01 Jan. 2013 & 2014 2013-2014. [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-01-12]. <<http://www3.unil.ch/wpmu/space/space-i/prison-stock-2013-2014>>.

150. Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme 2014 m. veiklos ataskaita [interaktyvus]. Vilnius, 2015 [žiūrėta 2015-03-13]. <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Vyriausybes_atstovo_EZTT_Ataskaita_uz_2014.pdf>.

151. Žmogaus teisių stebėjimo instituto 2013 m. tyrimo „Suėmimas: policijos, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo teisėjų požiūris“ ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-11-20]. <http://www.hrmi.lt/uploaded/Documents/Suemimas%20-%20praktiku%20poziuris_LT_Galutinis.pdf>.

Internetinės svetainės:

152. Portalo „Slaptai.lt“ informacija. Ne visuomet pagrįstai taikomos griežčiausios kardomosios priemonės. „Slaptai.lt“ [interaktyvus]. Vilnius, 2012-03-25 [žiūrėta 2015-02-17]. <<http://slaptai.lt/index.php/gyvenimo-skandalai/132-advokatu-tribuna/6742-profesorius-dr-raimundas-jurka-lietuvoje-ne-visuomet-pagristai-taikomos-griezciausios-kardomiosios-priemones.html>>.

ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA

Mūsų darbo tikslas buvo apibendrinant Lietuvos ir kt. ES valstybių mokslo, EŽTT ir Lietuvos Respublikos teismų patirtį, kompleksiskai išnagrinėti suėmimo reglamentavimo ir taikymo teismų praktikoje silpnąsias vietas bei trūkumus, sudarančius sąlygas perteklinio suėmimo praktikavimui bei išsiaiškinti galimus sprendimus. Suėmimas yra griežčiausia ir išimtinė (*ultima ratio*) priemonė, kuri turėtų būti taikoma tada, kai švelnesnės priemonės yra neveiksmingos.

Darbe buvo nustatyta, jog suėmimo reglamentavimas, kuris nesuteikia teisės suimtam asmeniui bet kada baudžiamojo proceso metu ginčyti suėmimo taikymo pagrįstumą, ne iki galo užtikrina asmens teisę gynybą. Nustatyta, jog teisė būti paleistam baudžiamojo proceso metu būtų efektyviau užtikrinta, jei BPK numatytų galimybę aukštesniajam teismui suėmimą pakeisti švelnesne kardomąja priemone ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo metu bei teismo pareigą teismo nagrinėjimo metu reguliariais, trumpais intervalais peržiūrėti suėmimo taikymo būtinybę. Nepamatuotos trukmės suėmimo atvejų padėtų išvengti nuostata, kuri proporcingai gresiančios laisvės atėmimo bausmės sankcijos dydžiui ribotų maksimalią suėmimo trukmę. Atlikta teismų praktikos analizė parodė, jog perteklinio suėmimo taikymui turi įtakos formalus suėmimo skyrimui reikšmingų aplinkybių vertinimas.

Reikšminiai žodžiai: *suėmimas, kardomoji priemonė, ultima ratio, reglamentavimas, taikymas.*

ABSTRACT IN ENGLISH

The aim of the Master's thesis was to examine, by taking an integrated approach and generalising the scientific experience of Lithuania and other Member States of the EU and the case-law of the European Court of Human Rights and the courts of the Republic of Lithuania, the vulnerabilities and weaknesses of the regulation and application of detention in the case-law leading to excessive application of detention, and to identify possible solutions. Detention is the harshest and exclusive (*ultima ratio*) measure, which should be applied only in cases where less restrictive measures are considered ineffective.

It was found out that the regulation of detention, which does not grant the right to the accused to challenge the legality and validity of application of detention at any time during the criminal proceedings, does not fully ensure the protection of the rights of an individual. It was identified that the right to be released during the criminal proceedings would be better ensured, if the Code of Criminal Procedure provided the possibility for the High Court to replace detention by a less restrictive measure of suppression during pre-trial investigation or the criminal proceedings as well as the court's obligation to reconsider the necessity for the application of detention at short and regular intervals during the criminal proceedings. A provision that would limit the maximum duration of detention in proportion to the magnitude of imprisonment sanction could prevent cases where detention is of indeterminate duration. The analysis of the case-law has revealed that the excessive application of detention is influenced by formal assessment of circumstances that are significant for the application of detention.

Keywords: *detention, measure of suppression, ultima ratio, regulation, application.*

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Suėmimo skyrimo ir taikymo problemos ir jų sprendimai: geroji Europos Sąjungos valstybių praktika

Suėmimas yra griežčiausia kardomoji priemonė procesinių prievartos priemonių sistemoje. Ji labiausiai varžo asmens teises ir laisves, todėl ši *ultima ratio* priemonė turėtų būti taikoma tik tada, kai švelnesnių kardomųjų priemonių taikymas yra neefektyvus. Perteklinis suėmimo taikymas varžo asmens teises ir laisves labiau nei būtina, todėl neturėtų būti toleruojamas.

Magistro baigiamojo darbo tikslas buvo apibendrinant Lietuvos ir kt. ES valstybių mokslo, EŽTT ir Lietuvos Respublikos teismų patirtį, kompleksiskai išnagrinėti suėmimo reglamentavimo ir taikymo teismų praktikoje silpnąsias vietas bei trūkumus, sudarančius sąlygas perteklinio suėmimo praktikavimui bei išsiaiškinti galimus sprendimus. Siekiant šio tikslo, darbe buvo atskleista konstitucinio suėmimo modelio samprata ir reikšmė suėmimo sankcionavimo procese, įvertintas suėmimo reglamentavimas apskundimo, terminų trukmės, keitimo švelnesne kardomąja priemone aspektais, taip pat buvo išanalizuotos suėmimo taikymo teismų praktikoje problemos.

Magistro baigiamajame darbe nustatyta, jog konstitucinis suėmimo modelis apima konstitucinius ir baudžiamojo proceso principus, reikšmingus suėmimo skyrimui, termino pratęsimui, naikinimui. Išimtinumo principas lemia tai, jog šios priemonės taikymas yra konstituciškai pagrįstas tik įrodžius švelnesnių kardomųjų priemonių taikymo neefektyvumą.

Nustatyta, jog suėmimo reglamentavimas apskundimo, trukmės, kardomosios priemonės keitimo aspektais galėtų būti tobulinamas BPK numatant suimtojo ar jo gynėjo teisę bet kuriuo proceso metu ginčyti suėmimo taikymo teisėtumą ir pagrįstumą, įtvirtinant aukštesniojo teismo teisę keisti suėmimą švelnesne kardomąja priemone ar sušvelninti šios priemonės taikymo sąlygas ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo metu bei teismo pareigą reguliariais, trumpais intervalais teismo nagrinėjimo metu peržiūrėti suėmimo pagrindus, taip pat įtvirtinant nuostatą, kuri proporcingai gresiančios laisvės atėmimo bausmės sankcijos dydžiui ribotų maksimalią suėmimo trukmę.

Nustatyta, jog suėmimo skyrimui reikšmingos aplinkybės teismų praktikoje neturėtų būti pervertinamos. Šių aplinkybių nustatymas byloje pats savaime neturėtų lemti bet kurio iš suėmimo pagrindų konstatavimo, jeigu byloje nėra duomenų, patvirtinančių realius asmens ketinimus bet koku būdu trukdyti vykstančiam baudžiamajam procesui.

SUMMARY IN ENGLISH

Problems and Solutions of the Imposition and Application of Detention: Good Practice of the Member States of the European Union

Detention is the harshest measure of suppression in the system of coercive measures. It considerably restricts the rights and freedoms of an individual, and therefore this *ultima ratio* measure should be applied only in cases where the application of less restrictive measures of suppression is considered ineffective. Excessive application of detention restricts the rights and freedoms of an individual more than necessary, and thus it should not be tolerated.

The aim of the Master's thesis was to examine, by taking an integrated approach and generalising the scientific experience of Lithuania and other Member States of the EU and the case-law of the European Court of Human Rights and the courts of the Republic of Lithuania, the vulnerabilities and weaknesses of the regulation and application of detention in the case-law leading to excessive application of detention, and to identify possible solutions. In order to achieve the aim, the thesis has presented the concept of the constitutional model of detention as well as the importance of detention in the sanctioning process, assessed the regulation of detention, taking in to account the aspects of appeal, duration, and replacement by less restrictive measures of suppression, and analysed the problems of application of detention in the case-law.

The Master's thesis has revealed that the constitutional model of detention includes constitutional principles and the principles of the criminal proceedings, which are significant for imposition, extension and abolition of detention. The exclusivity principle conditions the fact that the application of this measure is constitutionally substantiated only if the ineffectiveness of less restrictive measures of suppression has been proven.

It was found out that the regulation of detention, taking into account the aspects of appeal, duration, and replacement by less restrictive measures, could be improved by including into the Code of Criminal Procedure the possibility to grant the defendant or his counselor the right to challenge the legality and validity of application of detention at any time during the criminal proceedings, by establishing the right of the High Court to replace detention by a less restrictive measure of suppression or to mitigate the conditions for the application of this measure during pre-trial investigation or the criminal proceedings as well as the court's obligation to review the grounds for detention at short and regular intervals during the criminal proceedings, and by introducing a provision which would limit the maximum duration of detention in proportion to the magnitude of imprisonment sanction.

It was identified that significant circumstances leading to detention in the case-law should not be overestimated. Determination of these circumstances in the proceedings should not lead to

any grounds for detention being stated, if the criminal proceedings do not provide any data proving that the individual actually intends to interfere in any way in the ongoing criminal proceedings.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015 m. gegužės d.

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (ė) _____,

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas

„_____“

:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)